

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

A vallási türelem soktornyú városa

A hírös város világhírű génusza...

**MATHIÁSZ JÁNOS,
A SZŐLŐK KIRÁLYA**

Kodály városa megtelt zenével

HIROS.HU
OLVASSA AZ INTERNETEN MINDEN NAP!

LAPUNK **40.000**
PÉLDÁNYBAN JELENIK MEG!
KÖVETKEZŐ MEGJELENÉS: AUGUSZTUS 26.

KEDVES OLVASÓINK!

A megszokottnál rövidebb „szünet” után újra kezükbe vehetik helytörténeti magazinunk soron következő számát, amely ismételten közel 70 oldal terjedelemben, tíznél is több érdekes témát, izgalmas helytörténeti tartalmakat, új ismereteket tartogat az Önök számára.

A felelős szerkesztő jogán méltán mondhatom, hogy a Hírös Históriaiák nyári száma – követve a Hungarikum Bizottság támogatásával megjelent első szám tematikáját – települési értékeinket, a kecskeméti identitás „kapaszkodóit” tárgyalja, kiegészítve azt a nyár hangulatához illeszkedő könnyedebb témákkal.

A magazin nyári számának vezércikként figyelmükbe ajánlom ifj. Gyergyádesz László írását, amely egy olyan talán Európában, de a világon is egyedülálló lokális sajátosságot jár körbe, amely az elmúlt évszázadokban a „hírös város” egyedi „azonosítójává” vált. A belvárosban magasodó templomtornyok, a déli 12 órakor egymásnak felelgető harangok varázsa minden kecskeméti polgár számára szinte elengedhetetlen része a mindennapoknak, azonban a turisták számára is olyan egyedülálló élményt nyújt, amiért érdemes Kecskemét városát választani egy-egy utazás alkalmával. De hogy honnan is indult ez a folyamat, milyen legendák és történeti szálak befolyásolták a folyamatot, hogy 1868-ra

Kecskeméten minden felekezet templomának tornya kimagasodhatott a főtér területén, azt megtudhatják Gyergyádesz László gazdagon illusztrált cikkéből.

Bizonyára kevesen tudunk róla, hogy 1920 januárjában egy delegáció részeként Kecskeméten járt az a Reginald St. George Gorton dandártábornok, aki a trianoni békediktátum előkészítésében az antant országokat képviselő négytagú tábornoki bizottság (Szövetségségi Katonai Misszió, Tábornoki Bizottság) angol vezetője volt? Hlbocsányi Norbert egy titokzatos koháryszentlőrinci vadászatról értekezik, amelyen Gorton dandártábornok is részt vett. Hogy az első világháború lezárását követő gazdasági és társadalmi helyzetben milyen előnyöket eredményezett ez Kecskemét számára, az kiderül a levéltári iratok és a sajtóforrások megfeleltetéséből.

És ha már vadászat, akkor felhívom a figyelmüket Péterné Fehér Mária összefoglaló írására, amely Kecskemét vendéglátásának alapjait, az egykoron a kereskedelmi útvonalak találkozása mentén, a város pusztáin és emblematis belvárosában felépült és megnyitott csárdák és fogadók történetét mutatja be az Önök számára. Az említett cikkhez kapcsolódóan – Tóth Anna közlése által – megismerhetik egy olyan emblematis kecskeméti személy tevékenységét, aki igen „zűrös” körülmények között végezte borügynöki tevékenységét, az 1920–30-as évek sajgója hangos volt a hozzá kapcsolódó botrányoktól. Leitner Dolcsi, a borügynök legendássá vált élete most nyilvánosságra kerül. Hasonlóan izgalmas téma annak a pedagógusnőnek az élete, aki egy figyelmenlensége következtében került a kecskeméti sajtó célkeresztjébe, majd mégis országosan elismert pedagógus vált belőle. Páthy Sándorné Schmidt Jenny történetét Kovács Ágnes írásából ismerhetik meg.

Ezenkívül betekintést nyújtunk Önöknek a Horthy-korszak kecskeméti népiskoláinak történetébe, a Kecskemét városa számára oly jelentős állandó helyőrség fejlődéstörténetébe, az új honvéd huszárszárnya megszületésének körülményeibe, illetve a szolnoki úti aluljáró átadásának kulisszatitkaiba.

Végül, de nem utolsósorban összefoglaló tanulmányt olvashatnak a legendás szőlőnemesítő, „borbajnok” Mathiász János életművéről, akinek munkássága kiemelkedő nemzeti értéként őregbíti a hírös város hírnevét szerte a világon.

Várjuk témajavasataikat, családi történeteiket, hiszen a személyes történetek segítenek bennünket abban, hogy megértsük: hogyan és miként alakította az egyén városunk történetét, ezáltal válhatunk részévé saját történelmünknek!

Hasznos időtöltést kívánunk Önöknek!

Hajagos Csaba
felelős szerkesztő

A címlapon
a főtér nyugati fele
a 20. század elején a
„Barátok templomával”,
a református
templommal és a
Nagytemplommal
(Kecskeméti Katona
József Múzeum)

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

KECSKEMÉTI
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

TARTALOM

KTV Kiemelő

A vallási türelem soktornyú városa
Kecskemét templomai és kápolnái a 11–19. században 5

KTV Pillanatkép

Az angol misszió 1920-as kecskeméti látogatása 21
Leitner Dolcsi, a botrányhős borügynök 25

KTV Tükör

Vendégfogadók, csárdák a régi Kecskeméten 28
A kecskeméti népiskolák mindennapjai a Horthy-korszakban 38

Értéktörzsek

„Mathiász, szőlők királya” – Mathiász János életműve 44
Új honvéd huszárkaszárnya építése – Állandó helyőrség a városban 50

Kecskeméti krónika, évfordulók, portrék

80 éve adták át a szolnoki úti aluljárót 56

Rakodczay Pál – Nehezen fogadták be, végül mégis sikert aratott 60

Pásthy Sándorné Schmidt Jenny tanítónő, iskolaigazgató 62

Múlt és jelen az évfordulók tükrében 67

Szerzők:

Bezsenyi Ádám

történész

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László

művészettörténész, osztályvezető

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hibocsányi Norbert levéltáros

(MNL BKML)

Kenyeres Dénes

hadtörténész

(Honvéd Hagományőrző Egyesület)

Kovács Ágnes

művészettörténész

(Bozsó Gyűjtemény)

Tóth Anna

idegenvezető

(Séramóra Sétairoda)

Dr. Tóth Szilárd

levéltáros

(MNL BKML)

Varga Géza

újságíró

(Hírös Naptár)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Média centrum helytörténeti
magazinja 16. SZÁM (2021. NYÁR)

ISSN 2498-4957

KIADÓ: Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.

6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.

telefon: +36 76 570 440,

e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ: KOZÁK POLETT

ügyvezető-főszerkesztő

FŐSZERKESZTŐ:

KOZÁK POLETT

(kozak.polett@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

HAJAGOS CSABA

(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ

(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR: VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:

PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA

seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:

LÓCZI ÉS TÁRSA

NYOMDAIPARI KFT.

A vallási türelem soktornyú városa

KECSKEMÉT TEMPLOMAI ÉS KÁPOLNÁI A 11–19. SZÁZADBAN

Kecskemét látképe „délről” Sárközi György molnár 1848-ban kiadott céhes szabadulólévélelének fejlécén (Szokolay Hártó János rajza alapján Karacs Ferenc által készített rézmetszet, 1829-es változat, MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Egy messziről érkezett utazó számára még ma is a templomtornyok számítanak a kecskeméti városkép legkarakteresebb alkotóelemeinek, melyek különösen a 19. századi céhlevelek fejlécein kaptak hatásos megjelenítést. Ezek az épületek, mindenekelőtt a tornyaik, gyakran hordoztak/hordoznak önmagukon túlmutató jelentést az építetők eredeti szándékai szerint, Kecskemét esetében pedig együttesen is jelképpé váltak. Egyrészt Kecskemét nagyságát, gazdagságát jelezték más települések lakói, vezetői felé, másrészt pedig a vallási türelem Európában egyedülálló bizonyítékai is, hiszen 1668-ig az összes felekezet temploma felépült a főtérhez kötődően.

A hagyomány szerint az ún. Homoki dombon (a mai Kápolna utca és a Kecskeméti Vég Mihály tér környéke), az egykori Dél-lő-tó (nagyjából a mai Gyenes tér helyén) nyugati partján, a Homoki kaputól nem messze épült fel a város Kisboldogasszony (Szűz Mária születése) tiszteletére szentelt, legrégebbi plébániatemploma, másképpen az ún. **Homoki-kápolna**. A 19. században élt levéltárnok és főjegyző, egyben városi történetíró, Hornyik János így örökölte meg a hajdani Gyümölcs utca mellett elhelyezkedő épülethez fűződő legismertebb legendát: „*Ez a kápolna Szent István, első magyar király által állított fogadalmi épület volt. Midőn ugyanis a magyar nemzetnek e térítő apostol királya a Duna–Tisza között hadseregével átvonulván, itt a Dellő tó mellett megállott vol-*

na, táborát mardosó szűnyogok vérszopó milliárdjai lepték meg, mely csapás a szent király buzgó imájára megszűnván, hála emlékül e kápolnát emeltette.” (Mindamellett létezett a legendát, így a kápolnát Géza fejedelemhez kötő hagyomány is, amelyről többek között Katona József is megemlékezett.) A kápolna az 1795. évi tűzvészben leégett, majd a romjait 1814-ben püspöki engedéllyel véglegesen lebontották, s építőanyagként használták fel a mai Czollner téren emelt katolikus ispotályhoz. Bár több régészeti feltárást is végeztek az egykori Homoki domb területén, az épület alapjait – melyek legalább 3–4 méterrel mélyebben lehetnek valahol a mai utcaszinthez képest – nem sikerült megtalálni. Csupán azt tudták igazolni, hogy a zsindeletetős kápolnát egészen 1788-ig – 700 négyszög-

öl nagyságú, s kőfallal határolt területen – Kecskemét legrégebben alapított keresztény temetője vette körül. Az Árpád-kori épületről csak annak barokk kori (18. században felújított, átalakított) állapotáról maradt fenn két, már a bontás utáni időszakból származó, így fenntartásokkal kezelendő ábrázolás. Ezt ellensúlyozza némiképp, hogy mind a két kutatók által említett – s írásunkhoz is mellékelte – céhlevél városképe Szokolay Hártó János rajzai alapján készült, aki valószínűleg még láthatta a kápolnát, igaz mindössze 14 éves volt annak leégésekor. A két példa közül a molnárcéh kecskeméti látképének bal alsó sarkában látható kisméretű, longitudinális alaprajzú, homlokzati tornyos megjelenítés tűnik valószínűbbnek. Az írásos források alapján tudjuk, hogy három oltára volt, melyek közül a főoltárt „*a mennybe felvett Boldogasszony*”, míg a két mellékoltárt Jeremiás, illetve Dániel próféta tiszteletére szentelték. Emellett volt benne két harang, továbbá egy Szent Gordián-szobor, egy Szent Mihály-ábrázolás és egy prédikálószek is. Dr. Papp László, a kecskeméti múzeum munkatársa által jegyzett, s a helyi Katolikusok Lapja

Kecskemét látképe „napkeletről” Nemes Kónya Pál takács 1840-ben kiadott céhes szabadulólévelének fejlécén (Szokolay Hártó János rajza alapján Karacs Ferenc által készített rézmetszet, 1814–1830, MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

1930. évi évfolyamában *A keresztény egyházi élet első nyomai és középkori emlékei Kecskeméten és környékén* főcímmel folytatásokban közölt cikksorozatából tudjuk, hogy a kápolna faragott oltárdíszzeit és kicsiny harangját („melyet 1657-ben készített egy pozsonyi harangöntő”) akkor még a munkahelyén őrizték. Szerencsére, az II. világháborús veszteségek ellenére, az előbbieket (3 db) még ma is a vasútkerti épületben találhatók, ennek ellenére első alkalommal jelentetünk meg róluk reprodukciót.

A tatárjárás idején a környék hat templomos helye elpusztult, csak az akkor még ugyanolyan kicsiny Kecskemét élte túl. A folyamatos növekedésnek indult város új központja a Homoki-kápolnától kb. 500 méterre, déli irányban emelt **Szent Miklós-plébániatemplom** körül alakult ki. A 14. század második

Kecskemét legrégebbi pecsétjének ábrázolása a Barátok temploma egyik üvegablakán

felében emelt első épületről az 1973–74-ben lefolytatott, Biczó Piroska vezette régészeti feltárás alapján csak annyit tudunk, hogy keletelt szentélyű, árokkal kerített és pontosan meg nem állapított alaprajzú volt. A 15. század elején a hajóját meghosszabbították, majd néhány évtized múlva létrejött a ma látható poligonális záródású szentélyfeje. A 15. század közepén építették az eredetileg sekrestyeként használt Szent Anna-kápolnát, az északi oldalon ma mellék-hajóként megjelenő rész keleti felét. Ugyanekkor kerítették közel az 1777-ig temetőnek is használt templomudvart, majd valamikor a 15. század második felében megépítették a cinterem 6x6 méteres összárúját a tízévente exhumált csontok tárolására. E kor-szorból, 1475-ből származik a

Fotó: ifj. Gyergyácz László

Fotó: ifj. Gyergyádesz László

Faragott oltárdísz a Homoki-kápolna egykori főoltáráról
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

templom első említése („*In Cimiterio p[ar]ochialis Eccl[esi]e Beati Nicolai Ep[iscop]i et confessoris in Opido kechkemeth*”). A templom 1644-ben, a hódoltsági területeken általános paphiány következtében, került a ferencesek gondozásába. Az 1678-as tűzvész jelentős részben érintette a Szent Miklós-templomot is, amelyet még ugyanebben az évben átadtak örökös használatra a „*tisztelendő pater frantziskanusoknak*” a kolostorral és az iskolával együtt. Sajnos, a tűzvész „*munkáját*” befejezve, az 1681–1689 között lezajlott felújítás végleg megsemmisítette a középkori felmenő falak nagy részét. A „*Barátok temploma*” a plébániai feladatok átadása (1772) után, a 18. század végi átalakítások idején – gótikus elemeit itt-ott megőrizve (alapozások, falrészletek, támpillérek és egy csúcsíves ablak a tornyon) – nyerte el mai, meghatározóan késő barokk formáját. A templombelső fő díszai a barokk architektúrájú oltárok, melyek közül a diadalív két oldalán elhelyezkedőket eredetileg a – Nagytemplomot is ékítő – budai Falkoner József Ferenc festette 1792-ben. A ma látható oltárképek viszont későbbiek, 1933-ban festette Prohászka József.

A templom tornya előtti íves barokk kőkerítéshez támaszkodó – számos festőt meghívó – Kálvária jelenlegi összeállításában csak 1982 júniusa óta látható. Az eredeti, 1790-ben felállított, színezett késő barokk szoborcsoportból ma már csak a purgatórium-relief, illetve az Imre Gábor által 1943-ban újrafaragott Korpusz látható. Mária Magdolna és János apostol szobra, illetve a Mater Dolorosa, másodlagosan, a kecskeméti Szentháromság temető 1958-ban lebontott ferences kriptájáról került ide, s Dunaiszky Lőrinc, a klasszicizmus kiváló pesti szobrászának művei 1816–1818-ból. A Kálvária mögött, a kerítés belső oldalához 1931–1933 közötti renoválás során épített Lourdes-i sziklakápolna Muth Ferenc kőfaragó alkotása. Szintén ekkor készültek el Tiringner Ferenc, a négy évtizeden át Kecskeméten tevékenykedő aranykoszorús műlakatos mester neobarokk kovácsoltvas kapui is.

A templom északi oldalánál kialakított romkert 1974 óta látható, miután előtte egy évvel lebontották az 1841-től kezdve e helyen zsidó kereskedők által felépített, az egykori temetői falkerítés íves vonalát követő földszintes üzletsort. Az 1973/74-

es ásatások után láthatóvá vált az 1698-ban – részint az eltömített korábbi csonttárolóra – épült, s 98 évvel később egy hatalmas szélvihar után lebontott egy hatalmas szélvihar után lebontott **Szent Mihály-kápolna** (temetőkápolna) alapjai. A romkert jól érzékelteti emellett azt is, hogy a templomudvar, s így a főtér is egykor jóval alacsonyabban feküdt a mai járószinthez képest.

A reformáció megjelenése után, 1543-tól a templomot közösen használták a kecskeméti „*Luter Körösztényők*” a „*pápista hitön valókkal*”, melynek „*tornyán sok ideig Szent Miklós képe, kereszttel, s kakas- és csillagos szélvitorla egyesült*” (Vahot Imre). 1564-ben egyezséget kötött a két vallásfelekezet „*Végh Mihály feő Bíró házánál*”. Az „*öreg kő Templom*” véglegesen a katolikusoké lett, míg az akkorra már Kálvin tanaira, az ún. „*magyar hitre*” áttért protestánsok – akik ezek szerint nem kerültek többségbe – a templomkerítésen belül 1568-ban fatemplomot építettek. Az épület 110 éven át szolgálta a gyülekezetet, majd az 1678. október 17-i nagy kecskeméti tűzvészben porig égett. Koháry István, a város katolikus földesurának javaslatára, a tartósabb anyagból ter-

Bálint Rezső: Kecskeméti tér („Barátok temploma” a bazársorral, a Kálváriával és az I. katolikus bérházzal, 1912, Kecskeméti Katona József Múzeum, fotó: Kiss Béla)

Az 1841-ben épült üzletsor bontása 1973-ban a Szent Miklós-plébániatemplom északi oldalánál (Kecskeméti Katona József Múzeum)

vezett új **református templom** már a katolikus templomudvaron kívül épült fel. A gyanakvó helyi török hatóság miatt a kecskeméti „*Helvét hitvallás*” követői közvetlenül a szultántól (IV. Mohamed) kértek engedélyt, ami szinte példátlan a hódoltságban. A kivitelezés első fázisát az 1680. február 12-én megkötött szerződés szerint három debreceni kőművesre (András, László és Máté) bízta, akik vállalták, hogy három mesterlegényt maguk mellé véve „50 sing hosszú, 22 sing széles és 12 sing magas kőfalú templomot építenek, a torony szélessége 5 sing, illendő vakolással, meszeléssel és kőlábbal együtt.” Bár már 1682 májusában szerződést kötnek az ácsmunkákra, a templom külső részeivel csak 1683 novemberében végeztek. A belső berendezéssel és az ablakok beüvegezésével pedig további egy év múlva, így a déli falon elhelyezett emléktáblán 1684. december elsejét jelölik meg a befejezés dátumaként. Ugyanekkor nyitották meg a templom körüli temetőt is, melyet 1700-ban elkezdve másfél öl magas kőfallal kerített Hölbling János budai kőművesmester. A kerítés 1728-as javítása alkalmával emelték a templom déli főbejárata elé az előcsarnokot. Az alapvetően barokk, de késő reneszánsz építészeti elemeket is őrző épület 17. század végén

szokatlanak tekinthető részei a (gótikus) támpillérek, melyekkel az építetők minden bizonnyal a régebben általuk is használt Szent Miklós-templomra, s így felekezettük „bevettségére”, „ősi” mivoltára utaltak. A 18. század végén szükségessé vált a templom bővítése, melynek során 3 öllel megemelték az oldalfalait és a tornyát bádogsisakkal együtt (ez utóbbit 1808-ban újra megmagasították). Az 1787–1790 között kéthajóssá és – a korábbi kazettás famennyezet helyett – csehboltozatossá átalakított belső térben ma látható rokokó stílusú szószéket Himer József budai asztalosmester faragta 1791-ben, míg a templom úrasztalát 1810 körül készítették.

Gróf Koháry István már a törökök kiűzése után, 1714-ben telepítette le a piarista rendet Kecskeméten, s márciusban már ki is jelölték a beépítendő területet a Déllő-tó közelében. A **piarista templom** 1729–1748 között lezajlott első építési periódusában még egyértelműen kéttornyos homlokzatot tervezett a valószínűsíthetően a pesti céhből érkezett építőmester, amelyet számos, a pesti pálos templommal és a kalocsai székesegyházzal rokon motívum is bizonyít. A magyarországi viszonylatban is jelentős érett barokk templom építésének második szakaszára csak 1764–1765-ben került sor. Ekkor viszont az eredeti elképzelésekkel szemben csak egyetlen, a homlokzat síkjához képest kissé hátrébb vont, középtornyot építettek fel a pesti Peithmüller Józseffel. Az első periódushoz sorolható főhomlokzatot íón fejezetű, sima törzsű, egymásra rétegződő pilaszterek tagolják három függőleges sávra. A pilaszterek hullámvázát, töréseit felül a golyvázott főpárkány és a szegmentíves timpanon követi. Minden a középső axist hangsúlyozza, mindekelőtt a szorosan egybekapcsolódó erkélyes kapuzat-erkélyablak-szoborfülke motívumegyesítés. Különösen domináns a plasztikailag gazdag erkélyes kapuzat megjelenítése, mely a kecskeméti Szentháromság-szobor alkotójához, Conti Lipót Antal pesti kőfaragómesterhez köthető (1742–1748), ahogy a kapunyílás feletti két mészkőrelief (1747/1748) is a – még a boldoggá avatása előtt álló – rendalapító, Kalazanci Szent József két történetével. 1765-ben kezdték el faragni a homlokzati szobrokat, melyek közül az erkélyablak fölötti fülkében Kalazanci Szent József, a torony alsó szintjén Szűz Mária (Immaculata), az oldalsó fülkékben Árpád-házi Szent Erzsébet és Szent Imre herceg,

míg a torony közelében, az attikafal két szélén Szent István és Szent László király látható. A templom alaprajzi elrendezése alapvetően az ún. „*bécsi norma*” szerint épült jezsuita típus 18. század elején megjelenő redukált változata, amelyben a pillérek között sekély mélységű fülkék biztosítják a mellékoltárok elhelyezését. Nincs társa a korszakunkban viszont az altemplommal bővített, emelt szentélyű megoldásnak, amely valószínűsíthetően a nagyheti liturgiával, a szerzetesek Szent Sír-kultuszával állhatott összefüggésben. A belső berendezés, a mellékoltárok többsége a 18. század negyvenes-ötvenes éveiben készült, míg a főoltár (Christoph

Tausch, 1710-es évek) és a 17. század végi felső-magyarországi műhelyben készült szószék 1747-ben, másodlagosan került ide a felvidéki Privigyéről.

A 18. századi Kecskeméten három kápolnát is építettek. Igaz, az egykor a városközpontot övező szőlőskerteken túl, majd 1986 óta az arborétum területén elhelyezkedő **Sarlós Boldogasszony-kápolna** a hagyomány szerint középkori eredetű, mely nem pusztult el, hanem azt az angyalok, a protestánsok térhódítása miatt, a Somogy megyei Andocsra vitték át. Magához a 18. századi alapításhoz is egy csodás – sejtethetően szintén ellenreformációs eredetű motívumot magában

„Barátok temploma” a Városháza ablakából (1920-as évek, Szalontay Barnabás tanácsnok emlékére összeállított fényképalbum, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Az eredeti Kálvária 1935-ben, a háttérben a II. katolikus bérházzal (Kecskeméti Katona József Múzeum)

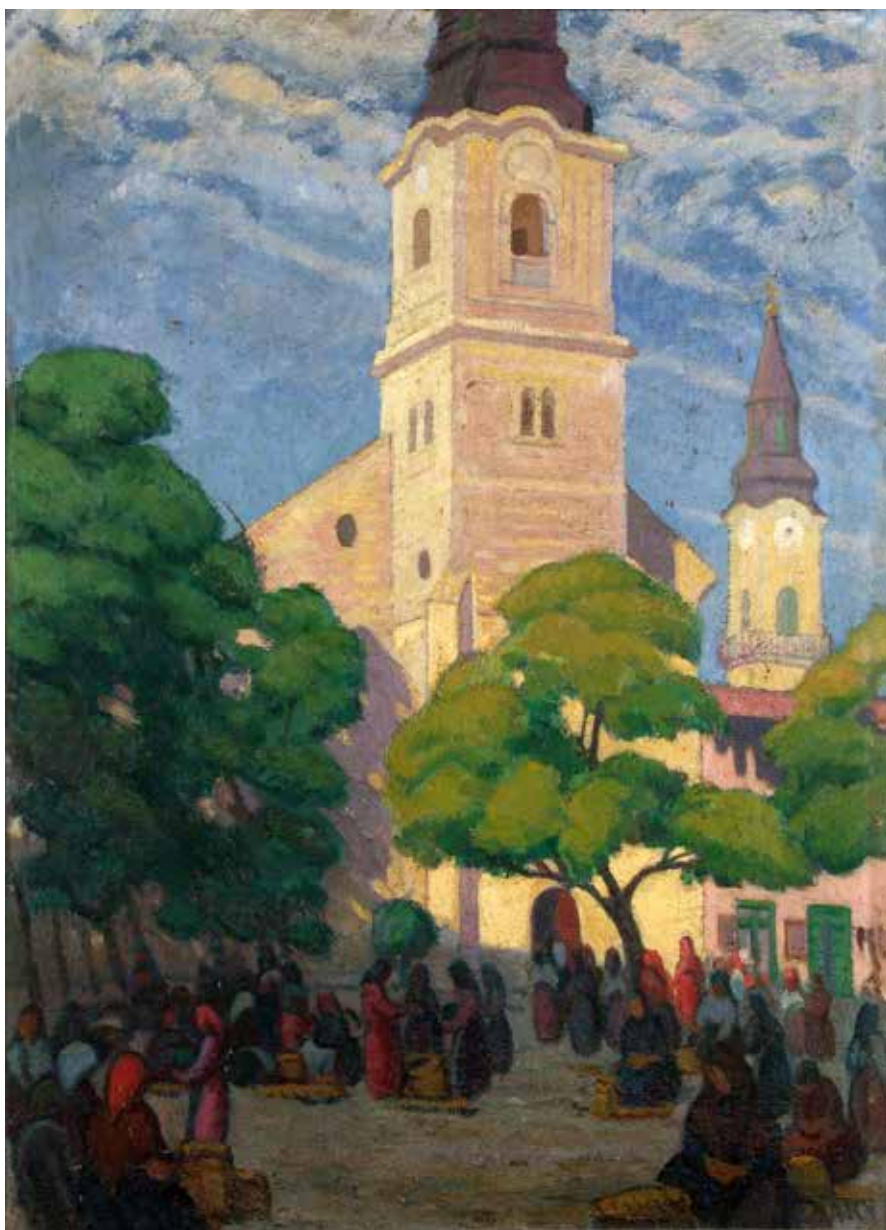
foglaló – történet kapcsolódik, melyet ekképp hagyományozott ránk Katona József: „1713-ban egy Darányi György nevű kálvinista ember éjjel Kerekegyházáról jövén, valamely bika által megkergettetett és ezen dombra szaladván, hirtelen másfelé vette a bika az útját. Az ember kísértetnek vélte és a helyet, a hová futott, szentnek; mindjárt is azon volt, hogy a pápisták itt (kápolnát) építsenek; maga 30 forintot, téglákat és szekereit adta. 1713-ban épült és neveztetett „Havi Boldogasszony”, közönségesen Mária kápolnájának.” (A nemrégiben előkerült latin nyelvű alapítólevél szerint viszont 1718-ban.) A barokk stílusú, hosszanti alaprajzú, egyhajós, nyugati oldalán apszidiális szentéllyel záródó kápolna sajátos eleme a kereszthajó, amely kívülről nézve inkább két önálló, négyzetes alaprajzú térnek tűnik, egyes nézőpontokból centrális hatást keltve a szemlélőben. A kápolna provinciális ízü főoltárképén – a kápolna titulusának megfelelően – a Vízitáció jelenetét festették meg. A ma ismert egyetlen mellékoltára pedig egy népszerű kegyszobor, a Sasvári Pietà nyomán készült. Hanusz István, a kecskeméti főreáliskola hajdani igazgatója örököltette ránk az alábbi kápolnához kapcsolódó népszokást: „Husvét hétfőn

Emaus-ba menés volt szokásos. A Mária-kápolna gyepén ekkor mézes-bábosok ütötték föl sátraikat, Laczi-konyhások sütötték a friss cigánypecsenyét, mely jól esett a foszlós kalácshoz, a finom béleshez, a tojásos pereczhez, az oltásos pogácsához, mit az anyjuk rakott a kocsi ládjába. Lebegő piros pántlika szalagok jelölték a ponyvaalkotmányt, hol a jó bort mérték, húzta a vályogverő cigány, a hogy neki tudni adódott. Lófuttatást rendeztek a gazdalegények, versenybírák az öregek voltak, mások táncoltak, a legfiatalabb sutnyónép cikázó kifutósdit játszott. Ez volt az ébredő tavasz első népmulatsága...”.

Néky (Szabó) István kecskeméti lakoshoz két magándonáció is kapcsolódott. Közülük „a **Tizenkét Apostol tiszteletére**, mégpedig azoknak a tisztítóhelyen szenvedő lelkeknek enyhülésére, akikről már senki sem emlékszik meg”, 1732-ben **felszentelt kápolnát** a mai Czollner tér helyén fekvő egykori temetőben emeltette, s melyet annak megszűnte után, a Szent Erzsébet-templom felépítésekor, 1825-ben szintén lebontottak. A kicsiny, akkor még városon kívüli, oktaéder alaprajzú **Szentháromság-kápolna** viszont szerencsére

A református templom és a „Barátok temploma” az azóta már lebontott fűtési üzletekkel
(képeslap Morelli Gusztáv 1872-ben megjelent metszetével, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Csáky László: Kecskeméti látkép
(Kecskeméti református templom, 1912/1913, Kecskeméti Katona József Múzeum, fotó: Kiss Béla)

még ma is áll, építési dátuma 1722-re tehető a források alapján. 1739 áprilisában a nagy pestisjárvány következtében körülötte megnyitott és róla elnevezett temető kápolnájává vált, majd 1961-től kezdve Kecskemét első lakótelepének (a „*Jeninvárosinak*”) lett szerves részé.

A katolikus plébánia feladatainak ellátása 1772-ben a ferencesektől újra a világi papság kezébe, a váci egyházmegye joghatósága alá került. Mivel a Szent Miklós-templom véglegesen a ferencesek kezébe került, így új plébániatemplomot kellett építeni. 1773-ban Migazzi Kristóf bécsi hercegérsek és egyben váci püspök,

illetve a katolikus egyháztanács Oswald Gáspár piarista építész bízta meg, hogy készítsen terveket. A morvaországi Iglauban született püspöki építészeti igazgató által benyújtott két változat közül a kecskeméti magisztrátus végül – a váci székesegyházat követő, Magyarországra kissé korán érkezett felfogást képviselővel szemben – a konzervatívabb ízlésű, 18. század közepén meghonosodott, homlokzati középtornyos megoldásra szavazott. Ennek köszönhetően épülhetett föl 1774–1806 között az „*alföldi nagytemplom*” iskolateremtő példája, amely egyetlen hatalmas, magas sisakos tornyával a város

A református templom és a Nagytemplom az 1910-es években (Kecskeméti Katona József Múzeum)

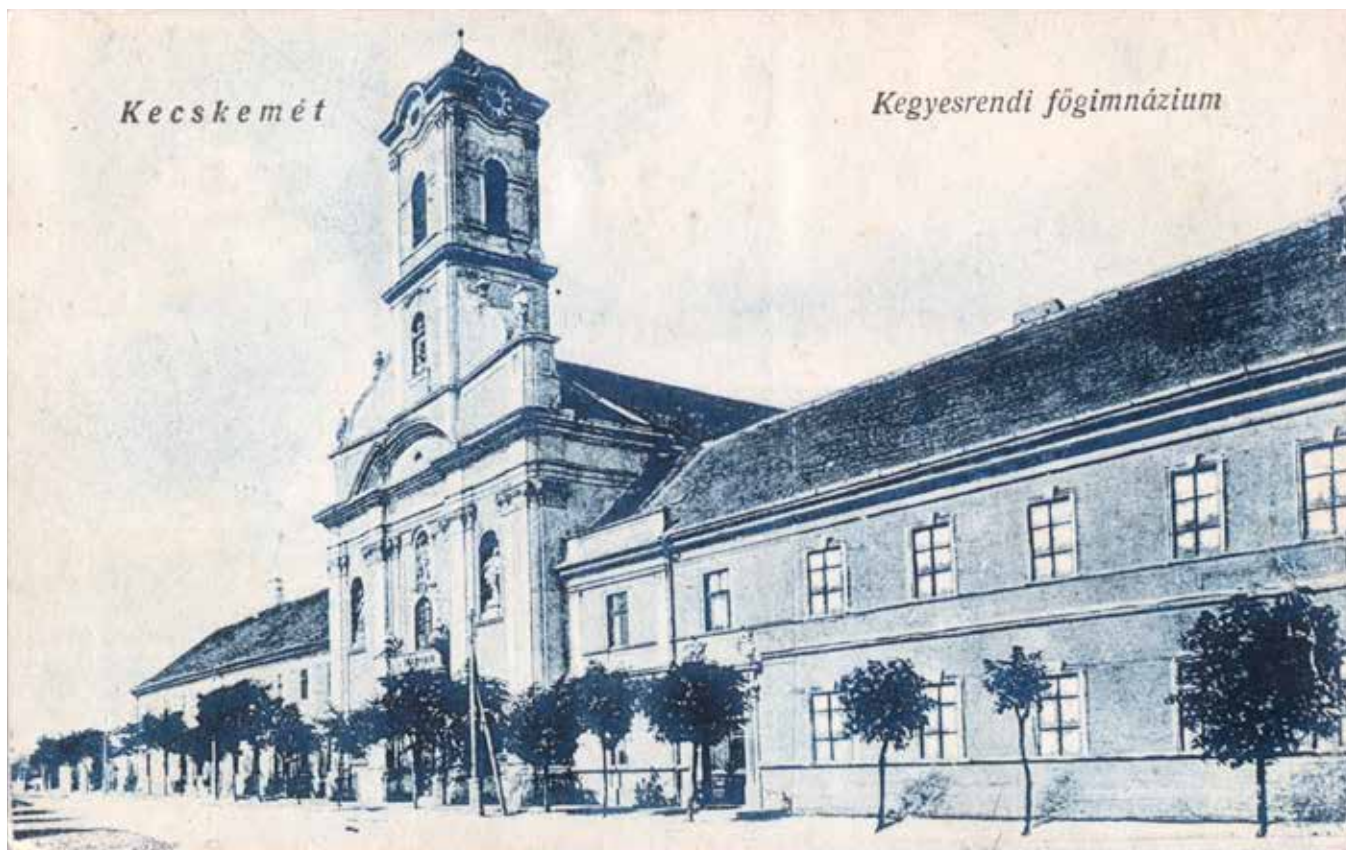
nagyságának és gazdagságának hatásos jelképévé vált. Nem véletlen, hogy a **Nagytemplom**ot számos alföldi település választotta követendő mintaként saját templomának felépítésekor, köztük több protestáns közösség (pl. Hódmezővásárhely, Füzesgyarmat). A váci püspök 1791. szeptember 4-én szentelte fel a templomot, a főbejárat feletti márványtábla latin nyelvű kronosztikonja viszont – az elhúzóódó belső munkálatok miatt – 1799-et jelzi befejező dátumként. A keresztel együtt 75 méter magas torony pedig csak 1806-ra készült el. (A toronysisak azonban az 1819-es tűzvészben leégett, s mivel véglegesen csak 1863-ra sikerült helyreállítani, így Petőfi Sándor például csak csonka állapotában láthatta a Nagytemplomot.) A torony 35 méter magasságban körbefutó erkélye eredetileg tűzfigyelés céljából lett kialakítva, mely megfelelt a városi tanács 1773-as döntésének: *„Minthogy pedig a parochiális templomhoz építendő torony az összes városi lakosság használatára építtetik, annak felépítéséhez 6000 ft-al járul”*. A megnövekedett lakosságszámhoz méretezett, 62,6x25 méter alapterületű épület klasszicizáló késő barokk (copf) stílusban épült. Az álkeresztházzal kitá-

A Sarlós Boldogasszony-kápolna (fotó: ifj. Gyergyádesz László)

guló teret a belül félköríves, kívül egyenes záródású szentély zárja le az 1791-ben befejezett klasszicizáló architektúrájú főoltárral. A templom festményei több szakaszban készültek. A főoltárkép (Krisztus

menybenemetele a templom titulusának megfelelően) és két mellékoltár Falkoner József Ferenc nevéhez fűződik 1793/94-ből. A karzatok alatti négy mellékoltárt (a korábbiak eltávolítása után) Merész

A piarista templom, rendház és gimnázium (1910-es évek, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Fotó: ifj. Gyergyádesz László

A piarista templom szorosan egybekapcsolódó erkélyes kapuzat-erkélyablak-szoborfülke motívumegyüttese

Panorámakép a Nagytemplom tornyából a főtérről és környékéről, a piarista templomtól a „Barátok templomáig” (1903, Kecskeméti Katona József Múzeum)

A piarista templom hosszháza a főoltár felé (1920 körül, Szalontay Barnabás tanácsnok emlékére összeállított fényképalbum, Kecskeméti Katona József Múzeum)

A piarista templom Mária mennybevételét ábrázoló főoltárképe (Christoph Tausch, 1710-es évek, fotó: ifj. Gyergyádesz László)

Gyula festette 1936–1942 között, melyek közül különösen az ún. „Barackvirágos Mária” vált népszerűvé. A boltozatok – barokk belső térhez jól illeszkedő, virtuóz illuzionisztikus megoldásokat is alkalmazó – freskóit Roskovics Ignác festette 1900–1902 között.

„A város alsó végében” egykor a katolikusok és a reformátusok „sövénnyel körülvett” temetője volt, melyet Mária Terézia rendeletét követően 1778-ban lezártak. A terület (nagyjából a mai Czollner tér és környéke) hamarosan benépesült, így felmerült az igény az itt lakók részéről egy új plébániatemplom létesítésére. A lebontott temetőkápolna helyén végül 1825–1826

A Szentháromság-kápolna 2015-ben (fotó: ifj. Gyergyádesz László)

A Szentháromság-kápolna 1970-ben (fortepan_31048/Lechner Nonprofit Kft. Dokumentációs Központ)

Az „Emaus-ba menés” ábrázolása az 1895. évi Kecskeméti Nagy Képes Naptárban

között építették fel a téglalap alaprajzú, egyhajós, három boltszakaszos, egyenes záródású szentélyű, homlokzati középtornyos **Szent Erzsébet-templomot**, melynek teljes költségét a német származású Czollner János Mihály vaskereskedő és városi tanácsos özvegye, Béni Erzsébet viselte. A toszkán fejezetű kannelurás pilaszterekkel és az annak megfelelően kiképzett, egyszerű főpárkánnyal tagolt főhomlokzat klasszicista stílusú, míg a torony kiképzése és a vázákkal díszített íves attikafalak még a copf hosszan tartó örökségét tanúsítják. A főoltárnak sajátos módon már a harmadik, Magyarországi Szent Erzsébetet megjelenítő oltárképe látható (a jelenlegi Marsovszky Emília festette 1939-ben).

A 19. században három kisebbségben lévő felekezet is templomot építtetett a főtéren. Elsőként a magyarországi görög diaszpóra kecskeméti tagjai, akik Nyugat-Makedóniából származtak. Imaházuk, temetőjük már a kezdetektől volt, s az első nemzedék papjai görög monastorokból érkezett szerzetesek voltak. Templomépítésre azonban csak a görögkeletieknek teljes vallási és iskolai szabadságot biztosító 1791. évi XXVII. törvénycikk után gondolhattak. Kecskemét legkisebb vallási közössége végül 1824–1829 között építtette fel Fischer Ágoston helyi kőművesmesterrel a

A görögkeleti templom hajója és ikonosztáziója az 1930-as évek első felében (Bajtay Ferenc fényképe, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Az 1817–1818-ban épült első zsinagóga főhomlokzata 2021-ben (fotó: ifj. Gyergyádesz László)

A római katolikus Nagytemplom egy 1909-ben feladott képeslapon (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A görögkeleti templom egy 1909-ben postára adott képeslapon (Sebestyén Imre képeslapgyűjteményéből)

A Szent Erzsébet-templom az 1910-es években (Kecskeméti Katona József Múzeum)

homlokzati tornyos, alapvetően klasszicizáló késő barokknak tekinthető (az 1781-es Edictum tolerantiae záradéka előírta a nem katolikusok számára a kötelező igazodást a birodalom uralkodó építészeti stílusához) **görögkeleti templomot**. A rövid előcsarnokú, egyhajós, apszidiális szentélyű kicsiny teremtemplomban a szentély

és a hajó között ikonosztáziont találunk, melyet Pádits Péter faragómester épített fel és díszített klasszicista faragványokkal az 1828-ban kötött szerződés szerint. A viszonylag alacsony ikonfal 3 képsorba rendeződik, rajta összesen 32 olajjal festett ikon található, melyek többsége a 19. század második feléből való, míg

az alapképsor nagyméretű, s a többtől eltérően vászonra készült festményei már a 20. század elején készültek.

Kecskemét második legkisebb közössége, az evangélikusoké csupán 1791-ben kapta meg az önálló gyülekezetté válás jogát a pesti megyehatóságtól, s tudott onnan kezdve a mai templom helyén ima-

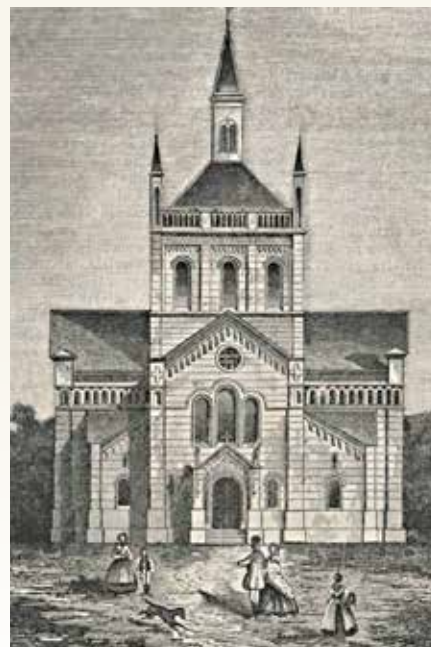
Nagytemplom, a hosszház Roskovics Ignác festette első boltszakasza – Kecskemétre holdvilágos éjszaka leszálló angyalok Szent Mihály arkangyal vezetésével (1900–1902, fotó: ifj. Gyergyádesz László)

házat, lelkeszlakást és iskolát kialakítani, működtetni. Az „Ágostai Hitvallás” követőinek száma az 1850-es adatok szerint 620-ra nőtt, megérett tehát az idő a templomépítésre, melyre Torkos István lelkész Ybl Miklóst, a korszak talán legjelentősebb építészt nyerte meg. Ybl neoromán elemeket felhasználva, a romantikus historizmus félköríves stílusában (Rundbogenstil) fogalmazta meg a centrális elrendezésű, magas négyzetű, görögkereszt alaprajzú **evangélikus templom** tervét, melynek alapján az 1862–63 között igen gyorsan

Forrás: Kecskeméti Katona József Múzeum

Építészeti emancipáció: a Nagytemplom és a zsinagóga főhomlokzata egy 1905-ben feladott képeslapon

„A kecskeméti ev. templom homlokzata. Ybl M. terve szerint” (Vasárnapi Ujság, 1862. augusztus 17.)

fel is épült. A négy oldalán egyforma kiképzésű épület visszafogott külső megjelenését ívsoros és vakárkados párkányok, a szintén vakárkados kiképzésű attikafalazás, félköríves ablaknyílások és 1902-ig négy saroktornyocska élénkítette. Szintén puritán, három oldalról (fa és öntöttvas) karzatos, kereszt- és csehboltozattal lefedett belső terének fő hangsúlyát 1866 óta az egyszerűen kialakított oltár adja.

Utolsóként a kecskeméti zsidóság építhetett hivatalosan „*templomot*”, hiszen a vallási türelem sokáig az ő irányukban működött a legkevésbé (1746-ig hivatalosan még ideiglenesen sem tartózkodhattak a városban). Az 1801-ben megalakult zsidó hitközség korábbi, lakóházból kialakított városközponti imaterme helyett, a tilalmak ellenére, 1817–1818-ban épült fel az első – 252 imaszékhelyes – zsinagógájuk, amely még ma is látható a Tudomány és Technika Háza melletti udvarban, sőt nemrég fel is újították. A kisméretű, téglalap alaprajzú épület „*legdíszesebb*” része a klasszicista stílusú főhomlokzat, melyet négy római ión fejezetű, sima törzsű féloszlop tagol függőlegesen (tervezője talán Fischer Ágoston lehetett). Mivel 1857-ben már 1211-en voltak, Fischmann Simon Henrik főrabbi kezdeményezésére és ifj. Zitterbarth János tervei alapján 1864–68 között (a belső díszítéssel és berendezéssel 1871-ben végeztek) felépült **zsinagóga** az ún. „*zsidó templomok*” egyik kiemelkedő példája. A

Öntöttvas oszlop fejezete a zsinagóga egykori női karzataról (fotó: ifj. Gyergyádesz László)

megreformált, neológ irányhoz kötődő kecskeméti „*mózes vallásúak*” épületikonográfiai megfontolásokból átvették a legnépszerűbb hosszanti elrendezésű katolikus templomok bizonyos elemeit, térrendszerét, s reprezentatív külső kiképzésével, gazdagon díszített belső terével, a Nagytemplom pendantjaként – amit egy korabeli, a két főhomlokzatot együtt szerepeltető képeslap is bizonyít – megjelenő egyetlen (55 méter magas) tornyával, büszkén hirdette a zsidóság újonnan elnyert egyenjogúságát. (A zsinagóga jelképi és városképi szerepe igazán csak azt kö-

vetően teljesedhetett ki, amikor 1893-ban kisajátították és lebontották a homlokzatát nagyrészt eltakaró, az egykori Szlemenics utcát övező főtéri házakat.) Ma már szinte semmi sem érzékelhető a hajdani zsinagóga belső kiképzéséből, így nem látható az egykori hatalmas belső tér, két oldalán a vékony öntöttvas oszlopokkal alátámasztott kétemeletes női karzattal, az 554 férfi és 334 női imaszék, a bima, a frigyszekrény és a sík mennyezet keleties hatású díszítő festésével. Az 1911-es földrengés utáni helyreállítást Baumhorn Lipót tervei alapján végezték el 1913–14-ben, ekkor került a nyolcszögű torony tetejére a korábbi félrebillent hagyma helyett a lótszimbó alakú kupola, a női bejáratozatok áthelyezték a főhomlokzat két oldalára (részint a korábbi íves lezárású, nagyméretű ablakok helyére), illetve a Rákóczi út vonalához igazodó kiegészítés a hitközségi irodák számára. Az épületből Tudomány és Technika Háza azt követően lett, hogy a város 1966-ban megvette a helyi izraelita hitközségtől, majd Kerényi József építész, Udvardi Lajos belsőépítész és Letanóczi Gyula statikus tervei szerint 1970–1974 között az új funkciónak megfelelően átalakítva felújította.

ifj. Gyergyádesz László

A Híros Históriaiák korábbi számaiban (melyek letölthetőek innen: <https://hiros.hu> > hiros-historiak) több itt említett épületről olvasható részletes tanulmány.

AZ ANGOL MISSZIÓ 1920-AS

Reginald St. George Gorton tábornok, 1919, National Portrait Gallery

Dékány László helyettes polgármester, 1921, MNL BKML

Barna Tibor rendőr-főfelügyelő, 1921, MNL BKML

Egy téli napon a város utcáin ritkán beszélt angol nyelven társalkodó urak és hölgyek sétáltak és kocsikáztak. Ekkoriban a kecskemétiak nem nagyon tudhattak angolul, ha ismertek idegen nyelvet, akkor németet, franciát és a latint használták. Tizennégy hónappal azelőtt még ellenséges ország volt Nagy-Britannia és USA, viszont a harctereken kevésbé érintkeztek egymással a hadviselő felek, így a nagy földrajzi távolság miatt ritkán alakult ki a népek-polgárok közötti rossz ellenérzés.

Kecskemét városa igen nehéz év előtt állt, az előző évben proletárdiktatúra után román katonai megszállás alatt állt 1919. augusztus 4-től november 19-ig. Az újból felálló „régli” közigazgatásnak igen súlyos problémát jelentett az idegen csapatok itt tartózkodása. Sándor István polgármester a politikai nyomás miatt kérvényezte a nyugdíjazását, és helyette a belügyminiszter „kirendelte” (kinevezte) az első idegen városvezetőt, dr. Szombatfalvy Majthényi Miklóst, a volt székelyudvarhelyi polgármestert, és egyúttal megbízta, hogy vizsgálatot folytasson Sándorral szemben a proletárdiktatúra idején betöltött tevékenységéért. A háború előtti gazdasági állapotok nem álltak helyre, nyersanyaghiány, jegyrendszer és nélkülözések jellemezték az akkori várost.

1919 decemberében híre ment, hogy az angol katonai misszió tagjai vadászatra fognak jönni Kecskemétre. Pontosan nem lehetett tudni, hogy miért éppen erre a településre esett a választás, illetve azt

se lehet tudni, hogy mikor szóltak a város hatóságának, hogy fontos vendégek fognak érkezni. Annyi biztos, hogy december 12-e előtt történhetett meg, mert ekkor lettek egyes számlák kiállítva.

A városban előkészületek történtek, a helybeli hatóság és a társadalom részéről mindent megtettek, hogy az előkelő vendégek minél jobb benyomást szerezhessenek Kecskemétről. A helybeli hatóság megbízta Kerekes Dezső (1870–1945) gazdasági intézőt a vadászat megszervezésével. Édesapja a zilahi református főgimnázium tanára, testvére, Kerekes Ferenc a város főmérnöke volt. Kerekes kezdetben Erdélyben a Wesselenyi bárók zsigói uradalmában szolgált, majd 1903-ban került Kecskemét város alkalmazásába, amikor a törvényhatósági bizottság közgyűlése választotta meg 65 pályázó közül. Állása nem önálló hatáskörű volt, hanem a gazdasági ügyekért felelős tanácsnok mellé lett rendelve, fő feladata a vadászati ügyek voltak, így ő

szervezte meg a katonai misszió tagjainak a programot.

A vadászatot a magyar néprajz az ősfoglalkozások körébe sorolja, későbbi feudális évszázadokban kialakult a paraszti vadfogás, amit az illegális orvvadászattal szoktak összekötni, illetve az úri vadászat, ami inkább szórakozás volt. A történetünkben az úri vadászattal találkozunk, melyet különféle jogszabályok szabályoztak, 1920-ban még az 1883. évi törvények (XX., XXIII. tc.) biztosították a jogalapot. Kecskeméten évszázadok óta jelen volt a vadászat, kezdetben a város földesurai birtokolták a vadászati jogot. 1834-től kezdve a település kezébe került, amit szívesen adott haszonbérbe magánembereknek, majd 1873-tól vadásztársaságnak, vagy maga rendezte a vadászatokat az előkelő vendégeknek. Kecskemét környéke nagyvadban nem volt bővelkedő, őzön és dámszarvason kívül más nem nagyon fordult elő, például az utolsó farkasvadászat 1856-ban történt. De annál gazdagabb volt apróvadban (vadmadarak, nyúl, róka), amit gyakran társas hajtóvadászat keretében ejtettek el a vadászok.

1920. január 3-án, szombat délután utazott le az angol csoport Kecskemétre a Magyar Királyi Államvasutak egyik külön vasúti szerelvényén. Küldöttség

S KECSKEMÉTI LÁTOGATÁSA

fogadta őket az állomásnál. A fogadásnál a Budapesten tartózkodó polgármester helyett Dékány László (1856–?) helyettes polgármester mondott üdvözlőbeszédet. Szavait Kada Lajos huszárszázados, összekötő tiszt tolmácsolta, majd Gorton tábornok mondott köszönetet a megérkezettek nevében. Kik is voltak a vendégek? A tábornok és neje, az angol misszió legmagasabb rangú személyei, Lyons (Leons) őrnagy, az angol misszió vasúti vezetője és neje, Copeland hadnagy, Légrády Géza százados, összekötő tiszt, Wilhelm Gusztáv, az angol vasúti misszió főmérnöke és Tiber Ervin vegyész-mérnök.

Reginald St. George Gorton (1866–1944) dandártábornok életéről keveset tudunk – a források hiánya miatt –, 1886-ban lépett be a királyi tüzérségbe (Royal Artillery), majd részt vett három kontinens katonai expedícióiban és háborúiban. Az antant országokat képviselő négytagú tábornoki bizottság (Szövetségi Katonai Misszió, Tábornoki Bizottság) angol vezetője volt.

A bizottságot augusztus 4-én a Párizsban üléselő békekonferencia főtanácsa (Suprême Conseil) állította fel olyan célból, hogy a belgrádi fegyverszünetet tartsák be. Feladata volt a békekonferencia határozatainak közvetítése, végrehajtásának előmozdítása és ellenőrzése, illetve a magyarországi katonai és politikai helyzet figyelemmel kísérése is, amit jelentések formájában a párizsi békekonferenciára juttattak el. A felállításához hozzájárult az a tény, hogy augusztus 1-jén megbukott a Tanácsköztársaság. Magyarország bel- és külpolitikai

Gorton tábornok és az angol misszió, 1919, Képes Krónika

helyzete igen kaotikus és széttagolt volt ekkoriban, rövid ideig stagnáló kevés hatalommal bíró kormányzatok Budapesten és vidéken is működtek. A tényleges hatalmat Horthy Miklós, a Nemzeti Hadsereg fővezére bírta. 1919 novemberéig az ország

A négytagú tábornoki bizottság ülése, jobb oldalon Gorton tábornok, m.militaria.hu

egyes része román katonai megszállás alatt állt, ami igen nagy problémát okozott a kormánynak és a helyhatóságoknak.

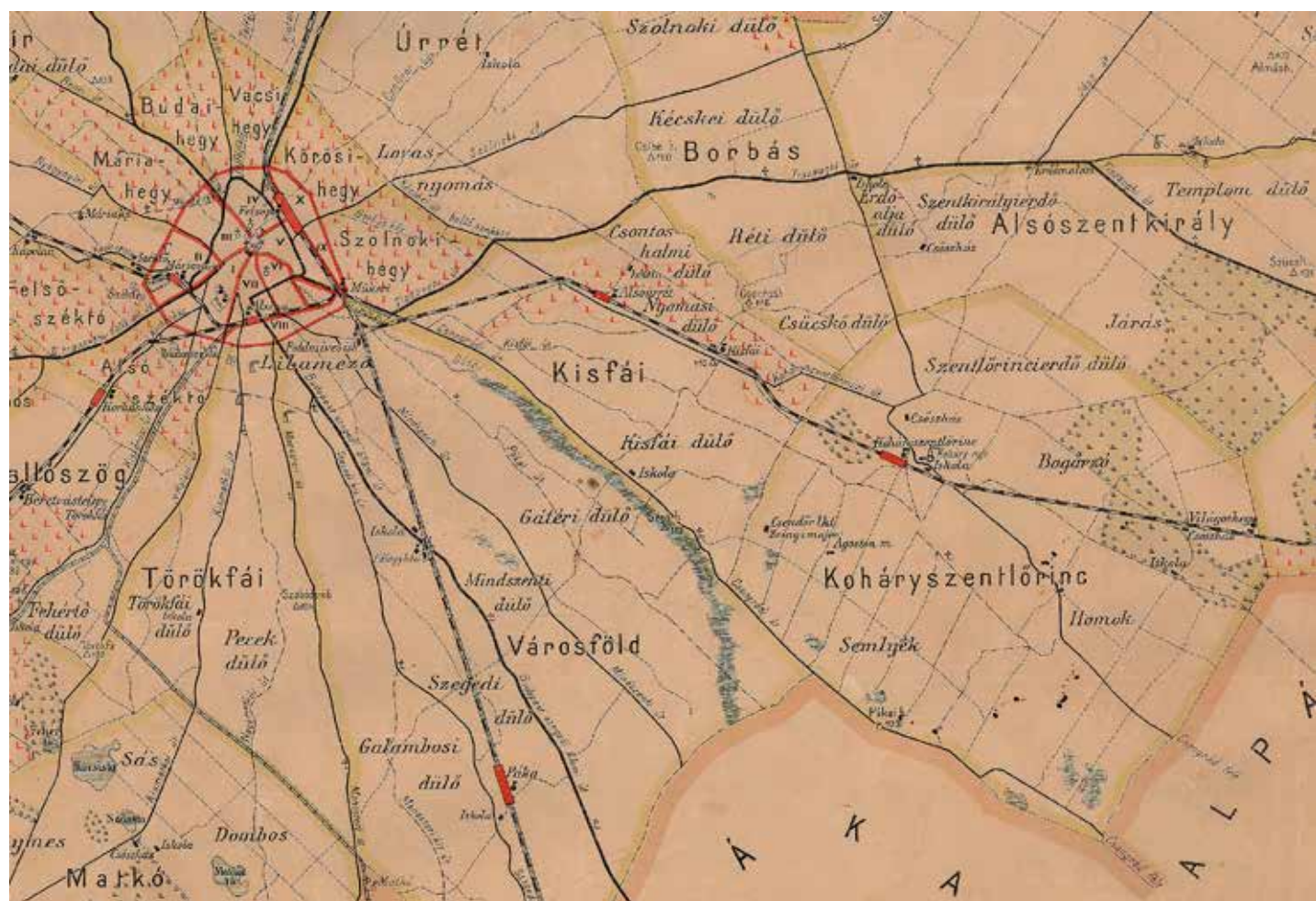
Gorton tábornokhoz visszatérve, augusztus 8-án (vagy augusztus 5-én) érkezett mint Nagy-Britannia képviselője – ekkor nem volt angol diplomácia képviselő Budapestben –, a hivatali helyiségeit a budai várban, magánlakosztályát báró Hatvány Lajos palotájában rendezte be. A korszak magyar sajtója következőket írta róla: „A magas angol generális az olasz frontról került hozzánk s a milyen kitűnő katona volt ottan, olyan világfi Budapestben. Elegáns alakja, csillogó monoklija hol itt, hol ott jelenik meg. Bár meglehetősen visszavonultan él, gyakran látni az Operában s néha megjelenik a Ritzben is. Graham kapitány a segédtisztje. Staed ezredes a Duna-bizottság titkára és Butler az élelmezési bizottság elnöke képezi rendes társaságát.” A misszió teljes létszámát nem ismerjük, vezetője maga Gorton tábornok volt, illetve a mellette szolgáló fő- és törzstisztek-ből és feleségeiből, illetve a közkatonaiból állt.

Hogyan ítélte meg Horthy Miklóst? Először augusztus 18-án történt meg, amikor is Horthy megjelent a tábornokok előtt, s a románok visszavonulásáról, a rendfenntartásról tárgyaltak. A főparancsnok igen jó hatást tett Gortonra, elszánt kommunista ellenessége, s megjelenése, mint egy jó modorú gentlemané. Horthyval később is rendszeresen találkozott, illetve a fővezér is kereste a személyét és az amerikai misszió társaságát.

Népszerű volt a magyar politikai élet és az arisztokrácia körében, ahol mindent megtettek, hogy jól érezze magát. Szívesen fogadták a klubokban, partikban és színházakban is. Próbáltak kedvezőbb elbírálást elérni

A díszelőadás helyszíne, a Katona József Színház az 1920-as években

Térképészlet Kecskemét külső területéről, 1919 (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

(MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

KATONA JOZSEF SZÍNHÁZ.

210. 40. 1920. március hó 3-án szerdán

TIK-TAK.

Paraszti komédia 1 felvonásban. Irta: Hercovici Zolt.

Rendező: Halmai Vilmos.
Korcmáros: Korcmárosné

Személyek:
Halmai Vilmos: Késő Pista
Kékes Manci: Török József, egy német katonában.

Ezt követi:

M. Turchányi Olga felleléptével:
Pillangó kisasszony.

Zenei dráma 2 felvonásban. Irta: Becsek Dévid. Fordította: Faludi Miklós.

Rendező: Turay
Pinkerton hadnagy
Kitty, a felesége
Sharpless, amerikai konzul
Jamadori, japán főúr

Személyek:
Sorr János
Borjánky Béni
Turay Antal
Galambos Elemér

Nakodó
Pillangó kisasszony
Szurcs, a cselédje
Török egy japán katonában

211. előadás. Márc. hó 4-én csütörtökön este 6¹/₂ órakor A. Bérlet 41.

JÁNOS VITÉZ.

Regényes nagy operette 3 felvonásban és 2 vázlatban. Irta: Balassi Károly. Zene: Hejjas J. Varsóba ártatlan Kiscsók Pongrácz

Személyek:
Rendező: Beregi
Kukorica János, birkapásztor
Boska
Görög, molnárné
Sírasszámester
Bágy, trombitás
A falu cséze
1) garda
2) garda
Francis király
Királyleány

Személyek:
Szentel Nándor
Molnár Aranka
Ny. Fodor Sándor
Turay Antal
Salmi Sándor
Beregi Gyula
Nagy Lajos
Pájer György
Galambos Elemér
B. f. f. f.

Egy udvari dama.
Birtokos, mesterséges, csillagvizsgáló.
Egy tábornok

Karmester: Jankó Rezső
B. Pál Erzs
Halmai Vilmos
Nyilas
Varga Magda
Molnár F. öre
Tamásy Béni
Molnár Gy. öre
Beregi
Halmai
Károly P. f.

Pénztárnyitás délelőtt 9-12-ig, délután 2-4-ig. Esti pénztárnyitás 6 órakor.

Helysér	1. sor	2. sor	3. sor	4. sor	5. sor	6. sor	7. sor	8. sor	9. sor	10. sor	11. sor	12. sor	13. sor	14. sor	15. sor	16. sor	17. sor	18. sor	19. sor	20. sor	21. sor	22. sor	23. sor	24. sor	25. sor	26. sor	27. sor	28. sor	29. sor	30. sor	31. sor	32. sor	33. sor	34. sor	35. sor	36. sor	37. sor	38. sor	39. sor	40. sor	41. sor	42. sor	43. sor	44. sor	45. sor	46. sor	47. sor	48. sor	49. sor	50. sor	51. sor	52. sor	53. sor	54. sor	55. sor	56. sor	57. sor	58. sor	59. sor	60. sor	61. sor	62. sor	63. sor	64. sor	65. sor	66. sor	67. sor	68. sor	69. sor	70. sor	71. sor	72. sor	73. sor	74. sor	75. sor	76. sor	77. sor	78. sor	79. sor	80. sor	81. sor	82. sor	83. sor	84. sor	85. sor	86. sor	87. sor	88. sor	89. sor	90. sor	91. sor	92. sor	93. sor	94. sor	95. sor	96. sor	97. sor	98. sor	99. sor	100. sor
1. sor	2. sor	3. sor	4. sor	5. sor	6. sor	7. sor	8. sor	9. sor	10. sor	11. sor	12. sor	13. sor	14. sor	15. sor	16. sor	17. sor	18. sor	19. sor	20. sor	21. sor	22. sor	23. sor	24. sor	25. sor	26. sor	27. sor	28. sor	29. sor	30. sor	31. sor	32. sor	33. sor	34. sor	35. sor	36. sor	37. sor	38. sor	39. sor	40. sor	41. sor	42. sor	43. sor	44. sor	45. sor	46. sor	47. sor	48. sor	49. sor	50. sor	51. sor	52. sor	53. sor	54. sor	55. sor	56. sor	57. sor	58. sor	59. sor	60. sor	61. sor	62. sor	63. sor	64. sor	65. sor	66. sor	67. sor	68. sor	69. sor	70. sor	71. sor	72. sor	73. sor	74. sor	75. sor	76. sor	77. sor	78. sor	79. sor	80. sor	81. sor	82. sor	83. sor	84. sor	85. sor	86. sor	87. sor	88. sor	89. sor	90. sor	91. sor	92. sor	93. sor	94. sor	95. sor	96. sor	97. sor	98. sor	99. sor	100. sor	

212. előadás
1920. év március 5-én pénteken
Pillangó főhadnagy.

Heti műsor: Szombat (C bérlet 81) Csütörtök: Vasárnap délután (bérletár 81) Látó 1000. Kár (bérletár 81) Igények: Hét (A bérlet 42) Csütörtök.

"Pillangó" színház Kiskunmácskai színház

A Katona József Színház plakátja 1920-ból (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

nála, ezáltal befolyásolni a békekonferencia döntéseit.

Gorton korábban nem járt Kecskeméten, de halott róla a munkatársától. Az angol misszióból E. Barrow ezredest küldte le Kecskemétre, hogy vegyen részt nemzetközi megfigyelőként az 1919. november 17-én kezdődő román kivonulásnál. Tényleges katonai erő hiánya miatt a misszió nem tudta megakadályozni a kivonulást és a nemzeti hadsereg reguláris erőinek bevonulása közötti átmenetben a Héjjas–Franci Kiss–Raád-féle paramili-

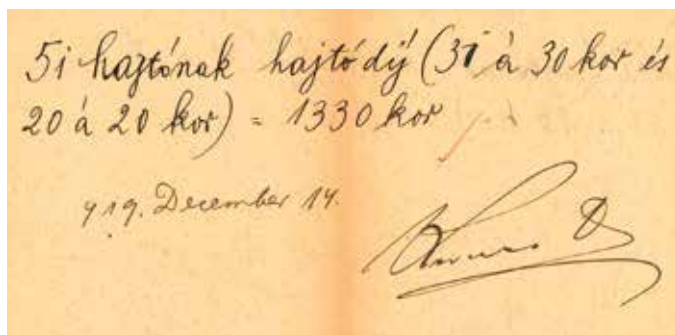
tarista csoport tevékenységét Kecskemét és környékén. Gorton a vörösterroret, a románok túlkapásait éppúgy elítélte, mint a fehérterroret.

A vendégeket a városi előkelőségek magánházaiknál helyezték el. Este a program a színházban folytatódott, ott megnézték az évad meghatározó és népszerű operettjét, a Kacsóh Pongrácz zeneszerző által megzenésített, könnyű hangvételű háromfelvonásos János Vitéz előadását, amelyről Mariházy Miklós színesizgazgató a következőt mondta: „János vitéz. Azok közül

a darabok közül, melyeknek felújítását színházunk tervbe vette, a János vitéz esett talán legközelebb városunk színházlátogató közönségéhez. A János vitéz ugyanis annyira öröklő, mint a mese. A mese pedig elévülhetetlen és csak az egyszerű vagy az igen kulturált emberek tudják élvezni.”

Színház után a Rákóczi úti városi kaszinóba mentek fogadásra. A misszió tagjai nagyon jól érezték magukat, Gorton tábornok még a szolgálati övét is levetette, angol katonai hagyomány szerint ezzel is jelképezni kívánta, hogy nem mint Gorton tábornok, hanem mint Gorton Úr kívánt Kecskemét városának vendége lenni. A társaság nagy része villanyoltásig maradt együtt, a fiatalabb tisztek tovább is. Vasárnap a koháryszentlőrinci (mai nyárlőrinci) erdőben volt vadászat, hova reggel külön vonaton mentek ki a misszió tagjai feleségeikkel együtt. A hajtóvadászat eseményéről egy történet is maradt fenn: „Résztvett azon Barna Tibor rendőrfőtanácsos is. Akkoriban nehezen lehetett történetekhez jutni s Barna Tibor a gyilkos tréfáiról híres,

azóta elhunyt Bognár Feri bácsit kérte meg hogy számára is készítsen történeteket. Amint a vadászat megkezdődött és Barna Tibor az első nyúlra lőtt, a meglepetéstől majd hanyatt estek: A puszkából piros bengáli fényt lövelt ki, Bognár Feri bácsi bengáli gyufával töltötte meg a patront. A nyúl persze rohant tovább, de az égő gyapot a szőrébe ragadt s gyönyörű piros fénybe borította az erdőt. Barna Tibor hirtelen rádúplázott s a puska másik csőve — zöld bengáli fényt lövelt ki. Soha ilyen parádés tűzijáték nem volt a szentlőrinci erdőben, a szemtanúk a nevetéstől földön fetrengtek, ha valaki megemlítette a bengáli löveget. Maga Barna Tibor nevetett legjobban.”

Hajtók fizetéséről készült számla, rajta Kerekes Dezső aláírása, 1919, MNL BKML

Ugyancsak különvonattal érkeztek vissza délután három órakor. Este dr. Kiss János (1859–1930), a törvényszék elnöke és neje, kisjátzi Szeless Aranka adtak vacsorát tiszteletükre a Csongrádi utca 10. szám alatti nagy otthonukban. Miért éppen a bíró fogadta, nem tudjuk a választ. Annyi biztos, hogy a város elitjéhez tartozott, aki a pályáját az ügyészségnél kezdte el, majd 1909-től a királyi törvényszék elnöke lett. A vendégek annyira jól érezték magukat Kecskeméten, hogy még a hétfői (január 5.) napot is itt töltötték, mikor is dr. Kiss János és Kovács Sándor takarékpénztári elnök városföldi vadászterületein ismételték meg a vadászatot. Az angol misszió tagjai közül Gorton tábornok és neje nem vett részt a második vadászatban, aznap reggel gyorsan sietett vissza Budapestre, mert ekkor fogadnia kellett az angol kormány főmegbízottját, sir Thomas Beaumont Hohlert, illetve az antant Keleti Hadsereg főparancsnokát és küldöttségét.

A misszió ottmaradt tagjai a vadászat után a város leggazdagabb polgára, Beretvás Pál (1850–1924) nagykereskedő és neje, Héjjas Mária által rendezett ünnepi vacsorán vettek részt. A vendégek kedden tovább utaztak Nagykőrösre, ahol tovább folytatták a vadászatot, majd onnan még este visszatértek a székesfővárosba.

Gorton tábornok nem feledkezett meg arról, hogy a kecskemétiak milyen kedves fogadtatásban részesítették, és viszonzásképpen közbenjárt a Középeurópai Szénbizottságnál a városi villanytelep és a helybeli gőzmalmok szénellátása ügyében és ezenfelül még a városi lakosság részére havonként 15 vagon szenet utaltatott ki.

Ekkor híre ment már Kecskeméten, hogy hamarosan Horthy Miklós, a nemzeti hadsereg fővezére a városba fog utazni, ezzel a katonai misszió látogatása a feledés homályába került. **Hlbocsányi Norbert**

Gorton tábornok és neje, 1919, Tolnai Világlapja

LEITNER DOLCSI, A BOTRÁNYHŐS BORÜGYNÖK

Dolcsi, a jelenség

Leitner Sándor borügynök, mindenki Dolcsi bácsija izgalmas figurának számított borpiaci körökben az 1910–1930-as évek Kecskemétjén. A Kecskeméti Lapok így emlékezik róla:

„Öblös hangja, az a híres »Dolcsi-hang« versenyre kelt az őszi orkánnal, mindenféle kidobolást és újsághírt túlszárnyalt, ígéretőbb volt, mint egy képviselő-programbeszéd és fenyegetőbb mint az istenek haragja.

Leitner Sándor karikatúraeszményi alakja egyet jelentett a mustpiaccal, az eladniakaró kis-emberek úgy gyűltek a széles körvonalai köré, mint a csibék a kotlós köré. A nevéen szólították mindegyikőjüket, számontartotta az élőket, születendőket és elhaltakat, mintegy afféle családi kalendárium. Feltartóztatlanul hömpölygött belőle a szóáradat, a piac hallgatta és a többi ügynökök áhítattal lesték a mester kinyilatkoztatását. Ez a furcsa és bonyolult-igazságú ember, a Beretvási-Csikágó törvényszéki kinövésének a legendás hőse – minden körülmények között megvédte

a maga pártfogoltját a maga módszere szerint.”

Az idézetből több jellegzetes vonását is megismerjük Leitner Sándornak. Becenevén, Dolcsinak ismerte a város. Nem azért kapta, mert dúskált a dollárokbán, bár akár ez is lehetne az elnevezés alapja, hiszen tehetséges kereskedő volt, jól ment az üzlete.

Borügynök volt, nem is akármilyen. Saját bevallása szerint 1908 óta foglalkozott borbizománnyal és ügynöki tevékenységgel (korábban bőrrel, textillel kereskedett), borászati eszközöket, hordót, mustot, bort

Mielőtt a bortermelők boraikat eladnák, ajánlják fel **LEITNER SÁNDOR** borügynöknek, aki több mint 10,000 körlevelező lapon értesíti az összes bornagykereskedőket és a nyugatmagyarországi vendéglőseket a kecskeméti borok kitűnőségéről. — — Pontos kiszolgálást és átvételt eszközöl.

LEITNER SÁNDOR
törvényileg bejegyzett borügynöksége.

Dolcsi-nap.

Leitner Sándor becsületsértési ügyei a Beretvásban és a Beretvás előtt.

Ma Dolcsi-nap volt a járásbírószágon. Leitner Sándor borügynök, ellen négyen is feljelentést tettek becsületsértés miatt, mind a négy ügyet ma délelőtt tárgyalta Harcsa János dr. járásbíró. A becsületsértési ügyek

közül három a Beretvásban, egy pedig a Beretvás előtt történt. Az egyik eset miatt 10 pengő pénzbírságot kapott Dolcsi, egyet a sértett megfellebbezett, kettőt pedig bizonyíték hiányában még nem fejezett be a bíróság.

közvetített sikerrel (hirdetése szerint „legmagasabb áron vesz, legolcsóbban elad és közvetít), számos vendéglős és külföldi vendége is volt. Üzlete 1933-ban 1.378.494 liter bort forgalmazott, ami abban az évben a második legtöbbnek bizonyult Kecskeméten. Olyannyira szaktekintélynek számított, hogy rendszeresen ő jelentette az aktuális kecskeméti árakat, viszonyokat a Borászati Lapoknak.

Megkerülhetetlen látvány volt. Pocakos, tar fejű, kackiás bajszú férfi, akinek megjelenése nemcsak karikatúráért kiáltott, hanem meg is kapta azt. A Kecskeméti Közlönyben jelent meg róla néhány rajz (Král Ervin munkái), ami alapján a leírása megfelelhetne a valóságnak.

„Bonyolult-igazságú ember” vagyis törvényről és igazságról meglehetősen flexibilis nézeteket vallott. Lobbanékony, hirtelen természete miatt mindennaposak voltak becsületsértési és egyéb bírósági ügyei, de gáláns oldalát is rendszeresen megmutatta: gondolkodás nélkül revolvért rántott, ha úgy vélte, egy hölgy becsületén csorba esett, vagy ha úgy látszott, nem megy a színháznak, akár tíz ülést megváltott, hogy támogassa a társulatot. De maga vitte a rendőrségre azt a rendbontó legényt is, aki lelőtte a járdáról a szembeérkezőket.

Dolcsi és a Beretvás

Egy ilyen legendás alaknak törzshelye sem lehet más, mint maga is szintén legenda. Dolcsi esetében sem volt ez másként, a Beretvásban volt megtalálható minden nap, hivatalos fogadóórát itt tartotta ügyfeleinek, de természetesen bokros teendői között megengedett magának némi kibicelést vagy részvételt a folyó kártyapartikban. A Beretvás a gazdasági világválság okozta bizonytalan helyzetben 1932 nyarán bezárt, de ez nem állíthatta meg a törzsvendégeket, kiváltképpen Dolcsit, hogy ne úgy folytassák társasági életüket, mint korábban – függetlenül a bezárástól. Dolcsi hűségéről még országos lap is megemlékezett:

„Van, aki szembeszáll a tényekkel és nem akar tudomást venni arról, hogy a Beretvásból kizárták. Leitner Dolcsi, Kecskemét egyik legismertebb kereskedője, lakásáról kihazatott egy kis fehér széket a lezárt Beretvás-kávéházi terraszára és csak úgy, mint azelőtt, reggel nyolctól tízig és délután kettőtől hatig tovább is itt fogadja Pestről érkező üzletfeleit, barátait. Azt

mondja, neki a Beretvás volt az üzlete, jónéhány évtizedes törzsvendég volt itt, őt nem lehet elküldeni. A rendőr is tehetetlen az akkurátus vendéggel szemben, aki elvégre nem bont rendet, mindössze egy kávéház terraszán ül... Sőt Leitner Dolcsi tovább ment, felfogadott egy munkanélküli piaci polgárt és ezzel öntötteti naponta az elhagyott Beretvás terraszának muskátlijait, meg leandereit. Saját költségén ápolgatja az árva Beretvás terraszát.”

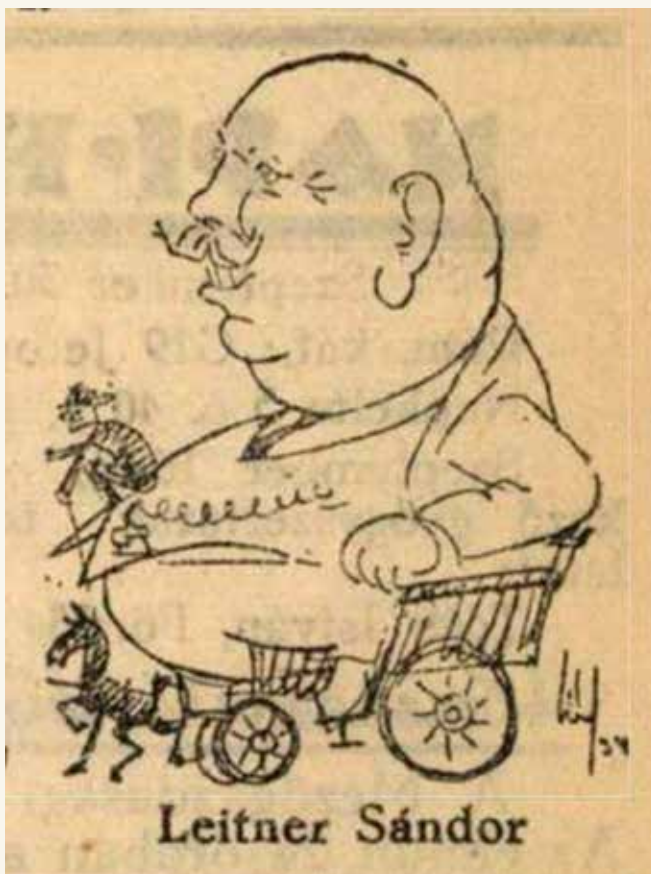
Szentimentálisnak tűnhet ez a gesztus, de egyáltalán nem túlzás. A város egyik legnagyobb forgalmú, központi elhelyezkedésű, legimpozánsabb intézményénél nem találhatott volna jobb irodát egy borügynök.

Pláne, ha a társasági életét is itt folytatta le. Sok anekdotát közölt a sajtó mondásairól, szórakoztató történeteiről vagy éppen botrányairól. Hiszen olyan hevült pillanatokban, mint egy kártyaparti, hamar elszabadulnak az indulatok és azonnal kész a baj. Nem egyszer megtörtént, hogy tettelegességgig fajultak ezek a helyzetek és Dolcsi gyakran aktív résztvevője, sőt kezdeményezője volt a verekedéseknek. Előfordult, hogy nyolc napon belül gyógyuló orrcsavarásért, fejenszétvert újságtartóért, indokolatlan pofonokért, szóbeli inzultusokért panaszolták be a hatóságoknál. Tanúvallomásai során Dolcsi igyekezett ezekben a helyzetekben önvédelem miatt fellépőként meghatározni szerepét, több-kevesebb sikerrel.

A mindenki által ismert heves természete gyakran sodorta ilyen csörtékbe, sőt, volt alkalom, hogy kiprovokálták nála ezeket a helyzeteket. Megélhetési forma lett Dolcsi heccelése, hiszen a bíróságon az esetek többségében Dolcsit marasztalták el és kötelezték jóvátétel megfizetésére (illetve, ha kapott pár nap letöltendő, azt is megváltotta), ez pedig biztos jövedelem is lehetett annak, aki hajlandó volt némi ütleget elviselni 10 vagy 20 pengőért cserébe.

Dolcsi és a törvény

Dolcsi törvénnyel kapcsolatos sajátos viszonya iránt a város és a sajtó is élénken érdeklődött. Várták az alkalmat, hogy mikor történik valami botrányos Leitner Sándor körül és általában nem hiába várakoztak. Megtörtént, hogy 1934-ben annyira becsúszódott a bírósági programja, hogy egy délelőtti négy becsületsértési ügyét is

tárgyalták, ezért a Kecskeméti Közlöny Dolcsi-napként emlegette a sorozatot.

Talán legtöbbször becsületsértési ügyekben fordult meg a törvényszéken, de számos más tétel is szerepelt a repertoárjában. Sikasztás, csalás, orgazdaság, hatósági közeg elleni kihágás, testi épség ellen való kihágás, hatósági bordélyszabály ellen való kihágás, stb. 1927-ben rágalmazott egy forgalmiadó főellenőrt, mikor az adóhivatali eljárás keretében vizsgálódott nála. Vagy az utcán, a háza előtt leszólította a piacra érkező árusokat és vette meg portékáikat, mielőtt azok a városba értek és helypénzt fizettek volna az árusításért – ezt egy névtelen bejelentésből tudhatta meg az újságolvasó.

De nem mindig úszta meg kevés kárral ezeket az ügyeket, néhányszor utolérte a végzet.

Egy elégedetlen termelő, aki szerint nem kötöttek előnyös üzletet, felöntött a garatra és lerángatta Dolcsit a kocsijáról, majd ostorral ütlegelte.

Fogadott lánya is perelte, mert megígért hozományát nem adta ki neki, mikor férjhez ment, mert Dolcsinak nem volt ínyére

a férj személye (vagy csak meggondolta magát az egyébként gáláns hozomány kifizetéséről). A lány nyert, így be kellett tartania az ígéretet.

Talán legnagyobb ügye, amiről az országos lapok is folyamatosan tudósítottak, az 1925-ös kormányzósértési ügye. Az Ébredő Magyarok Egyesületének kecskeméti tagozatának tagjai jelentették fel, részükről meglehetősen sok zaklatás érte Dolcsit. Hogy szakmai érdeklentétek (az ÉME vezérégyéniségei közül némelyek szintén foglalkoztak bortermeléssel/kereskedéssel), Dolcsi vagyonának ilyen módon való megszerzése vagy antiszemitizmus

(Leitner Sándor izraelita) volt az oka, nehéz lenne megmondani. Tény azonban, hogy 1921-től folyamatosan érték Dolcsit atrocitások a szervezet tagjainak részéről: megverték a Beretvásban, a verekedés közben eltűnt a pecsétgyűrű az ujjáról vagy éjszaka a lakására mentek és bombát (kézigránátokat) dobtak a házra stb. Az 1925-ös kormányzósértési vádak alól végül felmentették a Budapesti Büntetőtörvényszéken.

Dolcsi ellentmondásos, zűrés alakját minden pereskedés és botrány ellenére pozitív előjellel őrizte meg magában a kecskeméti emlékezet. Végül 1937-ben, 59 évesen egy tüdőgyulladás szövődménye vitte el a soha megnyugodni nem képes Leitner Sándort. Minden sajtóorgánum jelentetett meg nekrológot, még a Kecskeméti Közlöny is, amely jobbra kritikával illette élete során.

Dolcsi alakja a Séramóra Sétairoda számára is igen kedves, ezért Fenséges éjszaka sétánkon (ahol a századfordulós mulatókról mesélünk) is megidézzük, külön állomáson foglalkozunk vele.

Tóth Anna

VENDÉGFOGADÓK, CSÁRDÁK A RÉGI KECSKEMÉTEN

Kecskemét településsé fejlődését jórészt a kereskedelemnek, s a vele összefüggő vendéglátásnak köszönhetette. A magyarországi nagy észak–déli áruforgalmi útvonalon Pest és Szeged között félúton helyezkedett el, ez alkalmassá tette arra, hogy itt megálljanak, megpihenjenek a kereskedők. A település és környéke 1439-ig a királynék javadalmához tartozott, s mint ilyen különféle kiváltságokat élvezett: vásártartási jog, árumegállító jog, vendégjog és úgynevezett útkényszer. Az árumegállító jog arra kötelezte az ide érkező kereskedőket, hogy áruikat itt adják el, illetve bizonyos ideig megvételre kínálják fel. Az útkényszer pedig azt jelentette, hogy az ezzel a joggal bíró település megbüntethette azt a kereskedőt, iparost, aki megkísérelte az ide vezető út elkerülését. A vendégjog azt szabályozta, hogy bizonyos kereskedők csak éves országos vásárokon végezhetnek üzleti tevékenységet, s az üzletkötést csak nagyban és a helybelieknek engedte meg. 1439-ben Erzsébet királyné elzálogosította Kecskemétet földesuraknak, ettől kezdve földesúri hatalom alatt állott a város. Földesurai az évszázadok során változtak, de a város bizonyos kiváltságokkal továbbra is rendelkezett és jelentékeny mezővárossá fejlődött.

A város lakói növénytermesztéssel és főleg nagyállattartással foglalkoztak, szarvasmarhákat, lovakat, valamint juhokat tartottak. Hogy az állatoknak legelőterületeket biztosítsanak, a város pusztákat vett bérbe, vagy vásárolt meg örök áron. Állataikat maguk hajtották lábön külföldi, főleg osztrák és német piacokra, vagy országos vásáraikon adták el. Az országos vásárok voltak azok a helyek, ahol nagyobb számban

fordultak meg kereskedők egy-egy városban. Országos vásártartási jogot a király adományozott az arra érdemes településeknek. Kecskeméten már a török hódoltság korszaka (1541–1686) előtt is tartottak országos vásárokat. A török uralom alatt azonban a létbizonytalanság miatt a város nem merte vállalni a vásárok megrendezését. A török kiűzését követően Kecskemét kérte a királytól, hogy a korábban szokásos

három országos vásárát felújíthassa. I. Lipót 1696-ban kelt kiváltságlevelében engedélyezte Kecskemét három országos vásár tartásának jogát. A vásárok a következők voltak: Gergely-napi vásár (március 12-én), Lőrinc-napi vásár (augusztus 10-én) és Katalin-napi vásár (november 25-én).

A 18. század végétől Kecskeméten már öt országos vásárt látogathattak a helyi és a távoli kereskedők. Ezek a vásárok nemcsak a lakosság számára voltak fontosak, hanem a város előljáróságának is jelentős bevételt biztosítottak. Ezért mindent megtett a Tanács hogy a vásárok működését biztosítsa. Ennek érdekében tartottak fenn elsődlegesen vendégfogadókat a város belterületén csakúgy, mint csárdákat a külterületeken.

A kereskedőkön túl elvettve átutazók is megfordultak a város vendégfogadóiban, ritkán külföldiek is. A hódoltság korában Evlia Cselebi török utazó, aki 1660 és 1664 között járt Magyarországon, Kecskemétről a következőket írta: „Nagy síkságon fekszik. Ezernél több náddal fedett magyar háza, három temploma és itt-ott boltjai vannak.

Felső Magyarország egész katonasága ide jön takarmányért. E kecskemétieknek szép magyar lányai és híres kertjei vannak. Kormányzója a bíró, ki kezében ezüst botot hord, előkelő hivatala van. Ebbe a városba, ha vendég érkezik, nem mondják „Muszulmán és magyar városrész van”, hanem akárhova megy, örülnek neki, s a muszulmán mellé kísérőket adnak, és mindenestre szívességet tesznek vele.” Johann Lehmann német utazónak 1785-ben jelent meg útleírása, amelyben igen részletes képet ad a magyar fogadókról. Kecskeméten a városon kívül akkor épült szép, új vendégfogadót ajánlotta: „Van benne elegendő vendégszoba. Ezek magasak, tiszták és jó karban tartottak. A fogadós öreg, rosszkedvű, felesége morcos, úgy látszik, megunták már a vendégekkel való vesződséget, eléggé meggazdagodtak. Azonban az országos vásárok idején jó itt a kiszolgálás, mert a vásár előtt a fogadós Pestről hozat kisegítő pincéreket, kik a vásár után visszatérnek Pestre. Ezek természetesen csak a jó kereset kedvéért utaznak le ide, és hogy ez tényleg tetemes, azt érzi minden vendég, mikor fizetésre kerül a sor.” 1794-ben dr. Dalloway angol lelkész átutazóban kecskeméti élményeiről így írt: „Egy tágas vendégfogadóban szállásoltak el bennünket. Ez a nagy község fehér falú, nádtetős házakból

épült. A kocsmá ivójában éppen a falu ifjai rendeztek húsvéti mulatságot és táncoltak szilaj zenére, de ennél vidámabb és táncra alkalmasabb zenét még nem hallottam.” Bél Mátyás a 18. század végén Kecskemétről többek között a következőket tartotta érdemesnek megemlíteni: „A köztulajdonú házak között van a tanácsháza, a katonai kórház, a vendégszerető fogadók, valamint a kocsmák és számos szárazmalom épülete. A város közepén egymást keresztezve néhány szélesebb térség van, amelyek több városrészre osztva, különböző irányokba vezetnek ki. A város fő bejáratai a következők: nyugatról a budai, északra a kőrösi, kelet felé a csongrádi, dél felől a halasi és végül a homoki [kapu] dél és nyugat között. Az egész várost sekély árok zárja körül, de itt-ott már el is tűnt és víz sincs benne. A város kényelmetlenségei között ugyanis figyelembe kell venni azt, hogy vízben szegény helyen van. Ezért számos kutat ásának, ezeknek a vize azonban többnyire nyúlós, és ha száraz az időjárás, akkor nem ritkán szerfelett kevés.” Ezért játszott nagy szerepet a város életében a szőlőtermesztés, borkészítés, inkább ezt itták az emberek a kevés és nem valami jó víz helyett.

Bár az utazók beszámoltak a város vendégfogadóiról, azok számáról pontos képet nem kaphattunk. A levéltári források

is hiányosak a 18. századból és az azt megelőző időszakból. Pontosabb adatok csak a 19. századtól állnak rendelkezésre.

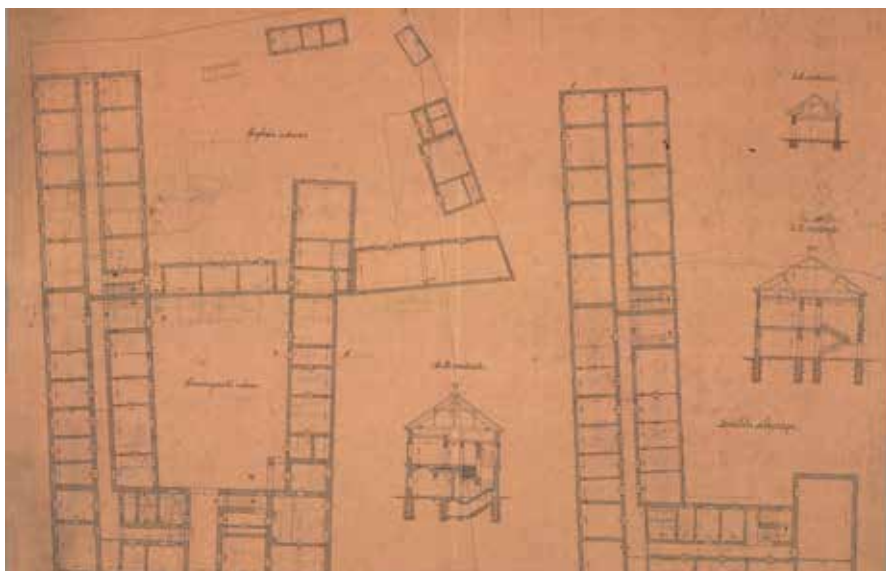
Kecskemétnek régtől fogva voltak vendégfogadói, kocsmái. A bormérés, „korcsmáltatás”, vendégfogadó létesítése, földesúri haszonvételi jog volt. Kecskemét város magisztrátusa (előjárósága) évszázadokon keresztül folyamatosan igyekezett megváltani a földesúri haszonvételi jogokat, így a „korcsmáltatás” jogát is. A kocsmákat, vendégfogadókat a Tanács bérbe adta. Ebből igen tetemes haszna származott a városnak.

A 18. században a postakocsizás rendszeressé vált. Kecskeméten is volt stációja (állomása), itt állt a Postasíp vendégfogadó (a mai színház épülete mögött). Az utazók számának megnövekedésével egyre több vendégfogadóra, csárdára volt szükség.

Az 1700-as évek végén a Postasípon kívül a következő vendégfogadókról tudunk. 1762-ben épült fel az ún. Kecskés (vagy Bak) fogadó (körülbelül a mai iparkamara épülete helyén). 1774-ben kezdték építeni a későbbi Arany Sas vendégfogadót (a piarista gimnáziummal szemben). 1774-ben a Szolnoki, a Mezei és a Vágó kapu mellett egy-egy csárda felépítését határozta el a Tanács. A 18. század végén még a Halasi, a Budai és a Kőrösi utakon deszkákból

A lakiteleki csárda, 1892, Kecskeméti Nagy Képes Naptár

Az Arany Sas vendégfogadó alaprajza, 1830-as évek (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

egy-egy csárdát építettek, ahol a város borait mérték. A városhoz tartozó pusztákon is sorra épültek csárdák. Vacson (mely pusztát szintén Kecskemét birtokában volt ekkor) 1784-ben az ottani csárda megújítását és nagybővítését rendelte el a Tanács. Az 1770-es évek végén még a következő

csárdákban volt közvetlenül érdekelt a Tanács: Györki Csárda, Szentkirályi Csárda, Szentlőrinci Csárda. 1779-ben készítették el a Fehértői Csárdát, 1805-ben döntött a tanács a Benei út mellett egy új vendégfogadó létesítéséről, 1814-ben épült a Szikrai csárda.

A megszerzett királyi és földesúri haszonvételeket (mint a bormérés, húsmérés stb.) árverés (licitáció) útján adta bérbe (árendába) a Tanács. A bérleti jogok változásának ideje minden évben Szent György napjára (április 24.) esett és egy évre szólt. A régi bérlőknek is újra kellett folyamodni a bérleti jogért. Aki nem megfelelően vezette a fogadót, attól elvette a Tanács és másnak adta. 1774. április 20-án pl. így döntött a Tanács: „Mivel a Belső Vendégfogadón [valószínűleg a Postasípról van szó] Fürer Frencz Vendégfogadósságában gyakorta nagy Lármák és veszekedések történtenek, a negyedik éczaka is gondatlansága miatt özvegy Kelemennének János nevezetű Iffiu Legény fia agyon szurattatott, azért azon vendégfogadó tüle elvétetvén, ez előtt már híven szolgáló First Jóseffnek oda adatik, méglen mostanság a piaristák mellett építeni kezdett Vendégfogadó el fog készülni”. (Az Arany Sasról van szó.)

A bérlők többször panaszkodtak a magas bérleti díj miatt, kérték annak lentebb engedését. 1779-ben, pl. Führer Ferenc „Belső Vendégfogadós” így panaszkodott:

„Nemes és Betsületes Tanács.

Nagy bátorsággal vissza hordozkodék Vadkertrül, azt gondolván, hogy ez új

Az Arany Sas vendégfogadó képe (Később Pest-Solt megye megyeháza, majd Cserepes kórház)

A Beretvás szálló képe (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Vendégfogadóban mind élelmemet bétudom keresni, mind régi keresményemet meg tarthatom sok aprós gyermekeimnek nevelésekre. De valóban el nem viselhetem minémű hátra maradást tapasztalok. Mert a Vendég fogadó árendájára [bérleti díj] minden napra elmulthatatlanul kell kiten-nem 60 Dénárt. Pénzes szolgát, szolgálót kell tartanom. Számát sem tudhatom konyhára és ivó-edényre, gyertyára és fára mennyi költséget tettem esztendő által. ... Igazán meg vallom, ha tovább is így fog a dolgom folyni, mint ekkoráig folyt, még a jövő esztendőre elegendő leszen, kivált a szénám. Mert igen kevés Vendégim jártak.

Melly kevés bort mérhettem el miolta itt vagyok, a Ratiók [számadások, kimutatások] bizonyítták, nem megyen 500 akóra. Bizonyára mondhatom azt is, hogy 4. vásárok idején még csak Vendégeim sem voltak. A múlt Katalin Vásárra 3 sertés-két ölettem, remélvén, ha sátorban süttetek s főztek több itt valók között, senkit azzal meg nem sértek: de az meg nem engettetett.

Illy tetemes okaimra nézve alázatosan instálok [kérelemmel fordulok] az Nemes Tanátsnál, nem kívánom hogy gazdagodjak, de bár csak a magamét tarthatnám meg, ez pedig úgy leszen, ha az Nemes Tanács az Árendából maga kegyessége szerént annyit

elengedni méltóztatik, hogy én is marad-hassak. Midőn ezekre vigasztaló kegyes választ elvárnám, maradok Az Nemes Tanátsnak alázatos szolgálója Führer Ferentz”.

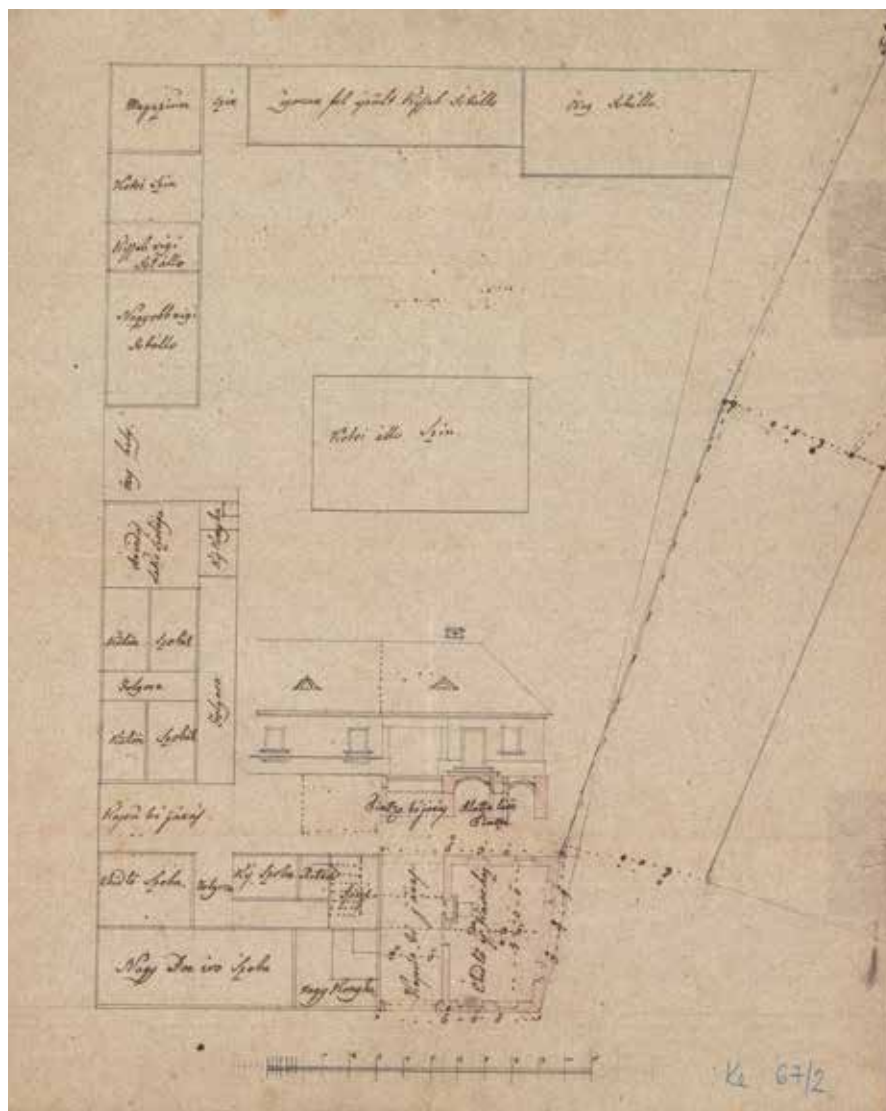
Az 1820-as években összeírták a város középületeit és hogy ezekben milyen be-rendezések voltak. (38 középület szerepel a jegyzéken.) A listán négy belső – város-beli – vendégfogadó szerepel: az Arany Sas, a Postasíp, a Bak (vagy Kecskés) és a Kogler-féle vendégfogadó. Csak az Arany Sas fogadóbeli helyiségeket részletezte a jegyzék készítője: „Arany Sas című Ven-dégfogadó: van egy emeletre épülve cserép tetőre, foglal magában 3 termet, 14 szálló szobákat, 2 lakószobát, egy bormérő szo-bát, egy éléskamrát, 2 konyhát, 2 pinczét, egy fa-szint, egy kocsi szint, 3 nagyobb és 4 kisebb istállókat, egy nagy Istállót nyárit, vagyis Állást, egy sertés hizlaló ólat, 2 kamrát, és 4 Árnyékszéket, van az udvarban egy szivárványos és egy gémes kút vájúkkal együtt, van minden szobához és Teremben vaskályha, az Ablakokhoz téli Ablak és Salugáter, a földszinti Ablakokon belül Tablák is vannak, és egy Lajtorja.”

A kocsmák közül a városban a Békás, az Arany Kácsa, a Kőrösi kapubeli, a Szolnoki kapubeli kocsmát említette meg az össze-írás. A külterületi, pusztai vendégfogadók voltak a Szentlőrinci, a Mesterházi vendég-

fogadó (Páka pusztán) és a vacsi pusztai vendégfogadó.

Közüllük a Szentlőrinci vendégfogadó helységeit vették számba: „áll három rendbeli zsindelyre épült részekből, a Vendégfogadó maga, melyben van két vendégszoba, két konyha, egy borivóház és a korcsmáros lakhelyéül egy szoba, egy pince, mind jó karban. Az udvar köze-pén egy Állás jó állapotban. Egy Istálló két szakaszban, saroglyával és jászollal ellátva jó karban. Egy lajtorja. Egy kettős árnyékszék. Az udvar deszkakerítéssel van körülvéve.”

A város külterületén a borbási, szent-királyi, szikrai, péderi, fehértói, zölderdei, czethali, ágasegyházi, monostori és a pusztaszeri kocsmákat sorolták fel a jegy-zéken. Minden kocsmában volt vendégszo-ba, borivó és pince. A Tanács bevételeinek gyarapítására törekedett, ha azzal nem tudta elérni, hogy a bérleti díjat emelje, hát a korcsmák számát gyarapította. Ez ellen tiltakozott a Tanács munkáját ellenőrző, segítő testület, az ún. „Választott község” (Electa Communitas) 1825. július 18-i ülésén. A választott község azt kívánta a Tanácstól, hogy a vendégfogadósok kárára felállított bormérő helyeket tiltsák be, ne szolgáltatassanak bort az utazóknak, sőt ezek ellenőrzésére strázsákat állítson.

Az Arany Sas vendégfogadó alaprajza, 1830-as évek (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

A vendégfogadók bérlői egy év alatt nem találták meg a hasznukat. Időről időre kérték, hogy több évre vehessék bérbe a fogadókat vagy bormérő helyeket. Bauer Antal pl. 1829 júniusában azzal a kéréssel fordult támogatásért a Választott Községhez, hogy az általa bírt Arany Sas vendégfogadót külön alku mellett és több esztendőre adják neki bérbe. Később Bóhm József volt az Arany Sas haszonbérlője, bérleti jogát négy évre meghosszabbította a város, mivel a vendégfogadó felépítésére, bővítésére tetemes összeget fordított.

Kecskemét városnak 1838-ban a négy vendégfogadójából, huszonhat kocsmájából, két kávéházából, vásári pincéjéből és likőrméréséből befolyt haszonvétele 9.969 forint 42 krajcár volt, ami tetemes summát jelentett. Összehasonlításként a város bolt-

jaiból, házaiból a fürdőházzal együtt 688 forint 49 krajcár haszonbér származott.

Magyarországon a reformkor a haladás eszméje elterjedésének, a nemzet öntudatra ébredésének időszaka. A nagyobb városokban, de főként a fővárosban megkezdődött az utcák burkolása, parkokat, sétányokat létesítettek, szállodákat, kávéházakat építettek. A városlakók a társas élet, a kulturált szabadidő eltöltésére kaszinókat alakítottak. Egymás után alakultak folyóiratok is, kivált Pesten, pl.: a Regélő, a Társalkodó, az Athenaeum, a Honderű, az Életképek, a Pesti Divatlap. Ezek rendszeresen küldték vidékre munkatársaikat, hogy a helyszínen számoljanak be tapasztalataikról. Az Életképek levelezője a kecskeméti első fogadóról, az Arany Sasról írta, hogy nem talált itt embert, akivel magyarul beszélhetett

volna. Általános volt, hogy a vendéglősök a mezővárosokban is leginkább németek voltak, s volt, aki még azt a fáradságot sem vette, hogy magyarul tudó alkalmazottat fogadjon fel.

„Kecskemét városnak négy vendégfogadója és négy kávéháza van – írta az Életképek tudósítója az 1840-es években –, ez utóbbiak közül a leglátogatottabb a Korona, ahol télen a kávézóteremben, nyáron pedig a fákkal beültetett udvaron zeneszó mellett vannak és esznek a vendégek. Csapszék összesen nyolcvan van a városban, a legtöbb a kapuk környékén, a pusztákon pedig 9 csárda.” Az egyiknek a csaplárnéjét úgy írta le a tudósító, hogy olyan szális teremtes, mint egy gránátos, és hosszú pipájából úgy füstöl, mint egy török basa. „A kocsmákban és csárdákban cigánybandák adnak zenét. Van olyan csapszék is, ahol egyetlen dudás szolgáltatja a muzsikát”.

1847/48-ban a városnak vendégfogadói-ból, csárdáiból és kocsmáiból befolyt bérleti bevétele már 20.985 forint volt a város főpénztári naplója szerint.

Adatok arra vonatkozóan nincsenek, mekkora lehetett a bérlők haszna, a város azonban tekintélyes jövedelemre tett szert a vendéglátóhelyek kiadásából.

A szabadságharc leverését követően Kecskemét városa is nehéz helyzetbe került. Az átvonuló magyar, majd az osztrák katonaság ellátása felemésztette a város anyagi erejét. Évekig ostromállapotban volt az egész város. A szabadságharcban résztvevőket vagy súlyos börtönbüntetésre ítélték, vagy az osztrák hadseregbe besorozták. Az anyagi terhek nagysága, a külföldről idehozott katonáknak a város lakóihoz való beszállásolása nagy terhet rótt a városra és lakóira. A nyomasztó politikai és gazdasági légkör kihatott a vendéglátásra is.

1850-ben összeírták Kecskeméten a házakat tizedről tizedre. Feltüntették közöttük a vendégfogadókat is. A 4. tizedben volt az Arany Sas fogadó (18 szoba volt benne, hét a földszinten és tizenegy az emeleten). Ez volt Kecskeméten akkor a legnagyobb vendégfogadó. A 8. tizedben volt a Postásip fogadó (nyolc szobával). A 10. tizedben volt a Kugler vendégfogadó és a 11. tizedben állt a Kecskés vendégfogadó (szintén nyolc szobával.) Egy ötödik vendégfogadó a város külső részén a Mesterházi fogadó volt. (A Kecskemét-szegedi országút mellett, sűrű tanyák között feküdt és az utazók között a leglátogatottabb volt.) Csárdák azonban szép számmal működtek a városban és a város pusztáin is. Magánkocsmá 88 volt ek-

kor a városban. Szolgabírói rendeletre ezek számát 1854-ben 50-re kellett csökkenteni.

1851-ben Böhm Lipót, aki az Arany Sas fogadót üzemeltette, kávémérési jogát is gyakorolni akarta azáltal, hogy a fogadó földszintjén két szobát összenyitott és az utcára egy ajtót vágatótt. Az engedély nélküli intézkedést a város megvizsgálta. Hiába rendelte azonban a Tanács maga elé a bérlőt, Böhm Lipót nem jelent meg. A lefolytatott vizsgálat kiderítette, hogy a fogadóban kár nem keletkezett, sőt a bérlő javításokat tett rajta a maga költségén. Végül is engedélyezték számára a kávémé-
részt. Nem sokáig bérelte Böhm az Arany Sast, mert 1852-ben a Tanács átengedte az épületet az 1850-ben létrehozott Pest-Solt megye részére megyeháznak. Itt fogadta a város és a megye küldöttsége az országos körútján először 1852-ben, majd 1857-ben feleségével, Erzsébet császárnéval Kecskemétre látogató Ferenc Józsefet.

A meglévő vendégfogadók kevésnek bizonyultak az 1850-től megyeszékhelyként működő, s ez által nagy számban látogatott városnak. 1852-ben tanácsülésein foglalkoztak a kérdéssel. Itt elhangzott, hogy „...több ízben panaszkodtak a városon keresztül utazók, hogy alkalmas vendéglő nem lévén, illően szállással el nem láttathatnak.” A Tanács a „Postasíp” megnagyobbítását látta

célravezetőnek. A következő évtizedekben azonban inkább csökkent, mint bővült volna a vendégfogadók száma. A Kogler fogadó 1856-ban megszűnt, a Kecskés vendégfogadó 1863 után laktanyaként funkcionált, a Postasíp fogadót 1875 után dragonyos altiszti iskolává alakították át.

Amíg a városban a vendéghelyek számának növelése volt a gond, a város pusztáin a csárdák felügyeletének szigorítását rendelte el a kerületi főispán, a betyárok garázdálkodásának kitett, tanyákon élő lakosság védelmére. Rendelkezésében a következők szerepeltek:

„...Magányosan álló csárdákban tartózkodás, vagy korcsmároskodás üzése csak azoknak engedtetik meg, kik erre az illető Megyei főnökségtől engedéllyel felruháztatnak...

Korcsmárosok és fogadósok kötelezhetnek az érkező gyanús személyekről a császári királyi csendőrségnek és a községi előljáróságoknak rögtön jelentést tenni, hogy ezek az illy gyanúsok azonnali elfogathatásáról intézkedhessenek, más idegenekről pedig beszállások után ezen jelenés 24 óra alatt teendő; azok kik ezen jelentést elmulasztják, ha különben a gonosztevők elősegítése miatt keményebb büntetés alá nem vonhatók – testi fenytéssel fognak büntettetni”.

Kecskemét város 1858-ban új vendégfogadót akart létesíteni. Új épület emelésére azonban nem volt pénz, ezért egy meglévő épületet kerestek. Kubinyi József azonban hiába ajánlotta fel házát megvételre, vendégfogadó céljára nem tartotta azt alkalmasnak a Tanács. Az 1825-ben született, építőmesterséget tanult Beretvás Pál – aki 1855-ben négy éven keresztül bérelte a Postasíp vendégfogadót, évi 2.501 forintért – 1857-ben házat épített a Nagykőrösi utca sarkán – Hruz Mihálynak, Petőfi Sándor rokonának egykori telkén –, nem messze a vasútállomástól. 1858-ban azt írta a Tanácsnak, hogy elvállalná a vendégfogadóságot saját házában. A Tanács elfogadta az ajánlatot. A Nagykőrösi utca és Aradi utca sarkán 1858. május 1-jén nyílt meg a Magyar Királyhoz címzett fogadó. Kezdetben azonban kevesen látogatták magas árai miatt. Az ügyet a városi Tanács is vizsgálta, s összehasonlította más városok vendégfogadói díjaival. 1862-ben Nagykőrösön egy szoba 80 krajcárba került, nagyobb kényelemmel – azaz „tisztá dunyha és vánkoshajakkal” – már egy forintba. Ceglédén a szobáért 60, fűtési pénzként 20 krajcárt kértek. Szegeden a díj egy személyre vásár idején egy forint 40 krajcár, vásáron kívül egy forint öt krajcár volt. Abonyban az egyágyas szoba ára 1 forint, még egy plusz

A Royal szálloda (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

ágy 30 krajcár, a fűtés ismét 30 krajcár, a gyertya 10 krajcár volt. Ez utóbbi árát tartotta elfogadhatónak a kecskeméti Tanács is.

Beretvás Pál 1870–71-ben a kor igényei szerint átépítette a fogadót. A szállóvendégek lovai számára a szomszéd telek megvételével, az ott állt ház lebontása után, 40 ló elhelyezésére alkalmas istállót építtetett. Az egészet 1872-ben bérbe adta Pál fiának. Az idősebb Beretvás Pál 1883-ban íródott végrendeletéből kiderül, hogy mekkora volt

az ekkor már szállodának nevezett épület. Hossza 55 méter, szélessége 13,65 méter volt és 10 méter magas. Hatalmas pince volt alatta. A földszinten 12 szoba, kávéház, étterem, egy vendégház, konyha és két éléskamra állt, az emeleten 24 szoba. Az egész épületben összesen négy árnyékszék volt. Az emeletreépítést már az ifjabb Beretvás Pál készítette.

Míg a Postasíp vendégfogadóban 1857-ben csak a legszükségesebbekkel voltak ellátva a szobák: ágy, matrac, ágynemű,

asztal, szék, a „Beretvásban” (merthogy ekkor már városszerte így nevezték) az 1883-ban felvett hagyatéki leltár szerint az előbbiekben kívül már sifonér, fogas, tűkör, éjjeliszekrény, éjjeliédény, a tisztálkodáshoz lavór, kancsó és kályha is volt.

A Beretvásban minőségi árut kínáltak. A kávé Hamburgból, a sört közvetlenül a Dreher Cégtől, a rumot és a teát a bécsi Trau Cégtől, a mustárt is Bécsből hozták. (Beretvás Pál még 1857-ben megszerezte a kávémérési, 1862-ben a sörmérési bérleti jogot. Ez utóbbi azonban 1864-ben megszűnt.) A szálloda termeiben gyakran tartottak különböző rendezvényeket, a báli szezonban zártkörű táncestélyeket, lakodalmakat, egyesületi összejöveteleket. Beretvás Pál saját birtokán szőlőt termesztett, bort készített, amit szállodájában is árult. A szállodában nagyszámú szolgálatszemetélyzetet alkalmazott: szobalányokat, szakácsokat, „kávéleányt”, pincéereket, londonert. Kecskemét város rendszerint a Magyar Királyhoz címzett vendégfogadóban (Beretvásnál) szállásolta el a városba hivatalosan érkező vendégeket. Itt szálltak meg sokan a katonatisztek közül. Állandó jövedelmet jelentett a szálloda tulajdonosának a városi urak, tisztek és az ún. kosztosok étkeztetése. Helyiségeket adtak bérbe az egyik városi egyesületnek, a Népörnek és bevételük volt a biliárdból és a kártyából. Kiadásai között szerepeltek a következők: hasznbér a cukorért, kávéért számított fogyasztási adók, a dolgozók bére, a különféle vásárlások, az állatok őrzítése, gyógyítása stb. Üzleti könyvei, vendégkönyvei nem maradtak meg a szállodának. Beretvás Pál még a Postasíp bérlejeként sokszor kapott figyelmeztetést, bírságot a várostól. Mint hasznbérletnek kötelessége volt, hogy könyvet vezessen a fogadóban megszálló idegenekről. Ennek nem mindig tett eleget, ezért bírságot kellett fizetnie. Többször bírságolták záróra áthágása miatt is.

Beretvás Pál és felesége, Ugrik Teréz 1883-ban meghaltak. Örököseik a gyerekeik lettek: Sándor, Pál, Teréz, Béla és Lajos. A hátramaradt nagy vagyont (31.019 forint 78 krajcár) tetemes adósság terhelte (37.397 forint 37 krajcár). Az örökösök csak úgy látták a tartozást kiegyenlíthetőnek, ha a vendéglátási és kávéházi üzlethez nem szükséges ingókat és ingatlanokat eladják. A szálloda vezetését Pál vette át, aki 1902-ig irányította azt személyesen, majd 1902-ben bérbe adta.

1872-től országosan szabályozták az iparkérdést, közte a vendéglátóiparét is:

BERETVÁS SZÁLLODA, KECSKEMÉT.

Közlöny és Hírlap
SZÁMLA. Zimmer-Nr. 72356 szoba-szám 10.

Szoba	It.	tól	ig.	1.	nap.	é.	24.	Tag.	12.	00.
Zimmer von		bis								
Nappali szoba										
Tageszimmer										
Külön ágy										
Extra Bett										
Gyertya										
Kerzen										
Fűtés									4.	00.
Heizung										
Étkezés									2.	70.
Speisen										
Italok										
Getränke										
Kávéházi italok										
Kaffeehaus-Getränke										
Kiadások										
Auslagen										
Ruha tisztítás										
Kleiderreinigung										
Flaker vagy társaskocsi (Omnibus)										
<i>Korona 7416</i>										
<i>Vincenti</i>										
BERETVÁS PÁL										
Beretvás Pál és Szállodai Tulajdonos										
KECSKEMÉT										

Számla a Beretvás szálloda képével, 1860-as évek (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

megszületett az ipartörvény (1872: VIII. törvénycikk). Ez megkülönböztetett képesítéshez kötött, engedélyhez kötött és szabad iparokat. A fogadóipart (szálló, penzió), amennyiben a tulajdonos legfeljebb tíz vendégszobát tartott fenn, az engedélyhez kötött iparhoz sorolták. Az 1879: XXVIII. törvénycikk már előírta a vendégfogadók és szállodák tulajdonosainak, hogy vendégeikről nyilvántartást kötelesek vezetni, egy másikat a szolgaszemélyzetükről. Az 1879: XL. a kihágásokról rendelkezett. A szállodákra a következők vonatkoztak:

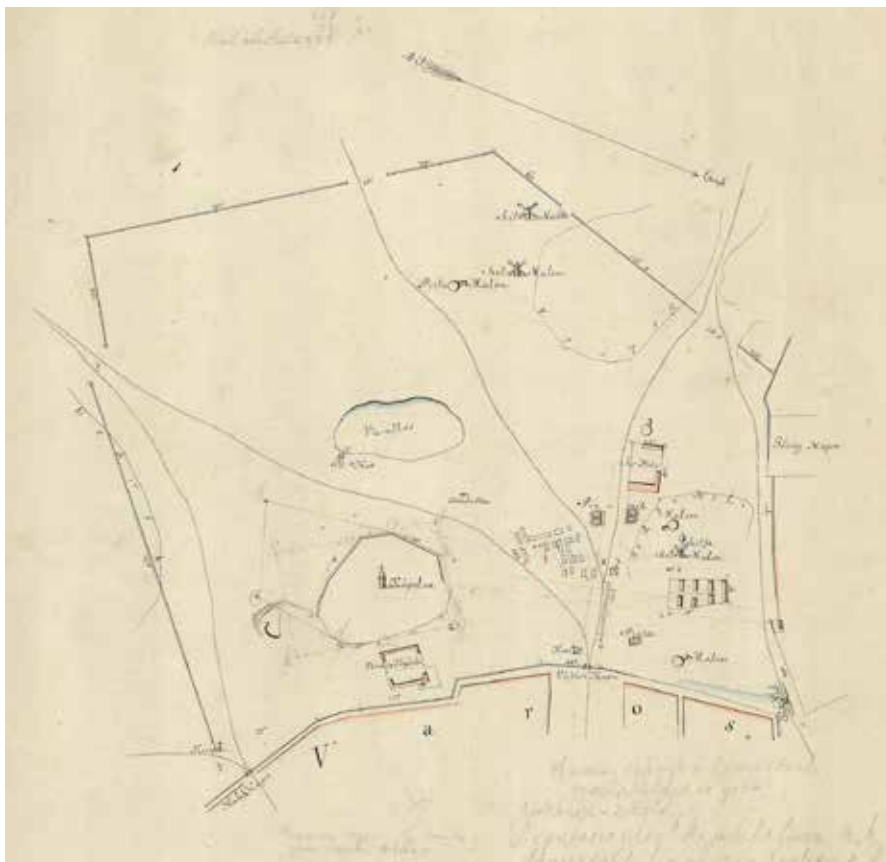
72.§ „Aki szállodákban, vendéglőkben, az idegenek nyilvántartására hatóságilag megrendelt vendégekönyvbe, vagy jegyzékbe a vendég nevét, állását és lakhelyét be nem írja, ötven forintig terjedhető pénzbüntetésre büntetendő.” Aki mindezeket „hamisan” írta be, 100 forint büntetésre számíthatott. Ez a törvény rendelkezett a zárórán túl nyitva tartók büntetéseiről is. A zárórát túllépőket 50 forint büntetés fizetésére kötelezték (74.§). Akit szállodájában szerencsejáték engedélyezésén tetten értek, két hónapi elzárásra és 300 forint pénzbüntetésre ítélték (87.§).

Kecskeméten az 1880-as évektől indult meg a városfejlesztés nagyobb arányban. Köszönhető volt ez mindenekelőtt Lestár Péter polgármesternek, aki a fejlődést elindította. 16 évi polgármesteri működése alatt indult meg az utcák kövezése, iskolák, laktanyák épültek, helyi érdekű vasútvonalak ágaztak ki Kecskemétről, melyek fellendítették a város pusztáiról beáramló termékek kereskedelmét. 1896-ra felépült az impozáns Városháza és az európai színvonalon álló színházépület. A vendéglátás szinterei is bővültek.

A 20. század elején a következő szállodákról tudunk: Beretvás szálloda (5. tized 13. szám), Dunszt József szállodája (5 tized 181. szám), Fehér ló szálloda (Grünsberger Ignácé, 1. tized 157. szám), Hungária szálloda (3. tized 195 szám) és Royal szálloda (1. tized 135. szám).

A város fejlődését az ide látogatók is érzékelték. Egy korabeli utazó – Kozma Andor – a fővárosból másfél órai vonatkozás után így írta le kecskeméti élményeit:

„... Minden hazai hoteltől félek. A kecskeméti Hotel-Beretvásról is már jó eleve elképzeltem a szokásos legrosszabbat. A hazai hotelekben rendszeren cifra szobalányok vannak, akik egy kissé kacérok s nem azt nézik feladatuknak, hogy a szobákat és az ágyakat tisztán tartásák. S íme, a kecskeméti hotelben igen kellemesen csalogtam!

Térrajz a vásártérről a Kecskés fogadóval (1800-as évek eleje, MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Nem perdült elem bizalmas mosolygású bűvös bajadér, ellenben a derék, szorgalmas szobaasszony olyan tiszta szobát, és ágyat adott, hogy ott a Zacherl-féle százaranyas pályadíjat lehetetlen lett volna megnyerni. Ezért a derék szobaasszonynak még azt is szívesen megbocsátottam, hogy németül szólított meg. Amint, hogy általában a kecskeméti egész hotel személyzet kivétel nélkül minden érkező utast németül szólít meg, nem képzelvén el, hogy más is érkezhessék Kecskemétre, mint német vigéc.

Még lefekvés előtt lementem a hotel kávéházába teázni. A tágas nagy terem üresen kongott. A cigány itt nem röptette éjfélkor a fecskét duhajkodó részeg emberek, sírva vigadó örömeire, holott én ezt addig minden vidéki városban úgy hallottam, úgy láttam éjféltájt. ... a kacéros frajlajn helyett is olyan szolid, rendes hivatalnokné trónolt a pénztáros széken, mint bárhol Nyugat-Európában. Sőt még a tea is valóságos tea volt itt, s nem fűzfalevél, nyírfalevél, amelyet összeszedort a szél.” (Kecskeméti Nagy Képes Naptár 1900. 104–105. oldal.)

Talán a vendégek számának csappanása vezethetett néhány szálló bezárására, mert 1906-ban már csak három hotelt tüntetett

fel a Kecskeméti Nagy Képes Naptár: a Beretvás szállodát a Nagykőrösi utca 13. szám alatt (a tulajdonos ekkor még Beretvás Pál, de az üzletet bérlőnek adta ki: Milleker Lajosnak.), a Fehér ló szállodát, 1. tized Vásári-nagy utca 157. szám (tulajdonosa: Olajos Károly volt) és a Royal szállodát, 1. tized Városház utca 125. szám alatt (tulajdonosa: Dunszt József és Pintér Pál). 1906-ban 16 vendéglőt, 4 kávéházat, és 10 „sörccsarnokot” írtak össze Kecskeméten.

A Royal szállodát az 1850-es években Kecskemétre települt Dunszt család virágoztatta fel. Helyén állt egykor az öreg Dunszt Ferencnek „A víg magyarhoz” címzett vendéglője. Később eladta, és a 19. század végén felépült a Royal, de tulajdonosai elhanyagolták. 1906-ban Dunszt József és társa megvették és átépítették, ettől kezdve a város egyik első rangú szállodája lett. Dunszt Ferenc, a dinasztiaalapító az 1800-as évek második felében már tudatosan vendéglősi pályára küldte fiát. József pincérséget és vendéglős mesterséget tanult, majd mint szállodai és vendéglői főpincér a világhírű lipiki gyógyfürdőben szerzett gyakorlatot. A század végén azonban az öreg hazahívta fiát és családját,

majd átadta neki jól menő vendéglőjét. A családba benősült Pintér Pál, a Hazánk kávéház tulajdonosa, aki egyben a Beretvás kávéház főpincére volt.

A Dunszt és Pintér név alatti üzlet szállodát, vendéglőt, kávéházat és sörcsarnokot foglalt magában. Dunszt József 14 gyereke közül Ferenc cukrász, Gyula vendéglős, Adorján szintén vendéglős lett. Dunszt József 1906-ban bekövetkezett halála után Adorján és Gyula vette át a szállodát és vendéglőt. Adorján apja mellett tanult, Gyula pedig Budapesten a Pannóniában és az Angol királynőben, majd Kolozsváron a Mágnás Kaszinó főpincére volt. A 20. század elején a Beretvás szálló mellett a Royal volt Kecskemét másik nagy hírű szállodája. Itt szállt meg több ízben Ferenczy Ida is, amikor Kecskemétre látogatott.

1907-ben egy negyedik szállodával bővült Kecskemét „vendéglátó ipara”. Felépült 1907-ben, a városközpontban, az Iparos-otthon (az Ipartestület és Iparegylet székháza). Ebben helyet kapott egy szállodarész is.

Kecskemét fejlődését még 1911-ben megakasztotta a földrendés (július 8.). Emberéletben nem esett kár, de középületek és magánházak sokasága szenvedett kisebb-nagyobb károkat. A Beretvás szálloda is annyira megrongálódott, hogy a hatóság jónak látta haladéktalanul „bezáratni”. Több év kellett hozzá, míg a városnak és lakóinak nyújtott államsegély és államkölcson segítségével helyreállították a városban az épületeket, eltüntették a pusztítás nyomait. 1912-ben vette át a Beretvás vendéglőt és szállodát Kerekes Sándor, ő tervezte a szálloda átalakítását és rengeteg pénzt fektetett bele. „... nem csak az udvart varázsolták át egy remek télikertté, hanem a kávéházat is felöltöztették és berendezték úgy, hogy aki most bemegy nem ismer rá a régi Beretvás kávéházra ... A maszatos, kócos, árva; elegáns, kíváncs, modern világfiú serdült ... ez a tüneményes átváltozás Kerekes Sándornak 220 ezer koronájába került!” – írta 1913-ban egy helyi újságíró.

Az első világháború, az azt követő Tanácsköztársaság, majd a román megszállás nagy emberi és anyagi áldozatokat követelt Kecskemétől. 1921-re úgy-ahogy talpra állt a város. Szállodák a következők voltak ebben az időben:

– a Beretvás szálloda, (tulajdonos: Beretvás Pál, Nagykőrösi utca 1. szám, bérletje ekkor már Schneller Ferenc volt). Beretvás Pál 1924. szeptember 2-én hunyt el 74 éves korában;

– a Nemzeti Royal Szálló, Lechner Ödön utca 3–5. szám (tulajdonos: özv. Dunszt Józsefné, üzletvezetők: Dunszt Adorján és Dunszt Gyula);

– az Otthon szálloda, Széchenyi tér 7. szám (tulajdonos: Iparegyesület és Ipartestület, bérletje Érdeky József);

– és alakult 1915-ben egy újfajta szálloda: a Munkás szálló (az iparos segédek szállodája), Kisfaludy utca 27. szám alatt (szállodavezető: Deák Lajos vendéglős).

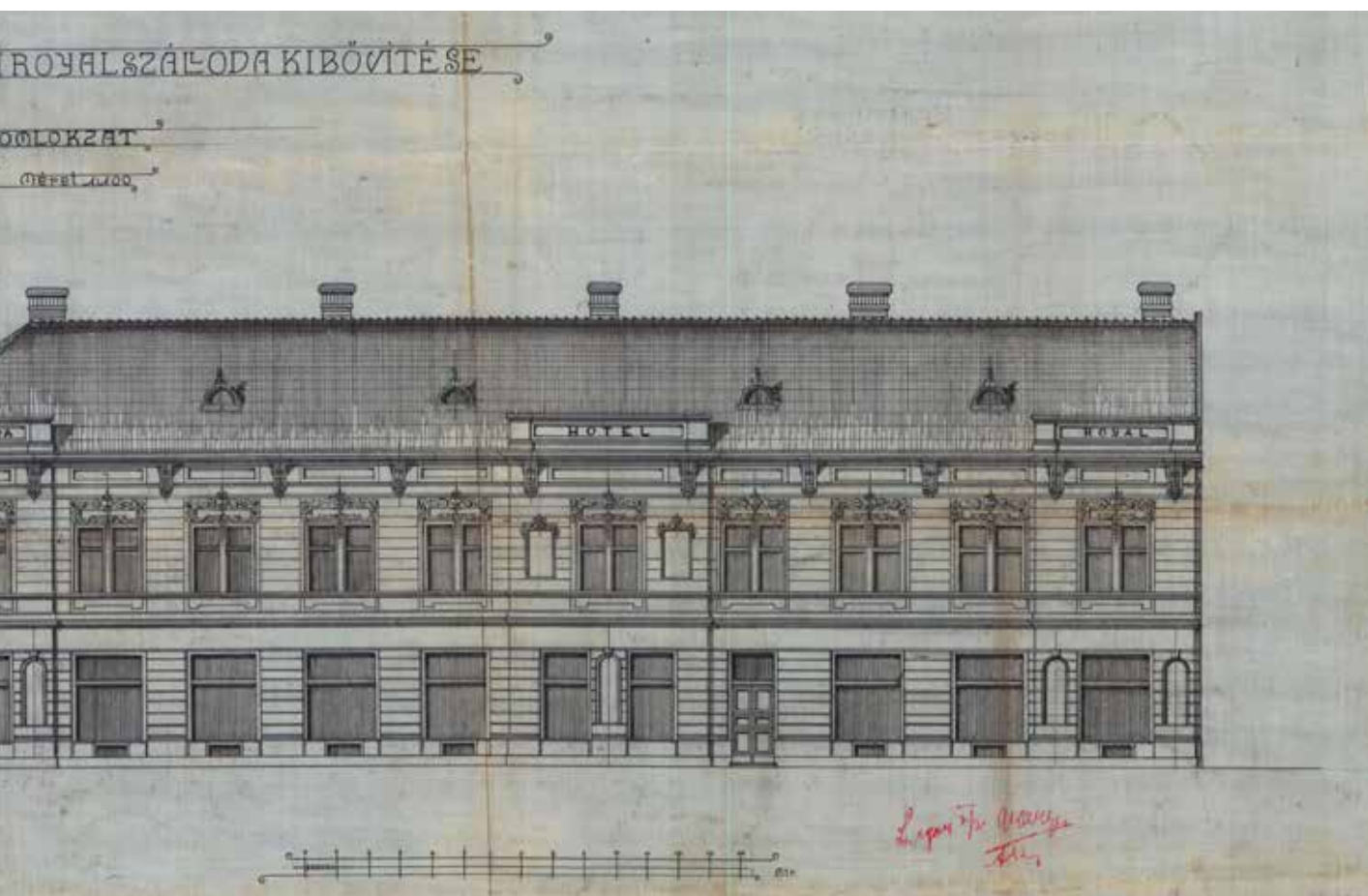
1930-ban azonban a régiek közül már csak a Beretvás működött. Kettő új nyílt, az Erzsébet szálloda és étterem a Vízkelethy utca 1. szám alatt. Kiss István volt a tulajdonosa, aki 1922-ben költözött Kecskemétre. Üzletét egyedül vezette, 10 szoba volt a szállodában, állandóan három alkalmazottat tartott. A másik új az ún. Központi szálloda néven alakult. Hankovszky Jenő vezette, tulajdonosa azonban Rózsa Elemér volt. A szálloda a Nagykőrösi utca 32. szám alatt üzemelt.

1930-ban Rudolf Miller, a Berliner Tageblatt szerkesztője Kecskeméten járt és lelkesült cikket írt Kecskemétről lapjában. Bugacon is járt, kecskeméti újságírók kíséretében. Az ide látogatók érdeklődése a kecskeméti pusztá iránt nagy terveket szült. Négy újságíró: Tóth László, Homoki József, Horváth Ödön és dr. Bodócs Gyula 1931-ben létrehozták a Kecskeméti Idegenforgalmi Irodát és kérték a várostól a bugaci idegenforgalom megszervezésének jogát. Az Idegenforgalmi Iroda „*Filléres Gyors*” címmel Kecskemétet népszerűsítő kis ismeretetőt jelentetett meg. Ebben a város rövid történetén túl a kulturális látnivalókra is felhívták a figyelmet. A pusztát és a tervezett programot 1933. május 22-én mutatták be a sajtónak, az Országos Idegenforgalmi Tanácsnak, az IBUSZ-nak (Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási Szállítási Rt.), a rádióknak, valamint az autó- és motorklubok vezetőinek. Itt volt minden pesti újság tudósítója, hat bécsi lap munkatársa, svájci és prágai újságírók. Eljött Mórincz Zsigmond és Zilahy Lajos is. A vendégek a bugaci vasúttal mentek ki a pusztára, majd 40 lovas kocsival a bugac-monostori kirándulóhelyre. Útközben a kocsisor előtt meghajtották a méneket, amely félelmetes vágatásával nagy élményt jelentett a vendégeknek. Ebédet kaptak, délután pedig tánc és lovaglás volt a program. A kirándulást követően minden újság csodálatos idegenforgalmi látványosságáról számolt be. Alig telt el egy-két hét, s máris 200-400-as csoportokban jöttek angolok, hollandok, svédek, franci-

ák, olaszok, belgák, svájciak és időnként amerikaiak is Kecskemétre. A város 1933. június 12-i kisgyűlésén Tóth Lászlóra és dr. Horváth Ödön lapszerkesztőkre ruházták az Idegenforgalmi Iroda tulajdonjogát.

A bugaci idegenforgalom nagyon jelentős volt Kecskemét akkori életében, mert a nagy gazdasági válság után ez az akció fellendülést hozott. A vendégek ellátása, kiszolgálása árumozgást és munkaalkalmat jelentett. 1933-ban 1900 külföldi vendéget fogadott Kecskemét és Bugac, 1934-ben már 3500-at. Sok vendéget vonzott Kecskemétre az 1934-ben első ízben megrendezett „*Hírös Hét*” is. Ezek a vendégek nem éjszakáztak, nem éjszakázhattak Kecskeméten – nem volt annyi szálloda –, hanem reggel jöttek és este vonaton vagy kocsikon távoztak Kecskemétről. Szállodaépítési láz nem indult be Kecskeméten. 1935-ben még mindig csak három szállodája volt Kecskemétnek: a Beretvás szálloda (Nagykőrösi utca 1. szám). Tulajdonosa ekkorra a Kecskeméti Kereskedelmi Ipar Hitelintézet és Népbank 2/3-ad részben és dr. Matolcsy Károlyné,

A Royal szálloda (MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

valamint Kerekes Jenőné 1/3-ad részben. Bérletje pedig: Gottlieb Rudolf volt. A másik az Erzsébet szálloda (Vízkelety utca 1. szám). Tulajdonosa Kiss Istvánné. A harmadik a Royal szálloda.

1936-ban már a város is érezte a problémát, mert a polgármester, dr. Kiss Endre levélben fordult dr. Gál Jenő országgyűlési és fővárosi képviselőhöz, azzal, hogy: „Kecskeméten az idegenforgalmi szempontok egy szálloda építését sürögősen és feltétlenül szükségessé teszik. A szálló építéséhez magán tőke vállalkozása kívánatos.” Szálloda azonban nem épült. A 30-as évek második felében már csak két szálloda működött a városban: a Beretvás és az Erzsébet. A bugaci idegenforgalom viszont egyre sikeresebb volt.

Kecskeméten a vendégek nagy részének fogadását még mindig a Beretvásban tudták megvalósítani. Egy budapesti csoportnak szervezett programból tudjuk, hogy milyen árakkal dolgozott a Beretvás 1936-ban. „Egy napi teljes ellátás (lakás; reggeli: kávé, tej, vagy kakaó süteménnyel

és vajjal; ebéd: leves, sült köritéssel és tésztával; vacsora: sült köritéssel, tésztával) személyenként 5.50 pengő ... egy-egy szobában 2-3 személy helyezhető el. Italak ára nincs a penzió árban, a költségekhez 10% kiszolgáltatást számítanak.”

Nemcsak a kevés szálloda jelentett gondot a városnak, de a kormány tervezett intézkedése nehezítette a helyzetet. A minisztérium ugyanis azt tervezte – ahogy ez a Vendéglősök és Korcsmárosok Kecskeméti Szakosztálya 1938. december 7-i ülésén kiderült –, hogy „a jövőben a »szálloda« elnevezést csak azok a szállodák kaphatják meg, amelyekben van hall, társalgó, esetleg zenészsoba és írószoba, központi fűtés, vízvezeték hideg-meleg vízzel, megfelelő számú fürdőszoba és berendezésénél fogva a polgári jólét és az idegenforgalom fokozott igényeit kielégíti”. Ha a szálloda a felsorolt követelményeknek nem felelt meg, csak „fogadóként” nevezhette magát. A rendezvényen megjelentek élénk tiltakozásuknak adtak hangot, mivel a rendelet értelmében Kecskeméten nem lett volna egy szálloda

sem. A Beretvás ugyanis a fenti feltételeknek már nem felelt meg ekkor. Mi lett a tervezett rendelkezés eredménye, nem tudni, a Beretvás szálloda név azonban Kecskeméten továbbra is fennmaradt.

1943-ban a korábbinál is súlyosabb lett a szállodahiány a városban. A Bethlen körüti Erzsébet szállodában 10 szoba volt, a Beretvásban 40. A vasútállomáson naponta 150-200 személy érdeklődött szállodaügyben, eredménytelenül. Sokan az állomás várótermében az asztalon vagy a padokon aludtak, sokan állva töltötték az éjszakát. A szállodakérdést Kecskemétnek nem sikerült megoldania a második világháború előtt.

Péterné Fehér Mária

Források:

MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára.

Felhasznált irodalom:

Szamota István: Régi utazások Magyarországon és a Balkán félszigeten. Antalfy Gyula:

Reformkori magyar városrajzok. Gábor Ildikó: A kecskeméti iparosság a dualizmus korában. Kecskeméti Nagy Képes Naptár. Juhász István: Kecskemét építéstörténete.

A KECSKEMÉTI NÉPISKOLÁ A HORTHY-KOR

Az alsómonostori népiskola és „lakói”

Az első világháború és a Tanácsköztársaság borzalmai után az 1920/21-es tanévben 45 tanteremben kezdődött el az oktatás, a városban az osztályokban az átlagos létszám 56 volt. Bár – amint az régóta tervben volt – 40 főre szerették volna az osztályokat redukálni, azonban a pusztákon sok iskolában az osztálylétszám 80-100 fő volt. 1926-ban a város jelentős államsegélyben részesült, melynek köszönhetően minden addigi várakozáson felül 28 új iskola épült, 34 tanteremmel és 29 tanítói lakással.

Alapvetően két típusú népiskola volt tehát jellemző Kecskeméten, a nagyobb alapterületű belvárosi iskolák és a külterületi iskolák, a különbségeket az alábbi tervraj-

zok és fotók is jól mutatják. A Kecskemét város belterületén felépült Mátyás téri és a Budai utcai iskola, illetve a Polgári Leányiskola ekkor egy épületben működött a Kereskedelmi Leányiskolával.

Az iskoláztatás általános előírásai

A gyermekeket a hatodik életévük betöltését követő kilenc tanéven át nyilvános iskolai oktatásban kellett részesíteni, mégpedig hat tanéven át elemi népiskolai, továbbá három tanéven át továbbképző (ismétlő) népiskolai oktatásban. Az iskoláztatás kötelezettsége magában foglalta a vasárnapi és ünnepnap

istentisztelet látogatásának kötelezettségét is. Az oktatás időtartama tanévenként tíz hónap volt. Ez alól azokra az iskolákra nézve, melyek tanulóinak többsége földműveléssel foglalkozó szülők gyermekeiből került ki, a vallás- és közoktatásügyi miniszter tehetett kivételt annyiban, hogy a tíz hónapban megállapított szorgalmi időt az elsőfokú iskolai hatóság kérelmére legfeljebb két hónappal megrövidíthette.

Iskolába járás, mulasztások

A törvény előírásait tovább finomították a város által kiadott rendtartási szabályok:

K MINDENNAAPJAI RSZAKBAN

Az oktatott tantárgyak a következők voltak a teljesség igénye nélkül: számtan, mértan, olvasás és közismeret, helyesírás és fogalmazás, testgyakorlat, gazdasági elmélet, gazdasági gyakorlat, vallástan.

A kecskeméti községi iskolákban használt tankönyvek, illetve a taneszközök beszerzése

minden tanulónak, akár fiú, akár lány, az iskolában reggel 8 órára (esetleg délután 2 órára) taneszközökkel és könyvekkel felszerelve pontosan meg kellett jelennie. (Amely iskolában váltakozó tanítás volt, ott a tanító által kihirdetett órarend szerint.) Betegség esetén a mulasztást azonnal be kellett jelenteni a tanítónak. Hosszabb betegség esetén a bejelentést kéthetenként ismételni kellett. A családfők, akiknek családjában járványos vagy fertőző betegség (roncsoló toroklob, torokgyík, skarláthimlő, hólyagos himlő, tífusz, pokolvar) fordult elő, kötelesek voltak 24 órán belül orvosi segítséget igénybe venni, egyébként pénzbüntetéssel voltak büntetendők. A hatósági orvosnak kellett igazolni azt, hogy az iskolába járás – az iskola megközelítésének hosszabb időn át fennálló nehézsége vagy az iskolának a tanköteles lakásától való távolsága miatt – veszélyezteti a tanuló egészségét, hisz sok esetben a gyermekeknek 7-10 kilométert kellett gyalogolniuk hóban-sárban a kora hajnali éj leple alatt, hogy elérjenek lakóhelyükről az iskolába. És nap végén ezt a távolságot ismét meg kellett tenniük.

A tanítás rendje

Alapesetben délelőtt és délután tanították a diákokat egy hosszabb ebédszünettel. A tanítás rendjét azonban nagyon sok minden befolyásolta, így ettől a legtöbb esetben eltértek. Leginkább az időjárási és természeti viszonyok, valamint a tanteremhiány volt az, ami miatt eltérő tanítási rendet kellett alkalmazni. Ha hideg, téli idő volt, esetleg tűzifahiány, csak délelőtt tanítottak, hogy ne kelljen sokat fűteni, és a gyermekek a téli sötét beállta előtt hazaérjenek. Tekintettel arra, hogy majdnem kétszer annyi osztály volt, mint amennyi tanterem, a legtöbb esetben váltakozó oktatást vezettek be, ami azt je-

lentette, hogy egyes osztályok vagy délelőtt és délután, vagy egyes napokon váltották egymást akként, hogy egyik nap csak az egyik, másik nap a másik osztály használta a termet.

A tanulók csak a hittan- és olvasókönyvek megvételére voltak kötelezhetőek, ezt kérték kihirdetni, mert egyes tanerők a rendelkezéseket figyelmen kívül hagy-

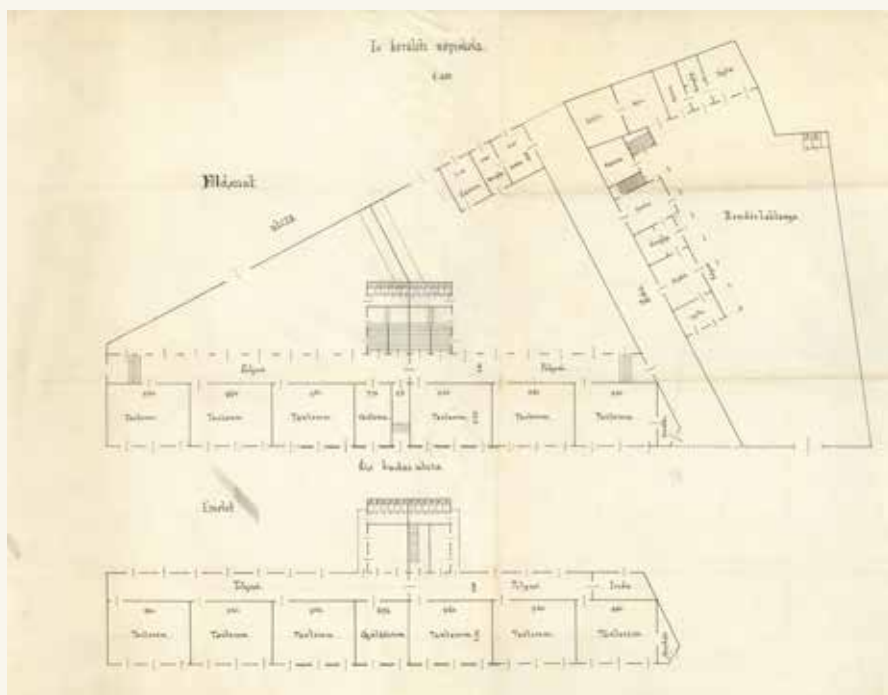
Értesítő könyvecske

Korabeli tankönyvjegyzék

Tankönyvjegyzék hátlapja

A Budai utcai népiskola alaprajza

va zaklatták a szülőket a segédkönyvek megvételére. A tankönyvek beszerzésére is nagyon nehéz volt rávenni a szülőket. A napi használati tárgyakat, mint az írkák, íróeszközök, értesítőkönyvecskék, órarendek, általában a tanítótól szereztek be a diákok.

A tanév fontosabb eseményei

Egy átlagos tanévben a legfontosabb rendezvények, ünnepélyek a teljesség igénye nélkül a következők voltak: október 6-án az aradi vértanúkra emlékeztek, tartottak takarékosági napokat, megemlékeztek minden évben Horthy Miklós kormányzó név- és születésnapjáról, fontos volt a madarak és fák napja, illetve június 4-én a trianoni békediktátumra emlékeztek.

Az iskolaépületek állapota, felújítása

Az iskolaépületek állapota a legtöbb esetben nem volt kielégítő, ennek kapcsán is nagyon sok beadvány érkezett az iskolaszékhez, illetve az iskolaszék is próbálta ellenőrzésekkel, iskolalátogatásokkal közben tartani a helyzetet. 1920-ban például a budai úti községi népiskola

Az ágasegyházi népiszkola épülete

hiányai az alábbiak voltak a főépületnél: 6-8 ablakszárny és üveg elkészítése, bevágatása, tetőcserép pótlása, külső és belső tatarozás, takaréktűzhely beállítása. A szülők sokszor az iskola felújításában is segítettek. Az iskola rendben tartásáról, az iskolaépületről való gondoskodás az iskolaszolga feladata volt.

Taneszközök, bútorzat, ezek hiányai

A koháryszentlőrinci iskola ingóságainak listája hűen tudósít a korabeli iskolák felszereltségéről. Ezek az alábbiak voltak a teljesség igénye nélkül:

Az árpádszállási népiszkola épülete

A felsőménteleki népiszkola épülete

1 tanítóasztal, amely 110 cm hosszú, 75 cm széles
 1 dobogó, amely 148 cm hosszú, 150 cm széles
 16 db iskolai pad, amelyek 220 cm hosszúak, festettek
 4 fogas 24 foggal
 1 köpöcsésze
 3 széntartó
 3 szeneslapát
 2 piszkavas
 1 Magyarország címere üveges keretben
 1 „Horthy”-kép üveges keretben
 1 „Hiszekegy” üvegezetlen keretben
 2 Himnusz-tábla
 32 pad-tintatartó stb.

A tantermek fűtése

A tűzifahiány sokszor országos méreteket öltött, volt, hogy egyes iskolákat hónapokra be kellett zárni. Ezek az iskolabezárások, illetve az állandó hideg rengeteg kellemetlenséget okozott tanítónak és tanulónak egyaránt, és a szülők és tanítók ez irányú panaszai szinte állandóan napirenden voltak az iskolaszéknél.

Egészségügyi helyzet

Gondot okozhatott mind a tanítók, mind a gyermekek betegsége. Sok esetben el kellett rendelni az iskolák bezárását, a tanítót vagy diákok fertőző betegsége

Az alsószentkirályi népiskola épülete

esetén az iskolából eltávolíthatták, avagy hatósági eszközzel rávehették, hogy gyógyulás érdekében működjön együtt az orvossal. Gyakori volt a fejtetvesség, aminek elhárításában a szülők több esetben nem működtek együtt a tanárokkal. Az iskolaszék azzal a kéréssel fordult a tisztiorvoshoz, hogy legyen lehetőség

a fejtetves gyermekek hajának hatósági kényszerrel való levágatását az orvosi hivatalnál elrendelni.

Több esetben a szülők nem gondoskodtak a gyermekek beoltásáról. Ezért a városi orvos azt a felszólítást küldte az iskolaszéknek, hogy csak oltási igazolások birtokában írassák be a gyermeket.

A máriahegyi népiskola épülete

[illegible]

Gyermekek segélyezése

[illegible]

Koedukáció, lányok, fiúk elválasztása

Magatartási gondokat okozott a nevelés Monostorfalván is: a lányok és fiúk elválasztását kérték. Kókay István

Testi kényszer, fenyítések alkalmazása

A sepia-toned photograph of a long, ornate building, likely a government or institutional structure. The building features a prominent dome on the right side, topped with a cross. The facade is characterized by numerous arched windows and decorative architectural elements. In the foreground, two people are visible on a street: a woman in a dark dress and headscarf carrying a basket, and a man in a light-colored shirt and dark trousers. The scene is set in an urban environment with trees and a street lamp visible.

Polgári Leányiskola (Kecskeméti Katona József Múzeum)

fejenként negyed liter tejjel és negyven dkg kenyérrel, tej- és kenyérsztás szorgalmi napokon volt december és április között 90 esetben. Az akciót az ottani iskolák tanítói szervezték, az ebédekhez szükséges természetbeni adományokat az iskola környékén lakó gazdaközönség hozta össze.

Kecskemét város az e célra előirányzott költségvetési fedezet terhére december folyamán 1472 tanuló részénél ruha-, illetve cipősegélyben. Folyamatosan napirenden volt továbbá a Horthy-féle cipőakció is, illetve a város ingyenes könyveket is próbált juttatni a családoknak.

Gyermekek étkeztetése

A főétkezésen kívül – amely általában valamilyen leves volt (gulyásleves, rizskásaleves, lencseleves, bableves, köleskásaleves stb.) – kenyeret és tejet kaptak a gyermekek. A kenyeret jól átsütve, a pasztőrözött teljes tejet szintén zárt kannákban kellett kiszállítani naponta délelőtt 10 óráig, a szállítást az iskola igazgatója, tanítója igazolta.

Az iskolai irka előlapja

A tanterem tanítási időn túli használata, a gyermekek iskolán kívüli kötelező elfoglaltságai

Tanköteles gyermekek csak a vallásuknak megfelelő istentiszteleten vagy hitbuzgalmi összejövetelen vehettek részt, a más vallású tanköteleseket az alkalmakról el kellett távolítani.

A teremhasználat az oktatást, szülői értekezleteket, iskolai ünnepeket (pl. nemzeti

ünnepeket, anyák napját, hősök napját) nem zavarhatták. A tanterem használatára engedélyt nyert szervezetek az iskola rendjét minden tekintetben kötelesek voltak tiszteletben tartani, az okozott kárt kötelesek voltak megtéríteni. A teremhasználatra az iskolaszék elnöke által kiadott engedélyek egész évre szóltak. Az iskolákban tartották a felekezeti istentiszteleteket is általában vasárnaponként, melyen a fent részletezettek szerint kötelező volt a részvétel. Több intézményben volt például cserkészcsapat, Ifjúsági Vöröskereszt stb., a leventék vagy a Szívgyárda.

Dr. Tóth Szilárd

„Mathiász, szőlők

MATHIÁSZ JÁNOS ÉLETMŰVE

Vikár Béla etnográfus, akadémikus versének utolsó versszaka kezdődik a fenti sorral, melyet 1924. május 10-i látogatásakor írt a katonatelepi Mathiász-birtok emlékkönyvébe. A király ekkor már halott, de országa növekszik, virágzik és termést hoz – szó szerint. Mathiász János szőlőnemesítőként tényleg egy birodalommal felérő kincssel ajándékozta meg nemcsak Magyarországot, hanem az egész világot. Az általa létrehozott új csemege-szőlőfajták ugyanis olyan, addig nem látott minőséget képviseltek, amelynek a bolygó minden tájáról a csodájára jártak. Öröksége a mai napig él, Európán kívül is számos országban termesztik és fogyasztják nemesített szőlőtípusait. Ennek köszönhetően Mathiász János életműve és szőlőfajtái ma kiemelkedő nemzeti értéként, valamint kecskeméti települési értéként vannak nyilvántartva.

Életútja sem átlagos, sem könnyű nem volt. A Sáros megyei Ádámföldén született 1838. február 22-én, a falu a Felvidék északkeleti régiójában, az eperjesi járásban található, abszolút nem szőlőtermő vidéken. Vallásos szülei papneveldebe írták, de saját elhatározásából később a jogi pályát választotta. 1860-ban, 22 évesen már hivatalt vállalt Kassán a megyei közigazgatásnál, és meg is nősült, felesége Gerhardt Anna, egy helyi tehetős aranyműves lánya lett. A hivatalban felfigyeltek rá, hamarosan főispáni titkár lett, mondhatni viharos gyorsasággal emelkedett a rang-

létrán. Gondolhatnánk ezzel révbe ért, a fiatal János klasszikus kassai bügerré vált volna felesége jómódú családjáé és jól fizetett munkája mellett. Ezzel szemben pont azzal a – nála 12 évvel idősebb – Munkácsy József műépítésszel kötött őszinte barátságot, akinek komoly gyümölcs- és csemege-szőlő-gyűjteménye volt, s aminek egész Kassa a csodájára járt. Ezt a passziót magáévá téve a fiatal Mathiász maga is nekiállt egy cserepes szőlőtőke-gyűjtemény alapjait megteremteni. A polgárság körében a 19. század második felében kezdett elterjedni a cserepes növények gyűjtésének

divatja, ezen belül az igazán elhivatottak cserepes szőlő-, sőt gyümölcskollekciókat is magukénak mondhattak. Azonban Mathiászban frissen támadt szenvedéllyé vált ez az időtöltés, 1866-ban már 2 holdas kertet vett a város egyik szőlőhegyén, a Rozália hegyen, ahol pár év elteltével már 1600 szőlőfajtát tartott.

Egy – korszerű kifejezéssel élve – „startup” képe rajzolódik ki előttünk, a hobbiból, kedvtelésből elkezdett szőlészke-dés vállalkozássá érett. Az irodák porától megcsömörlött hivatalnok egyre több időt töltött birtokán, autodidakta módon képezte magát, így az önszorgalomból létrehozott szőlőtelepből lassan országos hírű szőlőiskola vált. Nemzetközi kapcsolatokat létesített, szinte az egész kontinensről szerzett be szőlővesszőket, amelyeket aztán birtokán felnevelve továbbajándékozott vagy értékesített hasonló hazai telepeknek. Arányában akkora választékot hozott így létre, hogy az addigi legnagyobb gyűjtemény, a budai vincellériskola is rendelt tőle anyagokat. Erre a műre a koronát az 1873-

királya"

Mathiász János egykori katonatelepi birtoka mint M. Kir. Mathiász János Szőlőtelep az 1930-as években, illusztráció Váry István könyvében

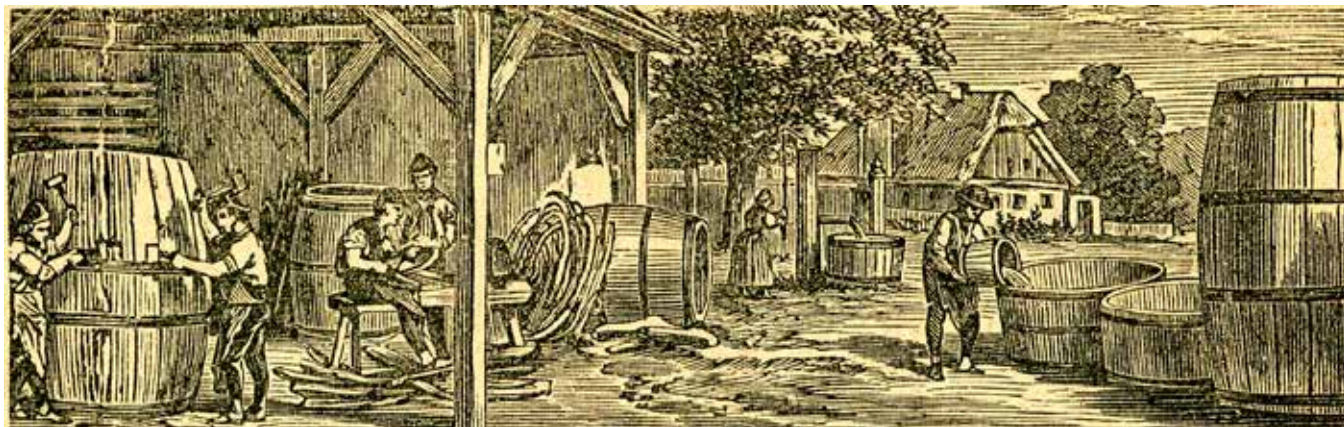
Mathiász Oszkár: Mathiász János portréja (1910-es évek, Kecskeméti Katona József Múzeum)

ban megrendezett bécsi világkiállítás tette fel, ahova saját ambícióból és a szükséges költségeket egyénileg előteremtve jutott el. Az eredmény minden várakozását felülmúlta: első díjat nyert cserepes mintaszőlővel, Ferenc József személyesen gratulált neki, ráadásul egy csapásra ismertté vált a neve nemcsak az Osztrák–Magyar Monarchiában, hanem egész Európában. A kedvtelésből életre hívott vállalkozás kézzelfogható sikerre vált.

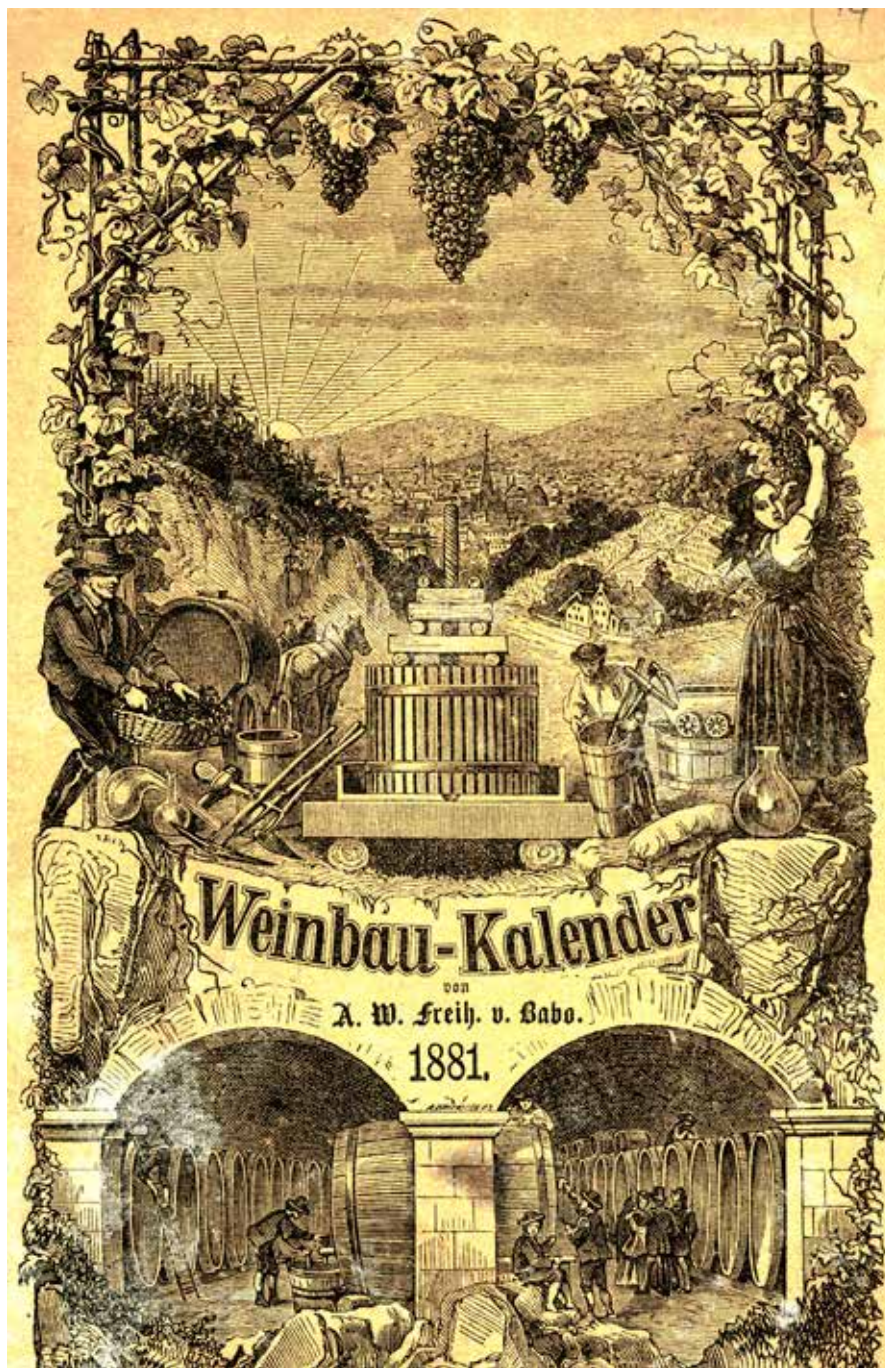
Természetes, hogy a sikert meglóvagalva Mathiász léptékváltáson gondolkodott,

ám volt egy tényező, ami nagy hátrány volt az ültetvény szempontjából, ez pedig Kassa éghajlata, ami nem igazán kedvezett a szőlőtermesztésnek. Így aztán 1880-ban a szőlészkedésre jóval alkalmasabb Hegyalján, közelebből Mádon vett telket, és feladva hivatalnoki karrierjét végérvényesen elkötelezte magát a szőlészet mellett. Nagy ugrás volt ez az ismeretlenbe az ekkor 42 éves családos embernek, de egyre szaporodó elismerései és saját ambíciója ezt az utat jelölték ki számára, melyről már nem tért,

nem térhetett le. Annál is inkább, mivel ekkor gróf Andrássy Gyula – ekkor már nyugalmába vonult külügyminiszterként – megnyerte magának a frissen induló szőlősgazdát és tett egy visszautasíthatatlan ajánlatot. Andrássy a hegyljai borvidék északi végén lévő szőlőskei borbirtokának vezetésére kérte fel, ami egyrészt biztos megélhetést, másrészt bő teret adott gyűjtési, sőt kísérletezési kedvének – nem is volt kérdés, hogy elfogadja. Itt, a szőlőskei birtokon kezdődött el az a folyamat, ami igazán naggyá tette Mathiász Jánost,

Szüreti előkészületek ábrázolása, Weinbau – Kalender, 1881 (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Szőlészeti kalendárium címlapja, Weinbau - Kalender, 1881.
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

aki „egyszerű” szőlőfajtagyűjtőből itt érett nemesítővé.

Amiről eddig kevés szó esett az az, hogy Mathiász elsősorban csemegeszőlész volt, ebben a műfajban volt érdekelt és ebben is alkotott nagyot, bár emellett borászkodott is, főleg élete második felében. Magyarországon mindig is termeltek étkezési célra szőlőt, de a borforgalomhoz képest elenyésző volumenben. Aztán a 19. század második felében a polgárosodás hatására a luxuscikkek iránt is megnőtt az igény, és

az elkötelezetten borfogyasztó mentalitással bíró Magyarországon a csemegeszőlő egyértelműen annak számított. A vasúti szállítás térhódításával egyre többen láttak lehetőséget a gyümölcs- és szőlőkereskedelemben, a szállítási kapacitások fel-futásával már megérte ezekkel a gyorsan romló árukkal kereskedni, hiszen pár nap alatt elérte a szállítmány a felvevőpiacot. Szintén a közlekedési forradalom hozadéka volt, hogy nemcsak maga a termés, hanem az ültetéshez szükséges szőlő-

Strobl Alajos 1958. október 11-én felállított, Mathiász Jánost ábrázoló szobra a Katona József Múzeum előtt (1960 körül, Bajtay Ferenc felvétele, Kecskeméti Katona József Múzeum)

vesszők is útra kelhettek. Mathiász maga is ezen a módon jutott fajtáinak jelentős részéhez. A fajták vándorlása pedig új minőséggel ismertette meg a hazai piacot, a termelőknek így már nem kellett megelégedniük az országban ismert típusokkal, inkább hoztak be újakat nyugatról. Ilyen volt például a Chasselas csemegeszőlő (magyarosan sasza), mely szinte az egész országban elterjedt a 19. század végére. Viszont a piaci verseny, valamint az egyre növekvő vásárlói igények miatt nemcsak új fajtákkal, hanem nemesített alanyokkal és hibridekkel is érdemes volt kísérletezni, mivel az egyre nagyobb vásárlóerővel bíró magyar piacon nagy keletje lett a jó ízű (minél édesebb), jól szállítható és csomagolható, ellenálló és nem utolsó sorban dekoratív csemegeszőlő-fajtáknak. Értethető, hogy ebben a miliőben a szőlőfajták gyűjtése és a sokkal fáradtságosabb szőlőnemesítés a kitartó kevesek nagy idő- és energiabefektetéssel járó, mégis rentábilis szenvedélyévé vált. Mathiász lelkesedése a csemegeszőlészlet iránt éppen jókor és jó helyen szökött szárba, pont ekkor volt a legnagyobb szükség hozzá hasonló elhivatott szakemberekre.

A 19. század végi nagy kereskedelmi fellendülésnek, lényegében a globalizáció első nagyobb hullámának azonban az árnyoldalai is hamar jelentkeztek. A tengerentúli szőlőfajtákkal azok idegenhonos kártevője a filoxéra, magyarul szőlőgyökértetű is megjelent, az ellene védtelen európai ültetvények a megsemmisülés szélére kerültek. Létezett vele szemben hatásos eljárás, a szénkénes kezelés, ám ez drága volt és speciális eszközök kellenek hozzá. A hazai pusztítás mértékét

Filoxéras szőlő kezelése szénkéneggel a Földművelésügyi M. Kir. Minisztérium kiadványából (1899, Kecskeméti Katona József Múzeum)

jól jelzi, hogy 1885–1894 között az ország szőlőterülete majdnem 40%-kal, a szőlő hozama pedig majd 50%-kal esett vissza, mivel főleg a jobb termési átlagot produkáló hegyi szőlők veszttek oda. Leginkább azért volt aggasztó Mathiász számára a filoxérajárvány, mivel a fertőzött területeken a kormány zárlatot rendelt el, így magán szőlővessző-kereskedelme, ezáltal a nemesítési kísérletek is leálltak.

A fajtakeresztezésbe kezdő Mathiász francia szőlőnemesítők hatására az eszményi csemegeaszőlő előállítását tűzte ki céljának, saját megfogalmazása szerint a jó csemegeaszőlőnek nagy fürtűnek, eltarthatónak, jó zamatúnak, bőtermőnek, időjárás- és biológiai csapásoknak ellenállóknak és jól szállíthatóknak kellett lennie – e célokat megvalósítani csak a létező fajták keresztezésével volt lehetséges. Mathiász

Magyarországon elsőként fogott a keresztezéses nemesítéshez 1881-ben Szőlőskén. A keresztezés ekkor még inkább gyakorlati, mint elméleti tudomány volt, leginkább kísérletezésen alapult. Miután megfigyeléseire és fajtaismeretére alapozva kiválasztotta a szülőpárokat, aprólékos kézimunkával végezte el az adott virág beporzását. A kifejlődött fürt magjaiból kikelt csemeték tulajdonságait lehetett

Az Ezredéves Országos Kiállítás díszoklevele Ferenc József aláírásával, 1896. november 3. (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Késői szüret Mathiász János katonatelepi birtokán, jobb oldalt Mathiász János és felesége az 1910-es években, illusztráció Váry István könyvében

értékelni, de az eredmények azt mutatták, hogy előre nehéz megjósolni, melyik mag milyen növényt eredményez – egyazon fürt vagy bogyó magjai se feltétlenül ugyanazt a fajtát hozták létre. Emiatt nagy mennyiségű keresztezéssel jutottak el egy használható alanyig és ehhez is évek kellettek. A nemesítési procedúra első látványos eredménye az 1887-ben született, Ezeréves Magyarország emléke névre keresztelt új faj lett, amely számos későbbi fajtájának alapja és első nagy nemesítési sikere lett. A keresztezéssel járó későbbi rengeteg munkát jól mutatja, hogy Mathiász egész élete folyamán mintegy 3700 új fajtát hozott létre, amiből 180-at tartott meg és nevezett el, melyekből kb. 50 lett közismert és elterjedt – ennek a teljesítménynek az értékét legjobban az mutatja, hogy ezek a fajták a 20. század folyamán nagy hatással voltak a csemegezőlő-nemesítésre.

a szőlőtetű kártételével szemben, sőt az odatelepített fertőzött tövekről is kipusztult a filoxéra – a kecskeméti szavajára szerint „kiszúrta a szőmit a homok”. Logikusnak tűnt a telep újabb, végső áttelepítésének gondolata komoly nehézségek árán is, hiszen a filoxéramentesség elérése minden pénzt és fáradságot megért. Adódott is egy kapcsolat: régóta levelezett a Kecskemét melletti Katonatelep alapítójával, Katona Zsigmond gyógyszerésszel, aki szintén a csemegezőlőfajták szerelmese volt, s ekkor már maga is szőlőiskolát hozott létre a homokon. Tapasztalataik kicserélése és kölcsönös látogatás után barátságuk is szorosabbra fűződött, s ezek együttesen megértették a nagy döntést, a Kecskemétre költözést. Mathiász szeme előtt a homoki szőlőtelepítésben új távlatok nyíltak meg, az itt folytatott nemesítő munkájával nemcsak a csemegezőlő-

Ám a filoxéravész továbbra is Dámoklész kardjaként lógott Mathiász feje fölött, védelmül pedig egyetlen megoldás kínálkozott. A szakirodalomban ekkor már felfigyeltek arra a tényre, hogy a homoki szőlők immunisak

termesztésnek, hanem a homoki borászat fejlesztésének is nagy lökést adhat. Nem is késlekedett a megvalósítással, 1889-ben 30 hold homokterületet vett Katona földje mellett, és megkezdte a nagy munkát: szőlőtelepet hozni létre a semmiből.

A herkulesi munka 9 évig tartott, eközben kétféle életet élt, hol a szőlőskői birtokot vezette, hol az új telepítést ellenőrizte Katonatelepen, bár gyakran segítette ki barátja, Katona Zsigmond is. Ez az életmód nagy munkabírását nem roppantotta meg, de házasságát igen, második feleségét, a nála 24 évvel fiatalabb Sillay Józst már az új telepre hozta feleségként, miután Budapesten összeházasodtak. 1897-ben népes családját (első házasságából 4 fia ért meg felnőttkort) befogadni képes házat építtetett új birtokán, 1898-ban elhagyta Szőlőskét és végleg Kecskemétre költözött.

Kecskemétre költözésének jótékony hatásai valójában csak az újratelepítés és a nemesített alanyok termőre fordulása után jelentkeztek, 1900-tól kezdve. Az Erzsébet királyné emléke, majd a Mathiász Jánosné, a Csaba gyöngye, Zrínyi Ilona és a Kecskemét virága, Cegléd szépe csak kiemelkedő alanyai voltak annak a rengeteg új fajnak, amelyeket Mathiász János alkotott és „keresztelt el.” Szőlőfajtáinak elnevezései mindig valamely egyedi

körülményre, személyes élményre, ambícióra vezethetők vissza (például a Csaba gyöngyét egy békéscsabai szőlésszel, Stark Adolfal közösen alkotta meg), illetve a kor polgári-nemzeti miliójét tükrözik.

Az igazi világsikert Mathiász János számára az 1894. évi szentpétervári nemzetközi kiállítás hozta meg. Itt az egész európai mezőnnyel került szembe, a kontinens legjobb szőlészeit utasította maga mögé. De itthoni sikere sem maradt el, az 1896-os millenniumi Ezredéves Országos Kiállításon Ferenc József és Erzsébet királyné – akárcsak korábban Bécsben – személyesen gratuláltak neki, díszoklevelét maga az uralkodó is aláírta, s ezen a dokumentumon már, mint „*kecskeméti szőlőteleptulajdonos*” szerepelt. A diadalmenet nem állt meg; boraival megnyerte az 1900-as párizsi világkiállítás nagydíját és a brüsszeli nemzetközi kiállítás díját is. Itthon főleg saját szőlőfajtái miatt tüntették ki, de hírneve szempontjából a legbeszédesebb, hogy egész Európából, sőt Amerikából is rendeltek szőlőfajtaiból. Személyes beszállítója lett a magyar királyi udvarnak, a Gödöllőre vagy Budára szállított szőlőkhöz külön cédulát is gyártatott. Ugyanígy a német császári és az orosz cári udvar is gyakran rendelt tőle különlegességeket.

Ugyan kevésbé közismert, de hangsúlyos az életműben, hogy Mathiász János kitűnő borász is volt, sőt nemzetközi díjainak nagy részét boraival nyerte, így 1896-ban Bordeaux-ban, a már említett 1900-as párizsi világkiállításon és a brüsszeli nemzetközi kiállításon is. Katonatelepi birtokán hegyaljai szőlőfajtákat (furmintot, hárslevelűt) is termesztett, melyekből szamorodnit, sőt aszúkat is készített kitűnő minőségben, így bizonyítva, hogy a homokon megfelelő módszerekkel lehet ugyanolyan jó borokat készíteni, mint akár a Hegyalján – tulajdonképpen Mathiász boraival kezdődött az alföldi borvidék elismertségének megteremtése.

Mathiász János korabeli sikerét és hírnevét három körülmény mutatja meg igazán. Elsőként a megnyert nemzetközi versenyek, másodjára az egész Európán át Amerikáig terjedő üzleti kapcsolatai és ügyfélköre, végül az a számtalan kül- és belföldi vendég, akik nemcsak megcsodálták, hanem hírét is vitték a „*katonatelepi Kánaánnak*”.

Mindazonáltal az 1910-es évek a sok derűre borulást is hoztak. Az 1911-es kecskeméti földrendés komoly károkat okozott

a telepnek, Mathiász eladósodott, érlelődött benne a birtok eladásának gondolata a magyar állam részére – erről tanúskodik, hogy 1912-ben még egy szerződéstervezetet is papírra vetett az eladásról, ami végül nem valósult meg. A hamarosan kitörő I. világháború szintén nagy csapást jelentett, az eddig fő bevételi forrásnak számító külföldi szállítások elmaradtak, a bevonulások miatt akut munkahiány lépett fel, gyakran a Mathiász házaspár maga is munkába állt a szőlőben. E nehézségeket csak a háború végén ellensúlyozták a bő termésátlagok és a felszökő borárak.

Mathiász János lankadatlan munkabíráását korábban is legendák övezték, de ő 70 éves kora fölött sem hagyott fel korábbi gyakorlatával, folyamatosan jelen volt minden munkafolyamatnál és a nemesítési kísérleteket is folytatta. Nem is akármilyen eredménnyel, ugyanis 1916-ban – 78 évesen – tette fel a koronát életművére, és saját fajtáiból (Erzsébet királyné emléke x Csaba gyöngye) megalkotta a Szőlőkertek királynője csemegeszőlőfajt, amit mind a mai napig természetnek.

Az 1921-es év újabb elismeréseket hozott az idős, mégis aktív szőlőkirálynak: megrendezte utolsó kiállítását Kecskeméten, illetve a Kecskeméti Szőlősgazdák Egyesülete örökös tiszteletbeli taggá választotta, a díszoklevél szövegében Mathiász életművét ugyan túlozva, de mégis érzékletesen az egyiptomi piramisokhoz hasonlítva. Ezen elismerésekben

gazdag év végén a szőlészet doyenje is végleg elbúcsúzott. Talán halála mutatja meg legjobban azt a kivételes szenvedélyt és alázatot, mely az életben a szőlőhöz kötötte: az öregúr maga is részt vett a szőlővesszők szedésében, eközben fázott meg, ami 1921. december 4-én elvitte. 83 éves volt.

Vikár Béla kesernyésen jegyezte meg a Kecskeméti Lapokban 1925 júliusában megjelent Mathiász-nekrológiában, hogy a magyarországi zsenikultusz főleg a halott hősöket magasztalja, azzal a hasonlattal él, hogy a déli napnál szebb a lenyugvó, de legszebb a lenyugodott, mert megszűnt aktív lenni. Mindenesetre akár az irigységnek, akár a nemtörődömségnek köszönhető, de hivatalos állami elismerést sosem kapott – bár helyette bőven kárpótolta a szakmai körök elismerése, családja szeretete és a rajongás, ami körülvette. A címben idézett versszak is ódaszerűen, a feltétlen elismerés hangján emlékezik meg róla:

„*Mathiász, szőlők királya,
Elmúltál, de él a hála
S hegyeinken síkjainkon
Nagy nevedre koszorút fon.*”

Bezsenyi Ádám

Felhasznált irodalom:

Hajdu Edit: A csemegeszőlő-nemesítés története Magyarországon. In: Agrártörténeti Szemle, 2000/1–2. pp. 59–72.
dr. Váry István: Mathiász János. Kecskemét, 1941

A Kecskeméti Szőlősgazdák Egyesületének díszoklevele Mathiász János örökös taggá választásáról, 1921. február 7. (Kecskeméti Katona József Múzeum)

ÚJ HONVÉD HUSZÁRKASZÁRNY

Állandó helyőrség a vá

Bezerédj Tibor őrnagy (parancsnok 1927–1929 között)

Perczel Dénes alezredes
(parancsnok 1937–1939 között)

Tiszti házak, az Óbesterház építése

A Kecskeméti állomásozó regimentek tisztjei részére már a XVIII. század első felében építettek lakásokat, de rövidesen mindez kevésnek bizonyult. A városban elhelyezett császári-királyi regiment légénységi állományát a lakosság házainál szállásolták el több évszázadon keresztül. A tisztek számára nehezen találtak megfelelő (alkalmas) polgári házakat szállás céljára. Illetve a tehetősebb uraságok nem szívesen engedték a tiszteket a házaikhoz beszállásolni, ahol természetesen az istállóban a lovaikat is el kellett helyezni. Országos regulamentumok (ellátási szabályok) rögzítették az elszállásolások feltételeit, a katonaiállomány és a lovak részére adandó porciók nagyságát, mennyiségét. Mária Terézia királynő (uralkodott 1740–1780 között) rendeletére Kecskeméten nyolc tiszti szállásházát kellett felépíteni.

1755. szeptember 19-én a városi tanács ismét kaszárnyaügyeket tárgyalt. A császár-

A Habsburg Birodalomban, az 1712 és 1715 között ülésező országgyűlésen döntöttek a rendek 1715-ben, a VIII. törvénycikkben az állandó hadsereg felállításáról. Attól kezdve létesült a híres városban helyőrség. A XVIII. század második évtizedétől Kecskemét kiemelt katonai-törzskari állomáshely lett. A helyőrségben attól kezdve különböző alakulatok (lovass-, dragonyos-, vértess- és ulánuszrezd osztályai, századai) állomásoztak felváltva. Csapatok csak alegység- /század-, esetleg osztály-/ kötelékben szállásoltak Kecskeméten és a környező településeken megosztva, általában magánházaiknál. Tehát a kezdetekben egyáltalán nem voltak a helyőrség területén kaszárnyák és tiszti lakok sem.

Az 1. honvéd huszárezred géppuskás osztaga Pohorloutzon 1915 decemberében

A ÉPÍTÉSE rosban

Perczel Olivér ezredes
az I. huszárezred parancsnoka volt 1928 és 1933 között

A huszárlaktanya épületei a Szolnoki úton 1914 körül

ri- királyi Udvari Haditanács parancsára és annak anyagi támogatásával egy sor katonai objektumot kellett építeni. A tizedek vezetőinek előírták, hogy fogatolt szekereket biztosítsanak építőanyag szállítására. 1765-ben adták át használatra az ún. Öbesterházat (ezredesi lak), amely kissé kibővítve (átalakítva) ma is áll. Az Öbesterház építési költsége 15 ezer forintba került. Az ezredesi lak provinciális barokk stílusban épült egyemeletes magasságban. (1925 óta már kétemeletes, a Katona József tér 8. szám alatt található.) A mindenkori állomáshely-

parancsnok hivatali apparátusának székhelye volt. A helyőrségben volt még katonai fogház, ahová a fegyelemsértőket helyezték el. Természetesen a Kecskeméten állomásozó császári-királyi egységek részére különböző helyeken gyakorlóterek, lőterek is létesültek.

Katonai ispotály

II. József császár (uralkodott 1780–1790 között) parancsára 1783-ban felépítették a

M. kir. 1. Jászkun honvéd huszárezred II. osztály
6. százada 1939 tavaszán

M. kir. 1. Jász-Kun Huszárezred II. osztály 6. százada 1940 körül

Kecskeméti huszárok sebesült társukat szállítják

híros városban egy hadikórházat, ún. katonai ispotályt. Az egyemeletes copf stílusú, tízablakos, íves kapuzattal, boltozott kapualijjal ellátott épület 40 ágygal rendelkezett.

Az udvarán befalazott árkádsor volt. A helyőrségben és környékén állomásozó császári-királyi regimentek beteg katonáit helyezhették csak el benne. Oda polgári

Katonai ispotály Kecskeméten 1960 körül

egyéneket nem vehettek egészségügyi ellátás alá! Ez a Városháza mögött volt. A viszonylag jó állapotban lévő ispotályt 1964-ben lebontották, pedig műemlékvédelem alatt állott. Ma a Szolgáltatóház áll a helyén.

Kaszárnyaépítés Kecskeméten a XIX. század második felében

Első Ferenc József császár 1871. március 15-én kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyta a Magyar Királyság területén lévő katonaság diszlokációját, a jövőre vonatkozólag. Akkor Kecskemét helyőrségben az alábbi katonai szervezeteket tervezték elhelyezni: egy tartalék parancsnokság a 4. és 5. zászlóaljjal, egy hadkiegészítési zászlóaljkerettel, egy lovassági alakulat

Szolgálati idő emléklap huszár részére

Kecskeméti huszár a Bug folyónál a lovát itatja, 1915

kiegészítési kerettel, továbbá egy gyalogtiszti lovaglóiiskola, egy élelmezési raktár és egy hadikórház.

A XIX. században, a hosszú béke időszakában ismét halaszthatatlanná vált a kaszárnyaépítés hazánkban. Ugyanis évszázadok óta állandó gondok és bajok forrása volt a magánházaknál szállásolt (bekvártélyozott) katonák viselkedése, erkölcstelen életmódja: ivászat, a hölgyek molesztálása, veszekedés stb. (Ahol katonaság állomásozott, ott több házasságon kívüli gyermek született.)

A kiegyezést követően a Honvédelmi Minisztériumban a II. csoport 4-ik ügyosztálya foglalkozott a hadsereg alakulatainak elhelyezésével és beszállásolásával. A császári és királyi Hadügyminisztérium sürgetésére az Országgyűlés napirendre tűzte a kaszárnyaépítés felgyorsítását. A csapatok beszállásolásáról szóló 36. törvénycikk 1879-ben ismét rendelkezett

Honvédhuszárok díszruhában 1910 körül

a laktanyai férőhelyek felülvizsgálatáról. Sőt, az 1881. évi 31. törvénycikk, a katonai beszállásolásokról, rendkívüli anyagi kedvezményeket biztosított a vármegyéknek, a helyi önkormányzatoknak kaszárnyák létesítésére.

A garnizonok felépítése után ezeket a helyi hatóságok hosszú időre, 25, esetleg 50 évre bérbe adták a katonai kincstár részére. Tehát a városoknak jó beruházásnak számított 1-1 kaszárnya létesítése az adott helyőrségben. Profitálhattak belőle a város polgárai, a különböző iparosok, a kereskedők és a különböző intézmények is.

Mivel a hírhős város már több mint 150 év óta kiemelt katonai állomáshelynek számított, a XIX. század második felében felépültek az itt települő lovas- és gyalogezredek részére a jelentős területtel rendelkező korszerű objektumok.

Az 1. honvéd huszárezred sapkajelvényei, 1914–1918

Honvéd huszárlaktanya építése Kecskeméten

A XIX. század végére a hadseregek létszámának növekedése, a fegyverzet korszerűsödése következtében az előzőleg felépített garnizonok már kevésnek bizonyultak városunkban is. Ezért továbbra is napirenden volt a meglévő kaszárnák bővítése és korszerűsítése.

A Honvédelmi Minisztérium az Árpád körúton lévő régi lovassági laktanyát egészségügyileg, felszerelésileg, illetve egyéb okoknál fogva korszerű kiképzésre már alkalmatlannak találta. Ezzel a problémával a XX. század elejétől kezdve foglalkoztak Budapesten és Kecskeméten. A város közgyűlése a 390/1908. számú határozatával döntött egy új huszárlaktanya felépítése tárgyában. Az új huszárkaszárnát a Szolnoki út és a Szlemenics köz által határolt tizenkét hold nyolcszáz négyszögöl területen tervezték létrehozni.

Az építéshez szükséges telkek kisajátítását rövid idő múlva megkezdtek. A tervezési munkálatok 1909 márciusában indultak. A szükséges költségvetés elkészítésére, a gyakorlati kivitelezésre, a munkálatok vezetésére és ellenőrzésére

Rimanóczy Árpád és társa, Maróthy Kálmán jelentkezett. Az általuk készített építési tervek és a költségvetés jóváhagyását követően versenytárgyalást írt ki a város a garnizon épületeinek a kivitelezésére.

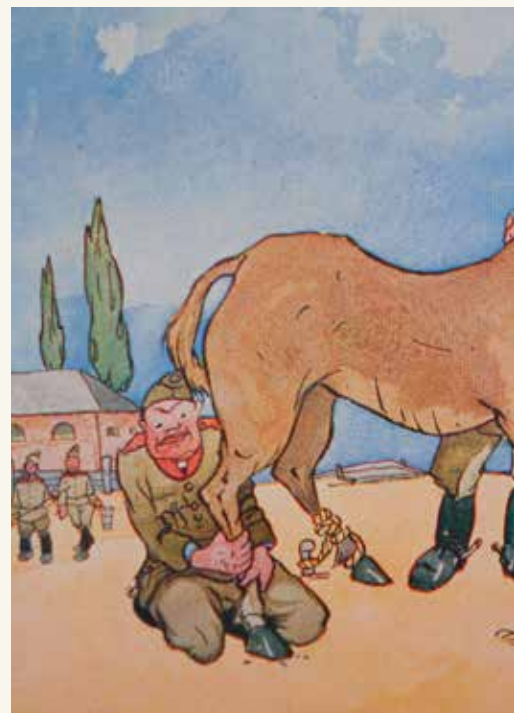
Az első pályázat sikertelenül végződött. Az újabb pályázat alapján a város közgyűlése Back Lajos budapesti műépítész és társa, Papp György ajánlatát fogadta el, meghatározva a szükséges pénzügyi feltételeket, valamint a kivitelezési határidőt. Közben befejeződött a szükséges földterületek kisajátítása.

A huszárkaszárnya építésének munkálatai 1910. augusztus 23-án kezdődtek el. A földmunkák után kezdődött a különböző létesítmények falainak felhúzása, majd a tetőszerkezetek felrakása. Sajnos 1911. július 8-án óriási földrengés pusztított a híros városban és környékén. A földrengés jelentős károkat okozott a város lakásállományában, így a laktanyák épületeiben is. A földrengés kihatott a huszárlaktanya munkálataira is. Ugyanis csúszott a kaszárnya felépítésének a határideje.

A huszárlaktanya végre elkészült, az illetékes hatóságok, a részleges átvételt 1911. szeptember 19-én kezdték meg, s november 15-én fejezték be az ügynéztést. Azonban még hónapok múlva is foglalkoztak az épületeken feltárt hibák és hiányosságok megszüntetésével, az anyagok pótlásával. A katonai kincstár csak év végén vette át használatra az elkészült huszárgarnizont. Ez a laktanya már a korban modern, korszerű módon lett kivitelezve!

A huszárlaktanyában különböző épületek készültek: legénységi- és tiszti épület, parancsnoki épület, korszerű és világos lóistállók, szénaraktár, patkolókövácsműhely és a beteg lovak számára istálló. A kaszárnához tartozott még korszerű és nyitott lovarda, étkezdék, fürdő és fogda a fegyelemsértő huszárok számára.

A huszárlaktanyát 1914-ben néhány épület felhúzásával bővítették. Milyen követelményeket

írt elő a vonatkozó szabályzat az építetők részére? A törvény már meghatározta, hogy a hálókörletekben minden közlegény és őrzető számára négy és fél négyzetméter terület álljon rendelkezésre úgy, hogy minden lakó után legyen 15 köbméter levegő.

Kik állomásoztak az új huszárkaszárnában?

Az elkészült új lovas garnizonban, az évtizedek óta itt állomásozó Magyar királyi 1. Honvéd Huszárezred II. osztályát két századdal helyezték el. A huszárok lóháton, ünnepélyes külsőségek között masíroztak be az újonnan létesített kaszárnába. A város vezetői és a katonai előljárók fogadták a bevonuló nyalka huszárokat.

A huszárlaktanyában állomásozó századok a kiképzést a kaszárnya kerítésén belül, illetve a nyomási réten hajtották végre. A helyőrségbe települő lovasalakulatok részére évente szerveztek díjlovaglásokat, lovas versenyeket és bemutatókat tiszti és legénységi kategóriákban. Ezekre az 1. huszárezred itt állomásozó tisztjeit és huszárait is rendszeresen bevezették.

1913. április 22-én, a Szolnoki út mellett lévő huszárlaktanyában, a kijelölt

Anyám, én nem ilyen lovat akartam...

Hogy vagy picinyem?

A szemle fénypontja: a zabos láda titka...

honvédhuszárok tűzoltócsoporthoz részére Forster Károly huszár alezredes módszertani foglalkozás keretében bemutatta a laktanya tűzvédelméhez szükséges tűzoltóeszközöket és azok használatát. 1913 őszén Kecskemétre helyezték a huszáronkéntesek tanfolyamát.

Az 1. huszárezred és benne a kecskeméti II. huszárosztály részt vett a Nagy Háborúban, s különböző frontszakaszokon harcoltak század- vagy osztálykötelékben. A mozgósításkor Zech Colbert báró huszár ezredes volt az ezredparancsnok. A II. huszárosztály parancsnokai a Kecskeméten történt állomásoztatás idején:

Forster László őrnagy	1911–1912
Pintér Jenő őrnagy	1912–1914
Rakovszky László százados	1914
Schandl Géza százados	1915
Prónay Sándor őrnagy	1916–1917

A két világháború között is folyamatosan honvédhuszárok települtek a huszárlaktanyába. Budapesten, a régi huszárkaszárnnyába települt a Magyar királyi I. Ferenc József Jász-Kun 1. Honvéd Huszárezred Parancsnokság és az I. osztálya. Ennek a regimentnek a II. osztálya pedig Kecskeméten állomásozott, a Szolnoki úton lévő huszárgarnizonban egészen 1942-ig.

A huszárosztály békélettszáma összesen 300 főből állt. Az osztály fegyverzetében karabély, egy db nehéz géppuska, 1907M

vízhűtéses Schwarzlose-géppuska, Frommer-pisztoly és az 1904M lovassági kard volt rendszeresítve. A huszárszázadoknál golyószóró is volt még alkalmazásban. Az alegységeknél 1-1 mozgókonyha, az osztálynál pedig 11 db országos jármű volt hadrendben.

A huszárok a kiképzéseken kívül rendszeresen részt vettek a helyőrségben megrendezett vívóversenyeken, díjlovaglásokon. A huszárosztály 1931. szeptember 7-én tartotta a szokásos lovasversenyét, amelyet megtekintett Gömbös Gyula honvédelmi miniszter is. 1933. április 28-án a II. osztály ezrednapon vett részt, amelyen megjelent Perczel Olivér ezredes, ezredparancsnok is. Utána lóversenyek zajlottak. Díjjugratásban első lett Kánai Antal százados, 2-ik Németh Dezső százados, a 3-ik pedig Debreceni Pál hadnagy. November 4-én Hubertus-lovaglást szerveztek, ahol a versenyben 2-ik lett Tomka Emil huszár főhadnagy, a 3-ik helyezett pedig Magyar Balázs huszár főhadnagy.

Az 1942-es hadrend módosulása következtében felszámolták az 1. Honvéd Huszárezredet. Az állományát átcsoportosították másik egységekhez. A kiürített huszárkaszárnnyába pánccélosalakulatot helyeztek el. Kecskemétre telepítették a 2. pánccélos hadosztály-parancsnokságot és

A II. huszárosztály parancsnokai Kecskeméten:

Szőke-Kovács János őrnagy	1924–1927
Bezerédj Tibor őrnagy	1927–1929
Ertsey-Leitshaff Károly őrnagy	1929–1930
Démi Gerő Sándor alezredes	1930–1933
Magyar Andor alezredes	1933–1937
Perczel Dénes alezredes	1937–1939
Altörjai György alezredes	1939–1940
Barkóczy Béla alezredes	1940–1942

a 3. harcokosi ezred alárendeltségébe tartozó II. pánccéloszászlóalj. A pánccélosok 1942. október 25-én települtek át a híros városba. A Nagytemplom előtt, a főtéren ünnepélyes külsőségek közt fogadták őket a város polgári és katonai vezetői. A II. zászlóalj parancsnoka Légrádi Elek őrnagy volt. Az ünnepélyes fogadást követően a harcokosok és kezelő személyzeteik elfoglalták körleteiket a Szolnoki út mentén lévő volt huszárlaktanyában.

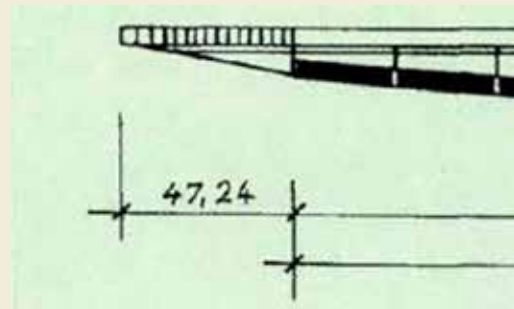
Ezt a kaszárnnyát 1944 őszén a bevonuló szovjet egységek vették birtokba. Egészen az 1950-es évtized végéig ott tanyáztak. Utána már polgári célokat szolgált. Sokáig a falai között működött a reszelőgyár, egészen a rendszerváltásig.

Kenyeres Dénes

KORÁNAK EGYIK MARKÁNS M

1941. június 6-án vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó jelenlétében adták át a Szolnoki úti aluljárót

80 évvel ezelőtt, 1941. június 6-án vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó jelenlétében adták át a Szolnoki úti aluljárót.

Kecskemét közgyűlése már 1893. december 9-én kérte a vasúti pályatest áthidalását a Szolnoki út irányában. Ekkor mondták ki a Temető nagy utca – nagyjából a mostani Rákóczi út – kialakítását, az új állomásépület szükségességét, a nagypályaudvarra bevezetett szárnyvonalak kiépítését.

A századforduló után alakultak ki az első házsorok, települtek az első intézmények a vasúti pályatestektől keletre, 1921-ben pedig felépült a Platter Konzervgyár. Ezzel együtt jelentős mértékben megnövekedett a vasúti személy- és áruszállítás, felélénkült a járműforgalom. Az áthaladó és a tolató szerelvények szinte kettészakították a várost. Mindezek miatt és az épülő dunaföldvári és békéscsabai útra tekintettel 1939-ben határozták el a szintbeli kereszteződés megszüntetését. A felüljáró olcsóbb és könnyebb megoldásnak kínálkozott, azonban városképi szempontokat is figyelembe véve mégis az aluljáró mellett döntöttek. A szükséges építési összeg nagy részét a MÁV adta, de a kecskemétiiek is hozzájárultak a beruházáshoz: a Közlekedésügyi Minisztérium 300 ezer pengőt,

Kecskemét 340 000 pengőt, a MÁV 710 000 pengőt vállalt.

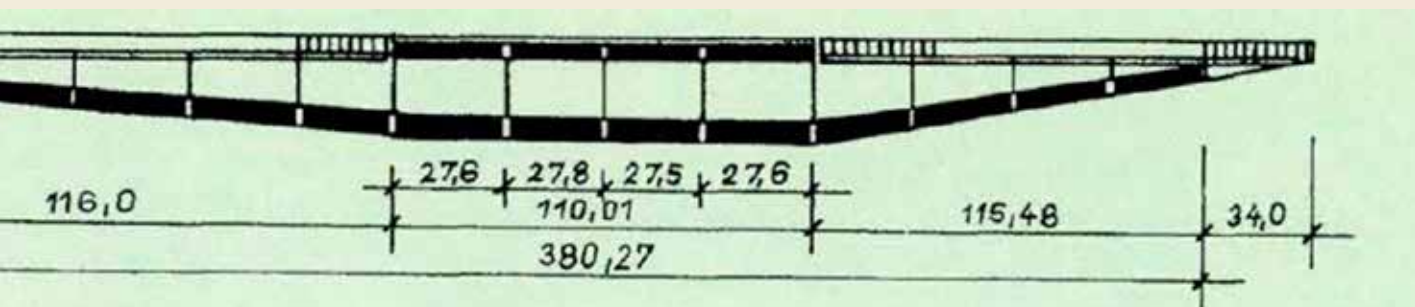
Az aluljáró tervezését a Közlekedés és Kereskedelmi Minisztérium részéről Folly Róbert, a MÁV részéről Szíjjártó József főmérnök vezette. Az előmunkálatokkal, az építkezés kivitelezésével a kecskeméti Rusz és Skuteczky céget bízták meg. 1940-ben a vasúti pályatest 60 cm-es felemelésével kezdték a munkákat. Egyes időszakokban 350 ember dolgozott Magyarország akkor leghosszabb vasúti aluljárójának építésén. Időnként már ekkor is gondot okozott a talajvíz eltávolítása.

Az aluljáró ünnepi avatóján, 1941. június 6-án megjelent Horthy Miklós is, akinek ez volt az ötödik hivatalos kecskeméti útja. A kormányzó „autóstoppost” is hozott magával, fiát, ifjú Horthy Istvánt, aki a MÁV elnökeként volt illetékes az ünnepségre, de Budapest határában elromlott az autója.

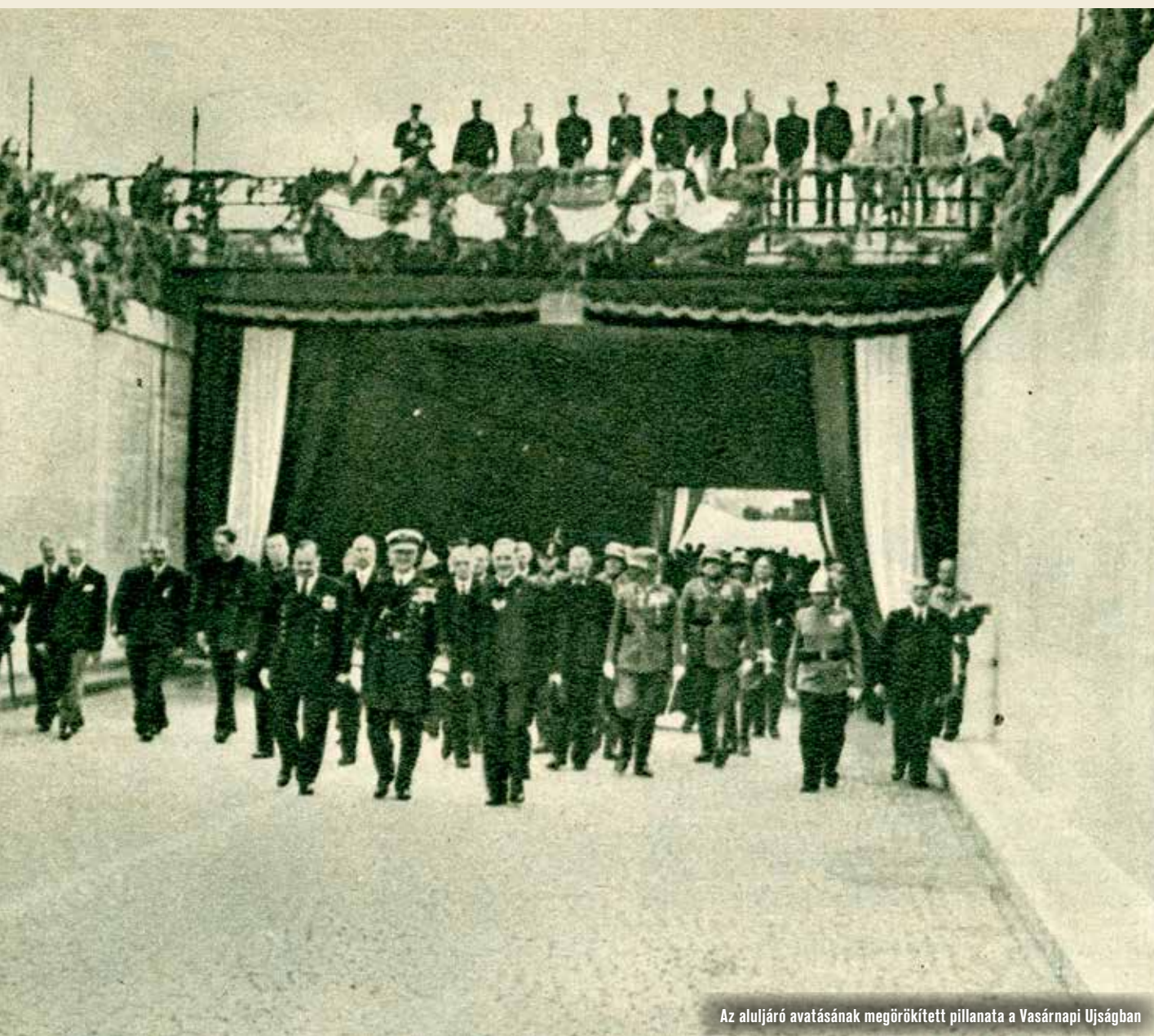
Az aluljáró nyugati végénél rövid ünnepséget tartottak – a Városi Dalárda a Hiszekegyet, majd a Himnuszt énekelte –, felavatták a műépítményt és az alkalmat megörökítő emléktáblát, melyen ez a szöveg állt:

Vitéz nagybányai HORTHY MIKLÓS Magyarország kormányzója Országlásának XXII. évében, amikor a Felvidék, Kárpát-alja, Észak-Erdély után a Délvidék részei is visszatértek. 1941. évi június hó 6.

MŰSZAKI LÉTESÍTMÉNYE VOLT

A Szolnoki úti aluljáró hosszszetszeti terve

Az aluljáró avatásának megörökített pillanata a Vasárnapi Ujságban

napján avatta fel ezt az aluljárót, amelyet az 1939–40. években a Magyar Királyi Közlekedési és Kereskedelmi Minisztérium, a Magyar Királyi Államvasutak És Kecske-mét thj. város közönsége építették.

Ezt követően adták át az oly fontos közlekedési létesítményt. A ceremónia után a kormányzó átsétált a Hunyadvárosba. Már csak tíz lépésnyire lehettek az aluljáró keleti végétől, amikor váratlanul a Himnusz dallamai állították meg az előkelőségeket, parancsolta le a fejekről a kalapot, szakította félbe a diskurzusokat, rántotta vigyázzállásba a férfiakat. Magyar ruhában felsorakozva a Jópásztor zárda növendékei énekelték nemzeti dalunkat. A zárda előtt egy növendék virágcskrot adott át, majd a kormányzó a szerzetesnőkkel beszélgetett az intézmény munkájáról. Gépkocsijával ezt követően a múzeumba hajtatott. Sajnos, a márványtáblát a szovjet csapatok bevonulása után azonnal eltávolították, ma a Kecskeméti Katona József Múzeum őrzi.

Az aluljárót eredetileg önműködő villanymotoros pumpa védte egy esetleges zivatar okozta eláradástól. 1944 októberének utolsó napján a Kecskemétre benyomuló szovjet erők már az első napokban leszerelték, és mint hadizsákmányt elszállították a motort

A képek forrása: filmhirdetkés.hu

és a pumpát. Azóta a vízelvezető rendszer nem tud megbirkózni a nagy esőzések után hirtelen leszaladó esővízzel, rendszerint több-kevesebb víz kerül az aluljáróba. Ezek a bosszúságok sem felejtetik el azonban,

hogyan az aluljáró korának egyik markáns műszaki létesítménye volt.

(Források: *Heltai Nándor: Hunyadváros
*Hidak Bács-Kiskun megyében *Kecskeméti
Közlöny, 1941)

NEHEZEN FOGADTÁK BE, VÉGÜL MÉGIS SIKERT ARATOTT

Rakodczay Pál a mimika mestere volt. Egyszer – még tanító korában – betért egy fotográfushoz, és harminc felvételt készíttetett harminc, különböző lelkiállapotot kifejező arcáról

100 éve, 1921. június 6-án hunyt el Rakodczay Pál színész, színháztörténész, színigazgató.

1856. január 15-én született. Már fiatal korában vonzotta a színészi pálya, tizennégy évesen gimnáziumi tanulmányait is félbeszakította: úgy döntött, felcsap színésznek. Terve azonban kútba esett, az alacsony, vézna fiú vélhetően nem kellett a színidirektornak. Ezért előbb egy könyvkereskedésben, majd sok éven át pedagógusként dolgozott. Közben azonban lángolt benne a színészi ambíció. Előbb csak színikritikákat, tanulmányokat publikált magyar és német nyelven, azután 1887-ban, Az ember tragédiája Lucifereként színi pályára lépett. 1889-től Debrecenben dolgozott mint színész és rendező. 1890-ben Német- és Franciaországban tanulmányúton volt,

majd 1891 és 1900 között saját szintársulatával járta a vidéki városokat. 1893-ban Baján, 1895-től két évadon át Kecskeméten játszottak.

1896-ban az ő direktorsága idején nyitották meg a Helmer és Fellner tervezte kecskeméti színházat. A Vasárnapi Ujság így számolt be a szép eseményről: „Az ünnepi előadást Ábrányi Emilnek ez alkalomra irt s nagy tetszéssel fogadott prologójával kezdték meg. Utána »Bánk bánt« adta elő Rakodczay Pál szintársulata a nemzeti színház vendégeivel. A színészek hévvel játszottak, a közönség pedig lelkesülten hallgatta a nagy tragédiát s minden nagyobb jelenést és a színészeket tapsolta, éljenezte. Jászai Mari-nak és Márkus Emiliának csaknem minden jelenése után fölzugott a taps. Az előadás után a társulat Katona József apoteozisát mutatta be néma képben, Rakodczay

igazgató sikerült rendezésével. Befejezésül a városi daloskör Kölcsy himnuszát énekelte el nagy hatással.”

Rakodczay Pál felbecsülhetetlen érdemeit szerzett a kor művészeti irányzatának, a naturalizmusnak meghonosításában. A díszletek és jelmezek korhűségére törekedett. Kiváló szakíró volt. Nagy forrásértékű színháztörténeti levelezését a Nemzeti Múzeum könyvtárára hagyta. Megjelent tanulmányai: A színészet módszere (1884), Jászai Mari mint Elektra (1891), Prielle Kornélia élete és művészete (1896), Szigligeti Ede élete és költészete (1901), Katona József élete és költészete (1901), Dramaturgia (1902), Egressy Gábor élete és kora (1911).

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon
*Kerekes Magdolna: Évfordulók, állami, társadalmi, egyházi és néprajzi ünnepek *OSZK Színháztörténeti Tár gyűjteménye)

Fiatalon

Rakodczay Pál (ismeretlen alkotó olajfestménye)

Rakodczay Pál mint Harpagon Molière A fősvény
című vígjátékában (fényképész: Berky Dezső)

Rakodczay Pál mint Moor Ferenc Friedrich Schiller
Haramiák című drámájában (fényképész: Berky Dezső)

A Kecskemét című lap 1900. április 8-i számának címlapján a következőket olvashatjuk Pásthly Károlynak, a polgári leányiskola (jogutódja: Kecskeméti Belvárosi Zrínyi Ilona Általános Iskola) alapító-igazgatójának tollából: „Íme az eset a maga valódiságában, ami hogy megtörtént, bizonyára hiba és senki sem sajnálja jobban, mint éppen Schmidt Jenny (korabeli kiejtéssel: Zseni) kisasszony. Avagy álljon elő az a szülő, aki el meri magáról mondani, hogy életében soha sem felejtett el olyasmit, amiről nem lett volna szabad megfeledkeznie. Ha van ilyen, ám az dobjon követ erre a kiválóan lelkiismeretes tanítónőre; de ha nincs, akkor ismerjék el azok a megbotránkozott apák, hogy gyermekük iránti aggodalmuk túlságba ragadta őket és hogy méltatlanul bántak egy derék tanítónővel.”

PÁSTHY SA TANÍTÓ

Schmidt Jenny portréja

Vajon mi történhetett, ami miatt beosztottja ilyen jellegű, nyilvános megvédésére kényszerült a köztisztviselőben álló – magyarázkodásra alapvetően nem szoruló – intézményvezető? A cikkből kiderül, hogy az ifjú tanítónő 1900. március 29-án a „polgári leányiskolai I. B. osztályt, órák között való feltűnőbb zajongásért, avval akarta megbüntetni, hogy a tanítás után az egész osztályt néhány perczig visszatartja. Ezt ki is jelentette a leánykáknak akként, hogy tanítás után itt maradnak és ő majd bemegy hozzájuk. A tanítónő azonban 11 órakor bevégezvén iskolai óráit, elment a városi zeneiskolába, ahol ének-órákat vesz, onnan pedig 12 órakor haza; ugyanis az énekgyakorlat közben megfeledkezett arról, hogy neki vissza kellene mennie a polgári iskolába. Így a leánykák az osztályban maradtak fél kettőig, nehánynak megfájdult a feje és a gyomra, bizonyára az éhségtől; de hányásnak és egyéb rosszullétnek híre sem volt. Az pedig túlzás, hogy a leánykák 6 és fél óráig étlen-szomjan lettek volna, mert hiszen 10 órai oszonnát minden leányka hoz magával.”

A Kecskeméti M. Kir. Állami Pásthly Károly Polgári Leányiskola épülete (ma Zrínyi iskola)

Az ottfeljejtett leánykák szülei korábban helybeli lapok hasábjain adtak hangot felháborodásuknak, így Pásthly Károly szűkségét érezhette egy nyilvános viszontválasznak. Azért is kezdtem ezzel a történettel Pásthlyné Schmidt Jenny bemutatását, mert egyrészt megmutatja, hogy egy kiemelkedő pedagógusi pályát befutó, kiváló szakember is követ el hibákat, másrészt kiderül belőle, hogy Jenny

PÁNDORNÉ SCHMIDT JENNY NŐ, ISKOLAIGAZGATÓ

A Kecskeméti M. Kir. Állami Páthy Károly Polgári Leányiskola egyik osztálya az 1940-es években.
Forrás: Kecskeméti Katona József Múzeum

már néhány év közös munkával rászolgált igazgatója bizalmára, megbecsülésére.

Schmidt Eugénia néven született 1875-ben, és a budapesti állami polgári iskolai tanítónőképző elvégzése után került Kecskemétre, méghozzá az intézet egyik legkiválóbb növendékeként ajánlották Páthy Károly figyelmébe. 1897 októberében kezdte meg itt a tanítást, és hamarosan

beigazolódott, hogy valóban tehetséges, haladó szellemiségű szakemberrel gyarapodott az iskola tanári kara. A város pedig egy lelkes, társasági életet élő és jótenyenykodásban is igen aktív fiatal hölgygel gazdagodott.

A Kecskeméti Polgári és Elemi Leányiskola 1907-8-as értesítőjéből a következőket tudjuk meg Schmidt Jenny oktatói

munkásságáról: az egyik önképzőkör vezetője volt és könyvtárnok; a III. B. osztályfőnöke; ezen felül magyar nyelvet és irodalmat, történelmet, földrajzot és szépírást tanított. „Az első között volt az országban, aki megrendezte növendékeivel az »Anyuska napot«, a később elrendelt Anyák napjának legrégebb alakját iskolánkban.”

A Kecskeméti M. Kir. Állami Páthy Károly Polgári
Leányiskola épülete (ma Zrínyi iskola).
Forrás: Kecskeméti Katona József Múzeum

Üdvözlét Kecskemétről

Gyakran szervezett külön programokat, „tanulmányi kirándulásokat” a tanulóinak: „A két I. osztályt pedig [...] fölvezette a városi székházba (a Városházára), megmutatta nekik a dísztermet s benne Székely falfestményét.”

Továbbá korát megelőzően felismerte, hogy mennyire fontos a polgári iskolát elvégzett, 15-16 éves lányok „utánkövetése”, továbbképzése, amely missziója kapcsán Apponyi Albert kultuszminiszter elismerését is kiérdemelte. „Értésemre jutott, hogy Ön a kecskeméti állami polgári

leányiskolát végzett növendékek műveltségének és irodalmi ismeretének fejlesztésére felolvasásokat tart, amely felolvasások és növendékek szellemi és erkölcsi fejlesztésére alkalmasoknak bizonyultak és igen látogatottak. Ezen dicséretreméltó munkásságáért és buzgóságáért Önnek őszinte elismerésemet nyilvánítom. Budapest, 1908. évi június hó 4-én. Gróf Apponyi Albert, s. k.” (Forrás: Kecskemét, 36. évf. 25. szám. 1908. 06. 21. 3.o.)

Az iskolai oktatáson túl jótékonyági szervezetek munkájában is részt vett: a

Jótékony Nőegylet választmányi tagja és a Rongyos Egyesület gondnoka volt. Utóbbi felső-középosztálybeli, értelmiségi úrhölgyek jótékonyági szervezete volt, amelynek célja a szegény gyermekek felruházása volt (innen ered az elnevezés). Ezt elsősorban jótékony célú társasági események szervezésével és az azokból befolyt összeggel igyekeztek megvalósítani. Ilyen jótékony célú programként többek között műkedvelő színelőadásokat szerveztek, amelyeken Schmidt Jenny is rendszeresen szerepelt,

Polgári leányiskola

illetve az egyesület mesedélutánján több mesét adott elő vetített képek kíséretével. A Mozgóképszínházban (Városi mozi) is tartott ilyen mesedélutánokat, tehát a kor technikai vívmányait igyekezett a lehető legnagyobb mértékben kihasználni az élményszerű oktatás jegyében. Ám nem csupán az ifjúság ismereteinek bővítését viselte a szívében. A Kecskeméti Közlöny 1927. március 27-i számának 7. oldalán olvashatunk a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSz) irodalmi délutánjáról, ahol Ady Endre költésze-

téről tartott (egyébként meglehetősen kritikus) előadást.

Pásthly Károly 1916-ban nyugalomba vonult, és a minisztérium őt bízta meg a helyettes igazgatói teendők ellátásával. „Nagy rátermettségével, vezető, irányító képességével itt is egész emberként megállta a helyét a legnehezebb időkben, amikor egy időre hontalanná vált tanár és tanítvány, miután az iskolát kórházi célokra lefoglalták. 1935-ben, vitéz Orbán Nándor nyugalomba vonulásával ismét igazgatója lett a kecskeméti állami polgári

leányiskolának” – olvashatjuk a Kecskeméti Polgári és Elemi Leányiskola 1937–38-as értesítőjében. Ez az a tanév, amikor „egész Kecskemét Zseni nénije” (hogyan egy korabeli cikket idézzek) 40 évi szolgálat után nyugdíjba vonult az Állami Polgári Leányiskolából, amelynek megbízott vezetője volt 1916-tól 1918-ig, majd 1935-től 1937-ig igazgatója.

Schmidt Jenny és Pásthly Sándor, Pásthly Károly jogász végzettségű fia 1908. augusztus 10-én kötöttek házasságot a vajdasági Zomborban. Pásthly Sándor királyi járásbírói jegyzőből lett járásbíró, majd törvényszéki bíró, később törvényszéki tanácselnök. Emellett a Kereskedelmi Kaszinó Egyesület elnöke, továbbá mind a Rongyos Egyesület, mind a református egyházközség aktív, tisztségviselő tagja volt.

Két fiuk és két lányuk született: Károly, Miklós, Rózsa (Róza) és Mária. Otthonuk a Horthy Miklós (ma: Ady Endre) utca 1. szám alatt volt, innen költöztek a II. világháború vége előtt Budapestre, Róza lányuk (Magyar Pálné) otthonába. Pásthlyné Schmidt Jenny és férje a Farkasréti temetőben nyugszanak.

Ezúton is köszönöm Pásthly Károlyné Nórának, Pásthly Líviának és Tóth Lászlónénak, a Kecskeméti Belvárosi Zrínyi Ilona Általános Iskola intézményvezetőjének a cikk megírásához nyújtott szíves segítségét.

Kovács Ágnes

A Kecskeméti M. Kir. Állami Páthy Károly Polgári
Leányiskola épülete (ma Zrínyi iskola).
Forrás: Kecskeméti Katona József Múzeum

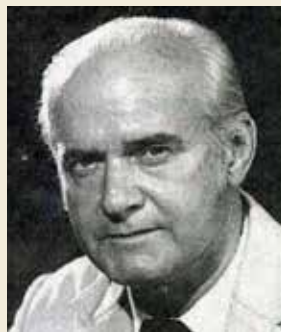
Állami polgári leányiskola

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

100 éve, 1921. június 20-án Mindszenten született Répás János ffaragó. Egy évvel később családjával Hetényegyházára költöztek. Tizenhárom évesen már szőlőmunkás, majd kubikos, később pedig lakatos lett. 1982-ben 34 éves fiát áramütés érte. Ez a tragédia ösztönözte első szobra, fia képmásának elkészítésére. Kezdetben olomból öntötte az alakokat, azután megjelentek azok a szobrok,

amelyek sikeresen ötvözték a fa és a fém anyagát. Munkássága során fokozatosan a fa került előtérbe. Különös kihívást jelentett számára a szőlő plasztikus ábrázolásának különböző technikai megoldása. Később érdeklődése a magyar történelem felé fordult. Honfoglalás című kompozíciójával a III. Népi szobrászat című kiállításon első díjat nyert. 1996-ban megkapta a Népművészet Mestere címet.

100 éve, 1921. július 24-én Baján született Malonyay Dezső színész, színiigazgató. Gyermek- és ifjúkorát Szekszárdon töltötte, a Garay János Gimnáziumban érettségizett 1939-ben. Ezt követően előbb a Ludovikán tanult, és csak később lett színész. Pályáját 1945-ben Pécsen kezdte. Két évvel később a Madách Színház gazdasági vezetője, azután egy évadra a kecskeméti Katona József Színház

üzemigazgatója lett. 1952-től több fővárosi színház gazdasági igazgatójaként dolgozott. 1965-től a Művelődésügyi Minisztériumban a Színházi Főosztály vezetője volt. 1976 után ismét színház-vezető lett: előbb az Operettszínház, majd a Népszínház, míg 1982-től 1988-ig, nyugdíjba meneteléig a Nemzeti Színház igazgatója volt. Közben a Színiakadémián színházi rendtartást tanított. 2004-ben hunyt el.

100 éve, 1921. június 25-én Szegeden született Mojzes Mária színésznő, Radó Vilmos színiigazgató felesége. Szegeden kezdte színészi pályáját, miután elvégezte a Szegedi Nemzeti Színház színészképző iskoláját. Később több vidéki színházban szerepelt. 1940-től nyugdíjba vonulásáig, 1977-ig a kecskeméti Katona József Színház tagja volt, de nyugdíjasként is tovább játszott a híros város teátrumában.

Sokoldalú, népszerű színésznő volt. Kezdetben operettek, zenés játékok főbb szerepeit alakította, majd prózai színésznőként formált meg jellemszerepeket kiválóan. Többek között a Csárdáskirálynőben Borbála, a Bánk bánban Gertrudis, a Három nővérben Anfisza és az Adáshibában Bódogné szerepét játszotta nagy sikerrel. Kecskeméten hunyt el 1987. április 27-én.

175 éve, 1846. augusztus 7-én született Dalotti Németh Ödön tanár, irodalomtörténész, kritikus.

Családja Olaszországból költözött Magyarországra, így ő már Budapesten látta meg a napvilágot. Komáromban és Pozsonyban tanult, majd Kecskeméten volt teológus. Később Budapesten és Bécsben is folytatott egyetemi tanulmányokat. Hazatérte után, 1870-ben a kecskeméti református közösség hívta meg nőnevelő intézete vezetésére. 1880-tól a kecskeméti református főgimnázium magyar nyelv- és irodalomtanára lett. 1895-től Győrött, azután Pozsonyban tanított. Elbeszéléseit, cikkeit, színikritikáit a fővárosi lapok is közzélték. 1873-tól a Kecskemét munkatársa, 1874-től 1878-ig szerkesztője volt. 1892-ben a Kecskeméti Lapokat szerkesztette. 1940-ben hunyt el.

80 éve, 1941. június 26-án hunyt el Sebes Ferenc piarista rendfőnök. 1883-ban született. Tanulmányait Vácott, Kecskeméten és Budapesten végezte. 1906-ban áldozópappá szentelték, azután előbb Szegeden, majd 1907 és 1911 között a kecskeméti piarista gimnáziumban tanított, a híros városban a rendi növendékek lelki és tanulmányi ügyeinek irányításával is őt bízták meg. Később a kolozsvári Kalazantinum prefektusa

lett, majd a budapesti új rendház felépülése után az egyesített Kalazantinum lelki vezetőjévé, spirituálisává nevezték ki. Közben bekapcsolódott a rend központi igazgatásába is: 1923-ban átvette a rendi fiatalok nevelési és tanulmányi ügyeinek központi irányítását. 1928-tól a piarista rend magyarországi vezetője, 1940-től haláláig a budapesti piarista rendház főnöke volt.

50 éve, 1971. augusztus 27-én hunyt el Márky Géza színész, színiigazgató. Budapesten született 1911. március 21-én. Előbb elvégezte Gaál Béla filmszínész-iskoláját, majd a Színiakadémián államvizsgázott. Közben két évig magyarnóta- és dalénekesként Svájcban és Németországban szerepelt. Pályáját Debrecenben kezdte, 1939-től a civisvárosban lépett színpadra. 1946 és 1949 között a Szegedi Nemzeti Színház tagja,

1949-től 1951-ig a kecskeméti és a szolnoki színház igazgatója volt. Utána a Népművelési Minisztérium színházi osztályán dolgozott, majd a budapesti Nemzeti Színházhoz szerződött. 1956-tól haláláig a József Attila Színházban játszott. Színiigazgatóként és hivatali vezetőként is mindig kiállt pályatársaiért, mindig az igazság és soha nem a megalkuvás vagy a vak fegyelem oldalán.

Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Hírös Históriák magazint!

A HÍRŐS HISTÓRIÁK LAPSZÁMAI MEGVÁSÁROLHATÓK KECSKEMÉTEN:

- a Kecskeméti Médiacentrumban (Szabadság tér 2.)
- a Lira Könyvesboltban (Hornyik J. krt. 2.)

- a Kóborló Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- a Piacsarnokban, a könyvársnál és az újságárusnál.